

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra ázijských štúdií

Diplomová práca

2016

Martina Nudziková

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra ázijských štúdií

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCA

**Obraz Orientu sprostredkovaný prostredníctvom fenoménu zväzovania nôh
čínskych žien v modernej západnej literatúre**

Imagery of the Oriental Footbinding Phenomenon in Modern Western Literature

OLOMOUC 2016 Martina Nudziková

Vedúci diplomovej práce: Mgr. Kamila Hladíková, Ph.D.

(kópia zadania diplomovej práce)

Prehlásenie

*Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a uviedla všetky použité
pramene a literatúru.*

Olomouc, 2.5.2016

.....

Podpis autora práce

Anotácia

Meno a priezvisko autora: Martina Nudziková

Názov katedry a fakulty: Katedra ázijských štúdií, Filozofická fakulta

Názov diplomovej práce: Obraz Orientu sprostredkovaný prostredníctvom fenoménu
zväzovania nôh čínskych žien v modernej západnej literatúre

Vedúci diplomovej práce: Mgr. Kamila Hladíková, Ph.D.

Cieľom diplomovej práce je odhaliť obraz Číny prezentovaný románmi *Ties That Bind*, *Ties That Break*, *The Binding Chair* a *Tajný vejár* zameranými na fenomén zväzovania nôh čínskych žien a preskúmať, či sa ich spisovateľky Lensey Namioka, Kathryn Harrison a Lisa See dokázali vyhnúť zobrazeniu orientalistických prvkov. Prvá teoretická časť pozostáva z predstavenia orientalizmu a vymedzenia termínov asociovaných s Orientom a pokračuje priblížením problematiky zväzovania nôh i oboznámením so životmi spisovateľiek. Druhá časť sa venuje obsahovej analýze zachytených tém v románoch so zámerom vykreslenia obrazu Číny, pričom najväčšiu pozornosť pripisuje rozoberanej praktike. Vzniknutý materiál je skúmaný s nadobudnutými vedomosťami z teoretickej časti. Diplomová práca v závere ponúka získaný obraz Číny z románov a ukazuje miesta, v ktorých sa odzrkadlilo orientalistické myslenie spisovateľiek.

Kľúčové slová

Román, zväzovanie nôh, Čína, obraz, orientalizmus, žena

Resumé výsledkov: Na základe poznatkov z použitej literatúry, obsahovej analýze jednotlivých diel a krátkej komparácii s čínskou spisovateľkou Zhang Ailing bol získaný obraz Číny prostredníctvom fenoménu zväzovania nôh čínskych žien vypovedajúci o ich problematickom postavení v tradičnej čínskej spoločnosti a rovnako bolo v románoch potvrdené objavenie sa prvkov orientalizmu.

Súhrn práce: (počet strán: 84, počet znakov: 166 207, počet titulov použitej literatúry: 72)

Pod'akovanie

Chcela by som sa pod'akovať vedúcej mojej práce Mgr. Kamile Hladíkovej, Ph.D. za jej trpezlivosť, mnoho cenných rád a pripomienok, za dôkladné prečítanie mojej práce a odbornú pomoc, ktoré mi poskytla pri písaní diplomovej práce.

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Orient a Orientalizmus.....	13
2.1 Vymedzenie pojmu Orient	14
2.2 Definovanie orientalizmu.....	14
2.3 Orientalizmus a Čína.....	16
3 Praktika zväzovania nôh čínskych žien	20
3.1 Vznik a ukončenie zväzovania nôh čínskych žien.....	20
3.2 Význam zväzovania nôh čínskych žien v spoločnosti	23
3.3 Predstavenie praktizovania zväzovania nôh.....	25
3.3 Zväzovanie nôh v literatúre.....	28
4 Predstavenie spisovateliek a ich vzťahu k Číne.....	32
4.1 Lensey Namioka (1929–).....	32
4.2 Kathryn Harrison (1961–).....	33
4.3 Lisa See (1955–)	34
5 Analýza obrazu Číny v románoch <i>A Binding Chair</i> , <i>Tajomný vejár</i> a <i>Ties That Bind</i> , <i>Ties That Break</i>	36
5.1 Stručné predstavenie románu <i>Ties That Bind</i> , <i>Ties That Break</i> od Lensey Namioka	36
5.2 Stručné predstavenie románu <i>A Binding Chair</i> od Kathryn Harrison.....	38
5.3 Stručné predstavenie románu <i>Tajomný vejár</i> od Lisa See	39
5.4 Zhrnutie obsahu rozoberaných románov.....	41
5.5 Zachytené témy	42
5.5.1 Prísažné puto <i>laotong</i> a tajné písmo <i>nūshu</i>	42
5.5.2 Vzdelanie a ženy.....	45
5.5.3 Vzťah nevesty so svokrou	48
5.5.4 Dôležitosť rodenia mužských potomkov.....	49
5.5.5 Moderná žena vs. cnostná žena	51
5.5.6 Tradície.....	53
5.5.7 Západ a Čína v románoch.....	56
5.5.8 Zhrnutie	57
6 Fenomén zväzovania nôh čínskych žien.....	59
6.1 Procedúra zväzovania nôh.....	59
6.2 Spoločenské postavenie	60

6.3 Úskalia zväzovania.....	62
6.4 Materinská láska.....	65
6.5 Zmeny, Západ a zväzovanie nôh.....	67
6.6 Zvolenie témy.....	70
6.7 Zhodnotenie prístupu a zobrazenia fenoménu zväzovania nôh vybranými spisovateľkami	71
7 Záver	75
8 Resume.....	78
9 Bibliografia	79
9.1 Primárna bibliografia	79
9.2 Sekundárna bibliografia	79
9.2.1 Internetové rozhovory so spisovateľkami:	83
9.2.2 Internetové servre:	84
9.2.3 Osobný blog spisovateľky:	84

Edičná poznámka

V magisterskej diplomovej práci je pre prepis čínštiny používaná hlásková abeceda *pinyin*, ktorá bola v Čínskej ľudovej republike prijatá v roku 1958 ako oficiálny spôsob zápisu čínštiny latinkou a ktorá je od roku 1982 uznávaná ako medzinárodný štandard pre prepis čínštiny do jazykov užívajúcich latinku Medzinárodnou organizáciou pre normalizáciu. Pre zápis znakov je v práci používaný variant zjednodušených znakov.

1 Úvod

Diplomová práca sa venuje fenoménu zväzovania nôh čínskych žien, ktorý sa stal predmetom záujmu troch anglicky písaných románov publikovaných pre západného čitateľa od spisovateľiek Lensey Namioka (1929–), Kathryn Harrison (1961–) a Lisa See (1955–). Tento dlhoročný zvyk sa v čínskej spoločnosti objavil už pravdepodobne v 10. či 11. storočí u kurtizán pochádzajúcich z vyššej spoločnosti (Gamble 1943, 181). V dobe panovania dynastie Song 宋朝 (960–1279) si ho osvojovali i ženy z nižších sociálnych vrstiev, až sa postupne stal symbolom krásy v čínskej kultúre (Ko 2001, 25). K jeho zániku došlo po sérii vedených reforiem oficiálne v roku 1912 (He 2012, 70), no trvalo ešte niekoľko rokov, kým prestal existovať aj v odľahlých, rurálnych oblastiach Číny (Gamble 1943, 181–182). Západný svet vníma túto problematiku zväzovania nôh ako nehumánne zaobchádzanie so ženským telom a častokrát sa nesnaží pochopiť jej kultúrny a historický kontext.

Orient a s ním spojené témy sú neustále lákavým objektom mnohých súčasných literátov a spisovateľov, ktorí i napriek veľkému množstvu poskytovaných informácií o orientálnych zemiach v terajšej dobe si pri skúmaní a písaní ponechávajú stereotypné myslenie i predsudky. Rovnako i zväzovanie nôh čínskych žien je problematikou, v ktorej sa u autorov môže prejavovať orientalistické uvažovanie. Zmyslom diplomovej práce je teda odhalenie obrazu Číny, ktorý zachytili spomínané spisovateľky vo svojich dielach prostredníctvom kontroverzného zvyku zväzovania chodidiel, pričom sa predpokladá, že aspoň v jednom diele je možné pozorovať prvky orientalizmu.

Diplomová práca je členená do dvoch častí. Prvá teoretická časť definuje a vysvetľuje pojmy Orient a orientalizmus, keďže Čína geograficky aj myšlienkovovo zapadá do záberu jeho bádania. Primárnym zdrojom informácií je štúdia americko-palestínskeho bádateľa Edwarda Said, ktorý svoje teórie zhrnul v diele *Orientalism* (1978). Pokračuje odhaľovaním západného vnímania Číny, ktorý sa v priebehu histórie formoval a menil. Ďalej obsahuje poznatky o samotnom zvyku zväzovania nôh, o dôvodoch, ktoré nútili čínske ženy pristúpiť k drastickému poškodzovaniu vlastného tela, jeho významu v spoločnosti a rovnako predstaví i historický kontext jeho vzniku a zániku. V krátkosti podá informácie o zachytení skúmanej praktiky v literatúre, kde sa zameria na prístup rôznych bádateľov k danej problematike. Zároveň poskytne údaje aj o životoch vybraných spisovateľiek, v ktorých sa zameria hlavne na ich stret s čínskou kultúrou a čo bolo dôvodom pre výber a napísanie románu o zväzovaní nôh.

Druhá časť pozostáva z analýzy románov *Ties That Bind, Ties That Break* (1999), *The Binding Chair* (2000) a *Snow Flower and the Secret Fan* (2005, vydaný v slovenčine v roku 2011 pod názvom *Tajný vejár*), v ktorých ústrednú úlohu zohráva skúmaný zvyk. Postupne sú prezentované jednotlivé témy, ktoré sú spolu so zväzovaním nôh obsahom vybraných diel a pomáhajú vyskladať obraz o Číne, pričom najväčšiu pozornosť venuje práve skúmanej problematike. Zvolená téma románov je následne zrovnaná s tematikou poviedok čínskej spisovateľky Zhang Ailing 张爱玲 vydanými v súhrnnej zbierke *Touha, Opatrnosť* (2012), ktoré boli autorkou napísané v priebehu druhej polovice 20. storočia, pričom zachytávajú obdobie úpadku tradičných konfuciánskych hodnôt v jeho prvej polovici. Pomocou nadobudnutých informácií z teoretickej časti spracováva vykonštruovaný obraz, čím odhaľuje možný výskyt orientalistických prvkov vo vybraných románoch a potvrdzuje, alebo vyvracia hypotézy diplomovej práce.

Svetová literatúra a štúdie, z ktorých vychádzajú teoretické východiská diplomovej práce, sú písané v európskych jazykoch. Poznatky o tradičnom zvyku zväzovania nôh čínskych žien vychádzajú hlavne zo štúdií americkej výskumníčky Dorothy Ko (1957–), ktorá vypracovala dve knižné publikácie venujúce sa rozoberanému zvyku v anglickom jazyku pod názvom *Every Step a Lotus: Shoes for Bound Feet* (2002) a *Cinderella's Sisters: A Revisionist History of Footbinding* (2008), či bádateľky Wang Ping (1957–) a jej štúdiu *Aching for beauty: Footbinding in China* (1999). Informácie sú doplnené prácami v rôznych svetových jazykoch.

Údaje o živote spisovateľiek a ich vzťahu s Čínou sú čerpané z internetových serverov (napr. goodreads.com), ich osobných blogov (lisasee.com) a internetových rozhovorov, pretože doposiaľ o nich neboli vedené žiadne štúdie. K hlavnej analýze slúžia dve diela písané v anglickom jazyku *Ties That Bind, Ties That Break, The Binding Chair* a jedno dielo preložené do slovenského jazyka s názvom *Tajný vejár*, ktoré sú v krátkosti porovnané s publikáciou *Touha, opatrnosť* vydanou v českom jazyku. Vzhľadom k tomu, že zväzovanie chodidiel stále v Číne pretrváva ako kontroverzná téma, nebolo vydaných mnoho knižných publikácií, ktoré by sa jej venovali. Aj napriek tomu, že neexistuje široká škála diel, z ktorých boli vyššie uvedené romány vybrané, predsa pri selekcii zohrávali dôležitú úlohu nasledujúce kritéria: pohlavie autora, literárny žáner, čas vydania a pôvodný jazyk. Všetky zmienené kritéria mohli mať totiž vplyv na spôsob, ktorým bol fenomén v románoch zachytený. Ženské spisovateľky sa pozerajú na problematiku odlišným spôsobom ako mužskí predstavitelia. Rovnako forma literárneho žánru rozhoduje o tom, ako je praktika vykreslená a použitie anglického jazyka ukazuje,

že cieľom je osloviť nečínskeho čitateľa, ktorému je potrebné bližšie priblížiť čínsku kultúru. Každá doba sa líši svojou prezentáciou, a preto i podobný dátum vydania bol dôležitý pre objektívne zhodnotenie prístupu spisovateliek vo vybraných románoch.

2 Orient a Orientalizmus

V diplomovej práci hľadáme obraz Číny prostredníctvom fenoménu zväzovania nôh čínskych žien v západnej literatúre. Čína, známa aj ako Ďaleký východ, zapadá do priestoru definovaného západnými krajinami ako Orient. Západní spisovatelia zachytávajúci orientálne zeme vo svojich dielach častokrát vychádzali zo stereotypov, čo znamená, že v sa v nich nevyhli používaniu prvkov orientalizmu. Preto je nutné už v úvode definovať a objasniť problematické pojmy Orient a orientalizmus, s ktorými sa počas celej práce budeme stretávať.

Definícia Orientu a s ním spojených termínov sa formovala v priebehu histórie. Najväčšia zásluha na vymedzení termínov Orientu a orientalizmu je svetovými bádateľmi prikladaná americkému literárnemu a kultúrnemu vedcovi a teoretikovi palestínskeho pôvodu Edwardovi Saidovi. Said na základe analýzy Foucaultovho¹ diškurzu skúmal špecifický postoj k Orientu v anglickej a francúzskej literatúre od konca 18. storočia, v ktorej autori pristupovali ku krajinám severnej Afriky, Prednému východu i Indii ako ku kolonizovanému objektu. Hoci jeho kniha *Orientalism* po publikovaní okrem pozitívnej prijala aj negatívnu kritiku, stala sa najväčším zdrojom informácií a citácií pre bádateľov celého sveta v danej problematike (Fürst 2005, 25) (Wenzel 2014, 7). Aj napriek tomu, že Saidovo dielo je venované hlavne arabskému svetu na Blízkom a Strednom východe, môžu výskumníci ešte aj v rámci histórie aplikovať Saidovu teóriu o orientalizácii odlišných kultúr na všetky cudzokrajné vzťahy so Západom. Západ totiž vždy videl východné zeme vrátane Číny ako homogénnu jednotku, ktorá je vnímaná ako niečo odlišné a protikladné. To znamená, že v kontraste s vyspelým a racionálnym západom je Orient vždy asociovaný s iracionálnosťou, duchovnosťou, nevyspelosťou, pasívnosťou a impulzívnosťou, čo sa miestami prejavuje ako forma rasizmu (Gruchy 2003, 13) (Wenzel 2014, 8). Preto i my v nasledujúcej pasáži predstavujúcej orientalizmus budeme vychádzať prevažne zo Saidových teórií obsiahnutých v tomto diele.

---

¹ Michel Foucault (1926–1984) je označovaný za najvýznamnejšieho francúzskeho povojnového filozofa, historika, teoretika v kultúrnej a sociálnej sfére, ktorý sa usiloval premostiť kultúrny a akademický svet (Olssen 1999, 1).

2.1 Vymedzenie pojmu Orient

Na začiatok je dôležité si zdefinovať a geograficky zaradiť pojem Orient. Pri tomto termíne si ľudia už odpradáva predstavovali záhadný svet vyvolávajúci obavy i neobyčajné spomienky, v ktorom sa snúbi romantika s exotikou (Said 2008, 1). Alebo sa im v predstavách vynorila zvláštna nadchýnajúca architektúra a cudzokrajná kuchyňa ďalekých krajín, ktorá ich fascinovala (Wenzel 2014, 7). Existujú však i názory, že Orient ako reálny svet ani neexistuje, pretože je len výplodom ľudských predstáv a fantázie o neobyčajných krajinách, ktorý definovali ľudia zo západných zemí (Bishop 1989, 20). Alebo, že je len výtvorom západu, vďaka ktorému si západné krajiny sformulovali vlastnú identitu a kultúru (Rozehnalová 2007, 15).

Ku geografickému vymedzeniu nám môže dopomôcť aj etymologický význam slova Orient odvodeného z latinského slova „oriens“, ktoré možno preložiť ako „vychádzajúce slnko“ alebo „ráno“. Preto je možné logicky vydedukovať, že z eurocentrickej perspektívy ide o východné krajiny, smer, kde vychádza slnko. Ďalší pojem „Okcident“ bude teda označovať západné európske krajiny, v ktorých dochádza k opačnému javu, t.j. západu slnka (Wenzel 2014, 7–8). Do 18. storočia bola pod pojmom Orientu chápaná len islamská kultúra na tzv. Blízkom východe, no v nasledujúcich rokoch sa hranice Orientu postupne rozšírili i mimo islamských zemí do celej Ázie. Orientálna kultúra však bola asociovaná do súvislosti s niečím alebo niekým nevyvinutým, podriadeným a iracionálnym, čiže vymedzenie sa nedotýkalo len geografického ohraničenia, ale zasahovalo i do ľudského uvažovania (Schlemmer 2015, 1).

2.2 Definovanie orientalizmu

Pojem orientalizmus v sebe zahŕňa viacero významov, ktoré sú navzájom pospájané, dokonca sa v určitom čase prelínajú a spoločne vyvíjajú. Edward Said ich vo svojej štúdií definoval ako imaginatívny, vedecký a materiálno-historický význam (Said 2008, 11). Orientalizmus sa v prvých dvoch významoch formoval už v 18. storočí, kedy východný svet musel čoraz viac čeliť prenikaniu západných mocností (Horniaková 2014, 15). Západ ako kolonizátor vnímal Orient ako krajinu plnú bohatstva, z ktorej vychádza nová odlišná kultúra a civilizácia (Said 2008, 11). Vznikali nové inštitúcie, ktoré pomáhali definovať ich vzájomný vzťah prostredníctvom vlastných orientalistických slov, teórií a predstáv.

Popritom sa formovali mnohé akadémie prístupujúce k orientalizmu ako k vede o Oriente, pričom každý, kto ju študoval a rozoberal jej doktríny, bez ohľadu akej disciplíny sa venoval, bol orientalista. Východné obyvateľstvo, tradície, kultúra a filozofia sa stala predmetom záujmu celej rady literátov a hlavne bádateľov – vedcov. Orientalistika teda skúmala na vedeckej a filozofickej báze vymedzenie Orientu a Okcidentu, rovnako ako ich vzájomný vzťah (ibid, 12–13), ktorý Said lepšie priblížil cez využitie divadelnej terminológie. Zatiaľ, čo východné zeme vystupujú v hlavných a vedľajších rolách na javisku zvanom Orient, západné krajiny obsadzujú sedadlá divákov. Dôležitú úlohu zohráva režisér, ktorého predstavujú veľmoci (Veľká Británia a Francúzsko) majúce v rukách celé dianie hry (Wenzel 2014, 9).

Tretí význam orientalizmus nadobúda až na konci 18. storočia, kedy je chápaný ako spoločenský orgán, ktorého hlavná úloha spočíva v skúmaní Orientu. To znamená, že západné krajiny mali nad ním istú kontrolu, a tak sa ho snažili vysvetliť, priblížiť ho Západu a definovať názory o ňom. Spomínaná inštitúcia tak vytvorila celý súbor obmedzení a myšlienok, ktoré ovplyvnili postoj a štúdium každého, kto sa venoval Orientu. Avšak bez poznania pomerov medzi Orientom a Okcidentom bolo ťažké preniknúť do tajov orientálnych krajín (Said 2008, 13).

I v súčasnosti mnohé formy umenia čerpajú inšpiráciu vo východných kultúrach, čo znamená, že s vyobrazením zafixovaných predstáv Okcidentu o Oriente sa stretávame napríklad vo filmoch, v hudbe, dokonca i v objektoch každodennej potreby (Rozeňalová 2007, 16). Ani existencia elektronických zariadení a virtuálneho sveta nepomohla pri ich úplnom odstránení a ľudia pri strete s pojmom „orientálny“ stále dospejú k hodnotiacim záverom (Schlemmer 2004, 1). Pretože stereotypné myslenie Západu okrem iného ovplyvňuje aj medzinárodné vzťahy a politickú scénu, nemálo dnešných bádateľov² si kladie za úlohu vo svojich štúdiách spozorovať a poukazovať na existenciu prvkov orientalizmu v zachycovaní východných kultúr západným svetom (Rozeňalová 2007, 16).

Said vyzýva bádateľov, aby sa pri štúdiu usilovali zamerať na reprezentáciu určitého historického diskurzu spojeného s Orientom, a tak sa vyhli povrchnému a chybnému interpretovaniu problematiky širokého záberu (Martínez-Robles 2008, 1).

---

² Medzi takýchto bádateľov sa radili napríklad Ronald Inden venujúci sa vzťahu Západu s Indiou alebo John James Clarke (1838–1915) zaujímajúci sa o južnú a juhovýchodnú Áziu (Rozeňalová 2007, 16). Konkrétne čínska kultúra zaujala výskumníka Arthura Waleyho (1889–1966), ktorý získal mnohé vedomosti dôkladným štúdiom a prekladom čínskej filozofie. Nadobudnuté poznatky pomohli vyvrátiť niektoré západné predstavy, čím sa Waley začlenil medzi prvých orientalistov (Gruchy 2003, 14).

I my sa pri skúmaní vyobrazenia zvyku zväzovania nôh čínskych žien pokúsime nadviazať na Saida a odhaliť prípadné stereotypy a kliše asociované s touto tradíciou v západnej literatúre. Konkrétne sa pozrieme na tri diela *Ties That Bind, Ties That Break, The Binding Chair* a *Tajný vejár*, v ktorých spomínaný zvyk zohrával ústrednú úlohu.

Najskôr sa však spoločne pozrieme, ako konkrétne bola Čína videná očami západného sveta a ako sa jej reprezentácia menila v priebehu histórie.

2.3 Orientalizmus a Čína

Ako sme už vyššie spomenuli, v dnešnej dobe vďaka pokrokovej technológii môžeme získavať poznatky z iných zemí bez toho, aby sme ju sami museli navštíviť. Zároveň cestovanie do cudzích krajín nie je problematické a my môžeme na základe vlastnej skúsenosti spoznať novú kultúru. Napriek tomu, obraz, ktorý dnešné médiá vytvárajú o Číne a sami máme zakorenený v mysliach, nie je celkom objektívny a stále v sebe prechováame isté predsudky. Za príčinu sa považuje dlhoročná existencia diškurzu orientalizmu, ako aj politické vystupovanie Číny vo svetových dejinách. Ako jeden z príkladov môžeme uviesť Studenú vojnu³, z ktorej si Čína odniesla nálepku „nepriateľ“ (Vukovich 2013, xiii).

V tejto časti si predstavíme, aký obraz o Číne bol vytváraný v priebehu histórie Okcidentom a ako sa postupne vyvíjal. Čína už od nepamäti vystupuje v mysliach Európanoch ako mýtická krajina. O jej bližšiu definíciu sa ako prvý zaslúžil benátsky cestovateľ Marco Polo (1254–1324)⁴, ktorý jej tajomnosť a exotickosť len potvrdil. Vytvoril povedomie o krajine s nezvyčajnými ženami, dôvtipnými mužmi a ich vynálezmi, v ktorej sa snúbi luxus s noblesou.

Po objavení námornej obchodnej cesty do Indie španielskym moreplavcom Vascom de Gamom (medzi 1460 až 1469–1524) v 16. storočí nastal opäť stret čínskej a európskej kultúry. Vtedajšie pomery v Číne mohli dopodrobna popísať a poskytnúť pre európske obyvateľstvo kresťanskí misionári, ktorí sa vydali do Číny s cieľom šírenia viery.

---

³ Studenou vojnou je označovaný konflikt medzi západným blokom na čele s USA a východným blokom pod vedením ZSSR, ktorý sa začal po ukončení druhej svetovej vojny (1939–1945) a pretrvával až do roku 1991 (Smith; Davis 2005, 39). Čínska ľudová republika sa výrazne zapojila do diania v Kórejskej vojne (1950–1953), v ktorej sa priklonila na stranu ZSSR a postavila si proti sebe západný blok (ibid, 195).

⁴ Marco Polo bol taliansky cestovateľ, ktorý spísal svoje zážitky, skúsenosti a pozorovania o východnej kultúre do knihy *Livres des merveilles du monde* (1298), publikovanú v slovenčine pod názvom *Hodvábna cesta Marca Pola : Umenie cestovať* (2012) na základe svojho pobytu na dvore mongolského panovníka Kublajchána (1215–1294) (Zelenyj 2006, 4).

Osvojenie si čínskych zvykov a životného štýlu im totiž poskytlo možnosť dôkladne preniknúť do zákutí cisárskeho dvora. Tak sa o predtým záhadnej krajine formoval detailnejší portrét, v ktorom jazyk, vzdelávací a politický systém založený na inteligencii a morálke, prírodné náboženstvo, t.j. konfucianizmus a úcta k zákonom boli vyvyšované európskymi mysliteľmi (Martinez-Robles 2007, 9). Čína sa pre mnohých z nich stala krajinou ideálov, v ktorej sú zrealizované ich sny o príkladnom systéme kladúcom dôraz na správne náboženské hodnoty (Zhang 1988, 120).

Situácia sa následkom sociálnych premien otočila v druhej polovici 18. storočia, v ktorej Čína začala byť terčom negatívnej kritiky. O propagáciu obrazu Číny ako barbárskej zeme s tyranským režimom zotročujúcim ľud sa medzi prvými zaslúžil spisovateľ Daniel Defoe (1660–1731), ktorý prostredníctvom literárnej postavy Robinsona Crusoa popísal „skutočný“ svet Číny (Zhang 1988, 121–122). Ďalší spisovateľ Victor Hugo (1802–1885) ju zas prirovnával k zaostalému Egyptu, aby poukázal na totožnú izoláciu sa od vonkajšieho sveta, ktorá ich zastavila vo vývoji a spôsobila na dlhé roky ich pomalé tempo rastu (ibid, 116). V predstavách západných filozofov zrazu začala Čína vystupovať ako mimozemský svet, ktorý je protipólom logického a usporiadaného Okcidentu. Vo Foucaultových myšlienkach sa napríklad Čína vždy spájala s chaosom, v ktorom nefunguje poriadok a jej systém sa nedá logicky vysvetliť (ibid, 110). Na spomínaného Huga nadviazal Johann G. Herder (1744–1803)⁵, ktorý sa o Číne vyjadril: „(Čínska) ríša je ako zakonzervovaná múmia pomalovaná hieroglyfmi a zabalená v hodvábe; celý svoj život sa podobá na zviera v hibernácii (Martinez-Robles 2007, 10).“ Väčšina európskych filozofov na konci 18. a začiatku 19. storočia uchope uvedené Herderovo tvrdenie ako stereotyp, ktorým pristupovali k Číne. Trojicu filozofov, ktorých kritické hodnotenia boli východiskovým bodom pre ďalších bádateľov, dopĺňa Georg Hegel (1770–1831)⁶. Jeho prezentácia pasívnej Číny postrádajúcej progres, ktorá na prebudenie potrebuje intelektuálny zásah sofistikovaného západného sveta, sa stala odôvodnením mnohých koloniálnych výprav do Ďalekého východu (ibid, 10). Z toho vyplýva, že práve zmieňovaní európski myslitelia ako Foucault, Herder a Hegel, či spisovatelia ako Defoe i Hugo sa pomocou rozširovania svojich špekulácií a utopických predstáv zaslúžili o vznik nepravdivých obrazov a predsudkov o pasívnej, slabej

---

⁵ Johann G. Herder bol jedným z najvýznamnejších nemeckých filozofov, historikov a literárnych kritikov, ktorý je považovaný za jedného z otcov hnutia Sturm und Drang (Adler 1944, 55).

⁶ Georg W. F. Hegel patrí medzi najvýznamnejších predstaviteľov západnej filozofie, ktorý sa venoval rôznym disciplinám, napríklad histórii, politológii, sociológii, náboženstvu. Jeho myšlienky sa stali základom, na ktorom stavali mnohí ďalší významní myslitelia (Plant 1997, 3).

a ženskej Číne, ktoré sa objavovali v textoch v druhej polovici 19. storočia (Martinez-Robles 2007, 10) (Zhang 1988, 123).

Portrét Číny však neodzrkadľoval len negatívne myšlienky, pretože do svetla bolo vynesené čínske umenie, tzv. chinosérie, medzi ktoré patril čínsky porcelán, glazúra, hodváb, tapetovanie alebo záhradkárstvo. Z toho vyplýva, že Čína bola Európanmi videná ako hibernujúca mimozemská krajina bez logického usporiadania zaspátá v čase, avšak s brilantným umením a inšpiratívnym konfucianizmom, ktorý si v dobe osvietenectva získal veľkú obľubu západných mysliteľov (Zhang 1988, 117).

Na prelome 19. a 20. storočia prichádzali snahy o objektívne zobrazenie Číny pomocou ustanovenia čínskych štúdií. Noví objavujúci sa sinológovia si kládli za úlohu predstaviť pravý obraz čínskej kultúry západnému svetu, pričom sa ju usilovali v mnohých smeroch obrániť, avšak rovnako mali tendenciu spadať do ustálených štandardov západných bádateľov (Martinez-Robles 2008, 10).

Keďže západ hodnotí čínsku históriu na základe vlastného historického vývoja, nachádza mnoho chýb na jej procesných postupoch. I v súčasnosti je jej rozvoj reprezentovaný za nedostatočný v porovnaní s európskou industrializáciou, ktorého dôvod je zakorenený v pretrvávajúcom komunistickom režime s nedostatočnou podporou pre kapitalistickú ekonomiku (Martinez-Robles 2008, 10–11). Navyše, stále zachovanie komunizmu rovnako odzrkadľuje Čínu ako krajinu obmedzujúcu ľudské práva, ktorá potrebuje ešte viac aplikovať západné princípy (Vukovich 2013, xiii).

Amerika sa o Čínu začala zaujímať neskôr ako Európa, pričom jej obraz cirkuloval medzi kladným a záporným vnímaním. Na jednej strane videla silných, rozumných a úprimných Číňanov v stále nemeniacom sa prostredí, na druhej strane ich vnímala ako prešibaných, nerozumných a slabých jedincov žijúcich v chaotickom svete (Vukovich 2013, 124). Z európskeho orientalizmu sa teda postupne vymedzila nová americká vlna, ktorá nekladie dôraz na rozličnú kultúru a obyvateľstvo, ale z hľadiska sociálneho, politického a kultúrneho sleduje súperiaci vzťah medzi Čínou a USA. Špeciálnu pozornosť však stále venuje aspektom čínskej kultúry, ktoré sú spájané s exotickosťou, gendrom a feminizáciou (Leong 2005, 2). Jedná sa o novú formu orientalizmu, prostredníctvom ktorej môže USA, podobne ako spomína Said v problematike Európy a oblasti Blízkeho východu, definovať „seba“ v protiklade s čínskou kultúrou (Vukovich 2013, 1).

Ako Zhang tvrdí, môžeme sa usilovať odstrániť predsudky a pochopiť vzdialené kultúry, ale vždy budeme poznačení diškurzom, ktorý sa formoval celou históriou. Hoci naše snahy smerujú k čistému a neskreslenému zachyteniu Číny, vždy vychádzame z hodnotenia „tých druhých“ z pohľadu základných kódov vlastného kultúrneho systému, a preto je ťažké či už pre sinológov, alebo spisovateľov objektívne pristupovať k sledovanému predmetu bez kultúrnych nepochopení (1988, 127–128). V súčasnosti sa západný svet čoraz viac zaujíma o čínsku kultúru, avšak vo väčšine činností asociovaných s Čínou, môžeme pozorovať prítomnosť orientalistických predstáv a stereotypov (Martinez-Robles 2008, 15). Nami vybrané spisovateľky si za hlavný objekt záujmu vybrali zväzovanie nôh čínskych žien. Tematika tak určite spadá do kategórie exotiky, genderu a feminizácie, o ktorej sme sa vyššie dozvedeli, že je skúmaná americkými orientalistami. Preto sa v našej diplomovej práci spoločne pozrieme na to, či sa im podarilo odhliadnuť od kultúrnych rozdielov a vyhnúť sa požívaniu orientalistických prvkov vo svojich dielach pri zobrazovaní Číny vo svojich dielach.

3 Praktika zväzovania nôh čínskych žien

Ako sme sa už zmienili, aby sa bádateľ skúmajúci orientálnu tematiku vyvaroval povrchnému spracovaniu problému, mal by si zvoliť menší záber záujmu. Preto i my sme sa v diplomovej práci rozhodli v západnej literatúre pozorovať obraz Číny len prostredníctvom zachytenia zvyku zväzovania nôh praktizovaného medzi čínskymi ženami, ktorý sa v nasledujúcej pasáži budeme usilovať dôkladne predstaviť, aby sme sa mohli vyvarovať stereotypom spájaným s danou tematikou a hlbšie pochopili jeho psychologický a historický kontext.

Pri počutí termínu zväzovania nôh si západné obyvateľstvo predstaví nehumánne zaobchádzanie so ženským telom, pričom neveriacky kýva hlavami nad jeho možnou existenciou. Rovnako dnešné populárne médiá ponúkajú obraz, z ktorého možno vyrozumieť, že zväzovanie chodidiel symbolizovalo len utláčanie žien v čínskej spoločnosti (Ko 2001, 9). No vo vzduchu visí otázka, čo keď sa za týmto drastickým zvykom skrýva omnoho hlbší význam, ktorý nie je viditeľný na povrchu?

3.1 Vznik a ukončenie zväzovania nôh čínskych žien

Na začiatok si odpovieme na otázku, kedy je možné datovať začiatok zväzovania chodidiel a do akej doby tento zvyk v Číne pretrvával. Vzhľadom k tomu, že nie je jednoznačné, v ktorom období sa začalo s jeho praktizovaním, existuje mnoho názorov objasňujúcich jeho vznik. Gamble (1890–1968) vo svojej štúdií *The Disappearance of Foot-Binding in Tingsien* (1943) uvádza, že praktika zväzovania nôh bola prvýkrát spomenutá už v rokoch 937–975 u dvorných tanečnic dynastie Tang 唐朝 (618–907), ktoré nosiac na nohách malé oblúkovité črievičky pomohli zvyk rozšíriť do strednej a južnej Číny (Gamble 1943, 181). Niečo iné však hovoria prvé archeologické dôkazy pochádzajúce až z neskoršej doby. Chodidlá zviazané gázou boli totiž prvýkrát objavené v hrobke u Huang Sheng 黄昇, manželky príslušníka cisárskeho dvora, žijúcej v rokoch 1227–1243 za doby dynastie Song 宋朝 (960–1279). Jej hrobka bola odkrytá čínskym archeologickým tímom v provincii Fujian 福建 v roku 1975, kde okrem páru malých topánok boli vedľa jej tela uložené aj ďalšie predmety dokazujúce zvyk zväzovania nôh (Ko 2001, 21). Prvým umelecko-literárnym dôkazom so zachytením problematiky je báseň od významného básnika Su Shi 苏轼 (1036–1101) z dynastie Song, ktorá opisuje

eleganciu a pôvab kolísavej chôdze lotusových črievičiek (Wang 1999, 15) . Zdroj informácií rovnako predstavujú aj staré čínske povesti a báje, ktoré pôvod vzniku drobných nožičiek datujú už v dobách legendárnej dynastie Xia 夏朝 (2100–1600 p.n.l.). Traduje sa v nich, že už manželka bájneho zakladateľa dynastie Da Yua 大禹 (2200–2100 p.n.l) bola líškou, ktorej nohy boli príliš drobné. Podobné báje sú spájané s každou nasledujúcou dynastiou (ibid, 15–16),⁷ ale podľa Dorothy Ko, hlavne príbeh o Popoluške Yexian 叶限⁸ a jej črievičke z 9. storočia pomohol masívne šíriť zväzovanie nôh v 9.–13. storočí (Ko 2001, 25).

Odvtedy pretrvával tento zvyk v čínskej patriarchálnej spoločnosti ako synonymum pre ženskosť až do začiatku 20. storočia. Za prvých odporcov, ktorí bránili tejto tradícii zakoreniť sa v spoločnosti, možno považovať nečínske dynastie Liao 辽朝 (907–1125), Jin 金朝 (1115–1234) a spočiatku aj dynastia Yuan 元朝(1271–1368) v severnej Číne (Gamble 1943, 181). Mongolovia si však postupne čínsky zvyk obväzovania nôh obľúbili až tak, že drobné lotosové črievičky sa stali nutnosťou a ženy s prirodzené veľkými nohami boli v spoločnosti vystavené hanbe (Wang 1999, 18–19).

Vyvrcholenie rozkvetu zväzovania nôh nastalo počas dynastie Ming 明朝 (1368–1644), kedy sa zvyk, až na niektoré menšiny a odľahlé provincie, rozšíril takmer medzi všetky ženy v celej Číne. Obväzovaniu nôh u čínskych žien sa kládla rovnaká dôležitosť ako vzdelaniu pre mužov a praktika sa stala najväčším prejavom materinskej lásky dcéram, pretože okrem krásy odzrkadľovala aj spoločenský status (Wang 1999, 19). Chudobní roľníci sa pomocou zväzovania chodidiel usilovali pripodobniť elitným vrstvám (Fairbank 1992, 298). Rodičia sa snažili robiť všetko preto, aby ich dcéry boli čo najkrajšie, aby im tým zaistili čo najlepšie vyhliadky na vydaj a bohatstvo. Spočiatku bol dôležitý aj samotný charakter nevesty, no postupom času sa jednou z najdôležitejších podmienok pre vydaj stal pár zviazaných nôh (Ko 2001, 52). Istá iniciatíva obmedzenia danej praktiky prichádzala aj z radov panovníkov dynastie Ming, ktorí síce nezakázali zväzovať chodidlá v celej krajine, ale nepovolili praktizovať daný zvyk u vrstvy gai 丐, u tzv. žobrákoch (Gamble 1943, 181) (Wang 1999, 19).

---

⁷ Širokú škálu čínskych príbehov, legiend a báji o zväzovaní nôh čínskych žien ponúka práca bádateľky Wang Ping s názvom *Aching for Beauty, Footbinding as Cultural Fetish and Discourse of Body and Language* (Wang 1999, 15–17).

⁸ Príbeh o čínskej Popoluške si je možné prečítať v knihe Dorothy Ko *Every step of lotus: footbinding in China* (Ko 2001, 26–27).

V 17. storočí vynaložili Mandžuoovia⁹ počas svojho panovania veľké úsilie, aby zastavili jeho praktizovanie. Niekoľkí panovníci, medzi ktorými bol i známy cisár Kangxi 康熙 (1654–1722), nariadili, aby sa v celej krajine prestali zväzovať chodidlá čínskych žien (Gamble 1943, 182).¹⁰ Zákon o tvrdom potrestaní rodín dievčat, u ktorých sa zistili zviazané nohy, bol však využívaný znepriatelenými rodinami na vzájomné ubližovanie (Wang 1999, 21). Rovnako, vydané zákazy neboli rešpektované čínskym obyvateľstvom, a tak sa nariadenie po niekoľkých rokoch obmedzilo iba na ženy z cisárskeho dvora (Gamble 1943, 182). Napriek prekážkam, ktorými sa Mandžuoovia snažili zabrániť pokračovaniu dlhoročnej praktiky, zväzovanie nôh dosiahlo najväčšieho rozkvetu. Okrem sociálneho statusu a erotického objektu, znamenali malé nohy o veľkosti troch palcov najdôležitejší parameter krásy. Wang Ping vo svojej práci *Aching for Beauty, Footbinding as Cultural Fetish and Discourse of Body and Language* (1999) uviedla: „[...] zväzovanie nôh robievalo to, čo Príroda neurobila. Človek si sám mohol vytvoriť svoju vlastnú krásu namiesto spoliehania sa na rozmary prírody (Wang 1999, 21).“ Vyvrcholenie zväzovania nôh u čínskych žien však prinieslo od začiatku 18. storočia i vlnu ďalších protestov, ktoré pochádzali zo vzdelaneckých a umeleckých vrstiev (ibid, 21).

Oficiálne vyhlásenie zakazujúce v celej krajine praktizovať medzi čínskymi ženami zväzovanie chodidiel bolo vydané prezidentom Sunjatsenom 孙逸仙 (1866–1925) v roku 1912, čím boli ukončené dlhoročné snahy a kampane čínskych a zahraničných predstaviteľov (He 2012, 70). Proces však nebol jednoduchý, a ako sme sa dozvedeli, pokusy zakázať zväzovanie chodidiel u čínskych žien boli v priebehu histórie viacnásobne opakované (Gamble 1943, 181–182).

S postupným otváraním sa západnému svetu v 19. storočí prichádzali na územie Číny misionári¹¹, ktorí dlhé roky bojovali za zastavenie zvyku zväzovania chodidiel a apelovali na čínske ženy, aby sa samy vzdali proti feudálnemu systému nútiacemu ich k drastickému ničeniu tela vlastných dcér.¹² V poslednej štvrtine 19. storočia prebiehali intenzívne sociálne kampane, ktoré zdôrazňovali, že táto tradícia nie je v súlade

---

⁹ Nečínske etnikum panujúce v rokoch 1644–1911 ako dynastia Qing 清朝 (Huang 1990, 239).

¹⁰ Nariadenie o zákaze sa uskutočnilo v roku 1638 v Mukdene, 1645 a v rokoch 1662–1668 (Gamble 1943, 182).

¹¹ Misionári mali voľný vstup do Číny hlavne po jej neúspechu v druhej ópiovej vojne (1856–1860), ktorá mala za následky otvorenie piatich prístavov pre výmenný obchod so zahraničím (Ko 2007, 14).

¹² Prvou z misionárok, ktorá vyzývala ostatné misionárky k činu a podnikala patričné kroky pre zastavenie zväzovania chodidiel čínskych žien, bola Angličanka John MacCowan (Ko 2007, 14).

s kresťanstvom, pretože jedine Boh má právo meniť vzhľad ľudského tela. Snaha misionárov, prevažne žien, bola častokrát márna, pretože čínske ženy sa zo strachu o život svojich dcér nedokázali z tradície vymaniť (Ko 2007, 14). Hnutia proti zväzovaniu chodidiel neboli vedené len európskymi kresťanskými misionármi, ale rovnako sa v radách čínskych obyvateľov našli jedinci, ktorí sa otvorene postavili proti vlastnej tradícii (Ko 2007, 14–16).¹³ Predtým tak vyzdvihovaná praktika začala strácať svoju príťažlivosť a stávala sa symbolom niečoho vulgárneho, neslýchaného a opovrhnutia hodného, takže i zmeny mienky a módy naznačovali jej koniec (Ko 2001, 11). Významnú úlohu zohralo Taipingské povstanie (1850–1864)¹⁴ a jeho veliteľ Hong Xiuquan 洪秀全 (1814–1864), ktorý sa ako prvý snažil šíriť myšlienku rovnosti mužov a žien (He 2012, 66). Roku 1898 čínsky spisovateľ Xu Ke 徐珂 (1869–1928), venujúci sa histórii dynastie Qing, otvorene presadzoval myšlienku o zrušení praktiky znamenajúcej celosvetovú hanbu, pod ktorou je Čína známa a kritizovaná zahraničnými krajinami (Ko 2007, 18). I mnoho významných mužských reformátorov ako Kang Youwei 康有为 (1842–1923) a Liang Qichao 梁启超 (1850–1927) naviazali na jeho snahy a v spojení s ich nacionalistickým myslením propagovali tradíciu zväzovania chodidiel ako barbarickú praktiku patriacu do „starej, nemodernej“ Číny (66–69).¹⁵ Ako Gamblova štúdia v čínskej dedine Dingxian 定县 ukazuje, po roku 1912 trvalo ešte niekoľko rokov, kým sa daná praktika úplne vytratila aj v rurálnych oblastiach (1943, 182–183). Posledným krokom zabezpečujúcim zánik zväzovania chodidiel na materiálnej úrovni v Číne bolo zastavenie výroby drobných črievičiek v poslednej sieti tovární v novembri v roku 1999 (Ko 2007, 9).

3.2 Význam zväzovania nôh čínskych žien v spoločnosti

Pri počutí slovného spojenia zväzovanie nôh sa v človeku, ktorý bol istým spôsobom oboznámený s danou problematikou, vybaví predstava spojená so ženskou obeťou pre krásu, či mužským fetišizmom (Ko 2007, 15). Samotná Dorothy Ko potvrdzuje: „Je nepopierateľné, že zväzovanie nôh sa zrodilo v mužskej fantázii, ktorá postavila ženu za

---

¹³ Z výrazných mužov zapojených do kampaní vynikal svojou aktívnosťou Xu Ke 徐克 (1869–1928) (Ko 2007, 18).

¹⁴ Taipingské povstanie bolo vedené kresťanskou sektou Taiping Tianguo 太平天国 (Nebeské kráľovstvo najvyššieho mieru), ktorá aplikovala kresťanstvo do čínskej kultúry (Sakmárová 2012, 25).

¹⁵ Podrobnejšie spracovanie procesu eliminovania zvyku zväzovania nôh čínskych žien je možné nájsť v knihe *Cinderella's Sisters: A Revisionist History of Footbinding* (Ko 2007, 9–37).

objekt ich milostnej túžby (ibid, 44).“ Zviazané nohy si dokázali podmaniť mužskú predstavivosť natoľko, že sú označované za najvyššiu sofistickovanosť zmyslového vnímania Číňanov. Totiž telo stojace na drobných ľaliách vyvolávalo v mužskej mysli rôzne obrazy, ako napríklad obraz vŕby alebo topoľa kolísajúceho sa vo vetre, či chodiacich sa povrazolezkýň, ktoré môžu pri najmenšom dotyku spadnúť (Hong 1997, 22).

Ko však zároveň zdôrazňuje, že sa jedná o povrchné tvrdenie, ktoré je nutné rozvinúť pohľadom z perspektívy čínskych žien a kultúrneho kontextu (Ko 2007, 15). Odhliadnuc od symbolu krásy, zväzovanie nôh symbolizovalo spoločenské postavenie a náležité istoty. Ženy, ktoré sa mohli pýšiť dokonalými drobnými chodidlami, mali zaručenú cestu k dobrému životu vo výhodnom manželstve, dokonca i vo vyšších spoločenských vrstvách. Preto sa každá matka už v útlom veku svojej dcéry zasvätila do starostlivého procesu zväzovania nôh (Hong 1997, 24). Dohadzovačky manželských zväzkov sa prvotne nezaujímal o nevestinu krásnu tvár a ušľachtilé vlastnosti, ale o veľkosť zviazaných chodidiel. Na základe dokonalých drobných ľalií mohli dokonca definovať charakter rodiny, z ktorej dievča pochádzalo, pretože pár nepodarené zviazaných nôh označoval lenivosť žien (Ko 2007, 3–4). Preto podmienka pre nevestu od budúcej manželovej rodiny o nutnosti mať zviazané nohy nevychádzala len zo sexuálnej potreby muža, ale odkazovala na potrebu cnostnej a čestnej ženy (Ko 2001, 50). Navyše žena s prirodzenými chodidlami bola zaraďovaná do najnižšej spoločenskej vrstvy, pretože veľké nohy prináležali len slúžke alebo otrokyni (Ko 2007, 3–4).

Nemalé množstvo západniarov si kladie otázku, ako mohli byť matky schopné spôsobovať také obrovské utrpenie svojim dcéram, ak ich skutočne milovali. V očiach západného svete vystupovali čínske matky ako monštrá, pre ktoré sú dôležitejšie malé ľalie ako ich vlastné dcéry, a preto i napriek slzám a kriku, dohliadajú na postupné lámanie ich kostí (Wang 1999, 37). Nahliadnutím do čínskej kultúry však vyplynie na povrch, že svojou prísnosťou a bitkou prejavovali materinskú lásku, ktorá bola vyjadrená bez slov, a to staraním sa o dcéru. Dávali prednosť dcériným dlhým šťastným rokom v budúcnosti, pred krátkym bezstarostným detstvom (Blake 1994, 682–683).

Nielen matky a rodina budúceho partnera kládla dôraz na zviazané nohy, ale tlak na pôvab a dokonalosť drobných ľalií si spôsobovali aj ženy navzájom. Jedna druhú sa snažili predstihnúť v kráse použitej látky a dekorovaných vzorov na topánkach, aby získali čo najviac mužskej pozornosti (Ko 2001, 53).

Ďalší aspekt praktiky je asociovaný s obmedzenou mobilitou a zníženou užitočnosťou čínskych žien. Sťažené podmienky chodenia nielenže zhoršovali ich fyzickú kondíciu, ale ešte aj obmedzili počet možných činností, ktoré boli schopné vykonať. Ženy na cisárskom dvore sa mohli venovať len dvorným radovánkam, tancovaniu, skákaním cez švihadlo, čínskemu šachu alebo prechádzkam po záhrade (Fan 1997, 25). Obrovský dopad mala praktika na nižšie sociálne vrstvy, ktoré zviazaním nôh svojej dcéry strácali pracovnú silu. Preto sa snažili oddialiť dátum začatia na najneskoršiu dobu, aby mohli jej mobilitu, čo najdlhšie využiť. Potreba plne užitočnej ženy bola dôvodom, prečo si rodiny z najchudobnejších pomerov nemohli dovoliť vykonávať praktiku u svojich dcér (Ko 2001, 61).

Jedným z dôvodov, prečo sa zväzovanie nôh tak veľmi zakorenilo v patriarchálnej spoločnosti, spočíval v nemožnosti angažovania sa žien mimo vnútorný dvor. Ženy zostali fyzicky, mentálne aj symbolicky zavreté vo svojich vnútorných komnatách a nemohli sa pliesť do mužských záležitostí vonkajšieho sveta, čo pomohlo šíriť konfuciánsku morálku o nerovnosti mužov a žien (Wang 1999, 30). Zároveň muž spolu so získaním manželky nadobudol aj status. Status, ktorý ukazoval okoliu, že si môže dovoliť užiť neúžitocnú ženu obmedzenú v pohybe a neschopnú pracovať (Ma 2009, 10).

3.3 Predstavenie praktizovania zväzovania nôh

V tejto kapitole sme už mnohokrát podčiarkli dôležitosť dokonalosti drobných ľalií. V mysli sa nám môže vynárať otázka: Aké parametre museli nohy splňať, aby sa mohli označiť za ideálne? Wang Ping ponúka odpoveď, v ktorej tvrdí, že aby sa mohli stať mužským fetišom, museli byť bezchybné ľalie definované siedmimi vlastnosťami, a to ako malé, špicaté, tenké, klenuté, voňavé, rovné a mäkké (Wang 1999, 37). Vyslúžili si pomenovanie zlatých ľalií o veľkosti troch palcov, čo zodpovedalo našim 7 cm (Tang 2006, 166).

Akými procedúrami si museli ženy prejsť, aby mohli zo svojich prirodzených chodidiel vyformovať pár dokonale krásnych drobných ľalií? Samotný proces formovania bol plný bolesti, hntia, krvácania po dobu dvoch až troch rokov, pretože čím viac mäsa sa odstránilo, a čím viac kostí sa polámalo, tým bola noha krajšia (Ko 2001, 39). Dievčatá podstúpili zväzovanie nôh medzi piatym až siedmym rokom, pretože Číňania verili, že práve v tomto období života sa výrazne rozvíja ich životná energia *qi*

气¹⁶ a ich kosti sú stále formovateľné. Pri procese nebolo dôležité len tvarovanie fyzického tela, ale aj budovanie silnej osobnosti. Vek medzi piatym až siedmym rokom bol pre nich vhodný pre porozumenie záležitostí dospelých a uchopenie významu bolesti, ktorou si dievčatá prechádzali (ibid, 40). Podstúpenie procesu totiž znamenalo pre každé dievča významný medzník. Prežitím si rovnakej bolesti ako jej mama, stará mama a ostatné ženy v jej okolí, získavala nový status čakajúcej nevesty, ktorý jej umožnil vstúpiť a zaradiť sa do ich ženského spolku (ibid, 61).

Najlepšie počasie pre začatie vykonávanie praktiky bola jeseň, pretože nohy neboli vlhké a spotené ako v lete a slabý jesenný vánok mohol ovlažovať sprevádzajúce nepohodlnosti (Ko 2001, 64). Mesiac pred stanoveným dátumom začatia s procedúrou boli špeciálne pripravované malé topánky na denný tréning a noc, ktoré dcéra dostala od matky a ďalšej staršej ženy v daný deň spolu s radami, ako byť správnou ženou v domácnosti počínajúc od šitia a výroby vlastných topánok (ibid, 58). Deň pred procesom boli zas vykonávané rituály, počas ktorých sa predkladali obetné dary, aby mohli byť naplnené túžby dcéry o ideálnych chodidlách (ibid, 63).

Deň začatia bol chápaný ako slávnostná príležitosť, pri ktorej nemohol byť prítomný žiadny muž. Hlavná zodpovednosť ležala na pleciach matky dcéry, ktorej mohla asistovať stará mama alebo teta. Na vykonanie procedúry potrebovali len bežné nástroje ako niť, ihlu a nožnice, prípadne dláto na ostrihanie nechťov a sťahovanie obväzov, ktoré u dospelej ženy dosahovali dĺžku približne 4 m. Na dezinfekciu sa používal kamenec a na zjemnenie kostí, kože a urýchlenie hojenia zas rôzne bylinky a prášky, ktoré sa dedili z matky na dcéru (Ko 2001, 54–55). Existovali rôzne metódy ako sa chodidlá zväzovali,¹⁷ ale všeobecne sa začínalo ohnutím štyroch prstov s výnimkou palca a prisunutím prednej časti chodidla čo najbližšie k päte, aby sa utvoril akýsi oblúk podobný malému háku dlhému 7,5 cm (Wang 1999, v). Obväzy boli stiahnuté tak silno, aby špička a päta boli neustále spojené a krv prestala cirkulovať. V priebehu dvoch rokov sa priehlavok postupne lámal a nohy sa formovali do veľkosti drobných topánočiek (Fairbank 1992, 296).

Deň procesu bol spájaný s rôznymi rituálmi, ktoré sa líšili v každom regióne. Jedným zo zvykov rozšírenom po celej Číne bolo obetovanie ryžových gúľ zliepaných

---

¹⁶ Životná energia *qi* je aktívna sila, ktorá zabezpečuje všetok život a vzájomnú interakciu živých foriem (Frantzis 2008, 6).

¹⁷ Každá dedina mala svoje vlastné techniky zväzovania, rituály a štýl topánok, a preto ich existuje nespočetné množstvo. Pomocou rôznych topánok môžeme charakterizovať jednotlivé provincie, regióny a kultúru (Ko 2007, 2).

s červenou fazuľou bohovi pece¹⁸, ktorý ich mal chrániť pred chorobami a zlými duchmi. V oblasti Suzhou 苏州 navyše ženy vysielali modlitbu k bohyni Panne s malými nohami¹⁹, aby pomohla ich dcére mať nohy mäkké ako bola obetovaná ryža. Populárnym božstvom, ku ktorému sa ženy obracali a prinášali obeť, bola aj milosrdná bohyňa Guanyin 观音²⁰ (Ko 2001, 64).

Zviazané nohy potrebovali dôkladnú každodennú opateru ešte najmenej dva roky. Nasledujúce každé tri, štyri dni museli byť nohy na novo umyté s kamencom, a potom pevne zviazané, pričom sa vždy odstránili opuchy, mäso a hnis. Procesu zmenšovania a zakrúcania prstov dopomáhali topánky, ktorých veľkosť sa zmenšovala približne každé dva týždne, až kým nohy nemali požadovaných 7 cm (Wang 1999, 39–40). Avšak bolesť a problémy s pohybovaním pretrvávali ešte ďalších desať až pätnásť rokov (Hong 1997, 22). Mnohé dievčatá v priebehu procedúry nemohli spať, nechutilo im jesť, a tak sa bránili, snažili sa utiecť, dávali si dole obvazy, čím si vyslúžili matkinu bitku (Blake 1994, 682).

Dievčatá sa pri procese naučili, že odkrytie zviazaných nôh skrytých pod bandážami sa v mužskej prítomnosti považovalo za tabu. Muži mali prístup k celému ženskému telu s výnimkou chodidiel, ktoré mnohokrát ani nechceli vidieť, a preto ženy i počas spánku nosili nočné topánky (Wang 1999, 38). Skutočnosťou bolo, že navonok krásne drobné ľalie vzbudzujúce v mužoch erotické túžby skrývali pod obvazmi hnijúce mäso neprirodzeného tvaru podobajúce sa zvieraciemu kopytu, ktoré nepríjemne zapáchalo (ibid, 6).

Rovnako ako si formovanie drobných ľalií vyžadovalo úsilie a trpezlivosť, i spätná procedúra navracania chodidla do pôvodného stavu, ktorá sa začala praktikovať po zakázaní zväzovania nôh, sa spájala s komplikovanosťou. Ženy s drobnými ľaliami testovali rôzne techniky, ktorými sa snažili odstrániť obvazy tak, aby si spôsobili čo najmenšie bolesti. Pomocou vzájomného podávania rád za krátky čas zistili, že kompletne vyličenie rán si vyžaduje dobu šiestich mesiacov. Liečebný proces zahŕňal päť metód, ktoré pozostávali z nosenia voľnejších pančúch a topánok, odstraňovania obvazov,

---

¹⁸ Boh pece, nazývaný aj Kuchynský boh, je jedným z hlavných božstiev v panteóne, ktorý má na starosti predávanie informácií o danej domácnosti (Ko 2001, 64).

¹⁹ Vzhľadom k tomu, že sa jedná o bohyňu, ku ktorej sa ženy modlia potajme a v súkromí, neexistuje o nej veľa informácií, a ani sa nikdy nenašla jej podobizeň (Ko 2001, 64).

²⁰ Guanyin je bohyňa milosrdenstva vychádzajúca z budhistickej tradície, ktorá je v čínskom kontexte vyobrazovaná ako žena, a preto je častokrát chápaná ako patrónka matiek a dcér (Ko 2001, 64).

vyrovnávania prstov, až celého chodidla, podstupovanie liečivých kúr a nakoniec návyku nosenia nízkyh a veľkých topánok (Ko 2007, 48).

3.3 Zväzovanie nôh v literatúre

V úvode tejto kapitoly sme sa dozvedeli, že prvým literárnym zachytením zväzovania nôh bola báseň od významného čínskeho básnika Su Shi. Výskyt zmieňovanej problematiky nie je príliš častý, avšak v priebehu histórie sa objavili čínski spisovatelia, ktorí túto praktiku zobrazili vo svojich dielach.

Jedným zo známych literárnych diel, ktoré obsahuje zmienku o zväzovaní nôh, je román *Xi you ji* 西游记 (*Cesta na západ*, 1592). V románe jedna z hlavných postáv spomína, že malé ženské nohy v lotosových črievičkách vyzerajú ako zobák fénixa. Dôležitosť praktiky v spoločnosti na konci 16. storočia bola vyzdvihnutá v ďalšom významnom čínskom románe *Jin Ping Mei* 金瓶梅 (*Pôvabné ženy*, 1610), v ktorej jedna z hlavných ženských postáv Jinlian 金蓮 (Zlatá Ľalia) dokázala využiť čaro malých črievičiek na to, aby sa dostala do vyšších spoločenských vrstiev. Malé nohy v lotosových črievičkách slúžia v diele ako nástroj, ktorého atraktívnosť ženskej postavy využívajú na zlákanie mužského pohlavia (Wang 1999, 20). V negatívnom svetle bolo zväzovanie nôh zobrazené v románe *Jing hua yuan* (Príbeh kvetín v zrkadle, 1827) od spisovateľa Li Ruzhena 李汝珍 (1763–1830), v ktorom obchodník pri návšteve Ženskej krajiny musel podstúpiť mučivým bolestiam spôsobených danou praktikou (ibid, 22).

Prvým spisovateľom, ktorý sa rozhodol pre vykreslenie realistického obrazu zväzovania nôh, bol Feng Jicai (1942–) s románom *The Three-Inch Golden Lotus* (1994) (Blake 1994, 108). Prostredníctvom danej problematiky otvorene vyjadril kritiku čínskej spoločnosti, ktorá kladie dôraz na zmysel pre krásu a autenticitu ľudského tela. Nedostatky čínskej civilizácie dokonca prirovnal k zápachu neumytých zviazaných nôh (ibid, 111). Ako prvý otvorene odhalili kultúrne detaily a realizáciu zväzovania nôh a až pejoratívne ukázal utrpenie žien: „V bolesti a strachu šiekala Voňavá Ľalia ako prasa, ktoré práve zabíjajú.“ Zároveň však predstavuje krásu drobných ľalií a snaží sa zdôrazniť, že dlhoročná praktika poškodzovania ľudského tela v sebe skrýva hlbší zmysel, akým bol napríklad prejav materskej lásky oddanej láskavej a dôkladnej starostlivosti o dcérine nohy (ibid, 109). V závere stavia do kontrastu dve ženské hrdinky, z ktorých jedna mala malé ľalie a druhá prirodzené nohy, aby vyjadril svoju sympatizovanie s kampaňami za prirodzené chodidlá (ibid, 111).

O problematiku zväzovania nôh čínskych žien sa nezaujímali len čínski spisovatelia, ale stala sa aj jedným z predmetov záujmu zahraničných autorov a bádateľov. Ich počet však nie je veľký, či už kvôli neľudskosti zvyku, či nevôli zobrazit' negatívny aspekt kultúry, ktorej sa venujú, alebo kvôli neochote Číňanov rozprávať o tabu téme (Fairbank 1992, 299). Nezvyčajnosť zvyku bola vnímaná dvoma uhlami pohľadu. Väčšina autorov pristupovala k téme s tradičným pohľadom, v ktorom sa prejavili orientalistické predstavy. To znamená, že problematiku negatívne kritizujú a zastávajú názor, ktorý označuje tento zvyk za neakceptovateľný. Vychádzajú z predpokladu, že sa jedná o niečo opovrhnutia hodné a s totožným názorom aj končia.

Za jednu z predstaviteľiek tradičného pohľadu považujeme spisovateľku Pearl S. Buck (1892–1973)²¹, ktorá sa o zväzovaní nôh zmienila v románe *The Good Earth* (1931). Aj napriek tomu, že svoj názor prejavuje neutrálne s istou dávkou rešpektu ku čínskej kultúre, rovnako vyjadruje kritiku čínskej spoločnosti. V diele zobrazuje ťažkú sociálnu situáciu čínskej rodiny, ktorá bola nútená kvôli prežitiu vykonávať veci vyvolávajúce v čitateľovi odpor. Medzi takéto činnosti patrilo práve obväzovanie nôh ich dcéry, ktorej predaj sprostredkovaný vďaka jej drobným ľaliám mohol zabezpečiť stravu pre celú rodinu na niekoľko dní. Zároveň prostredníctvom hlavnej mužskej postavy Wanga vykresľovala nechť mužov k prirodzene veľkým nohám a naopak ich mužský chťič k malým chodidlám. Buck sa nesnažila preniknúť do hĺbky a vykreslila len povrchné pochopenie praktiky vnímané očami západného sveta.

Podobne ako Buck pristupuje k problematike historik John K. Fairbank (1907–1991)²². V knihe *Dějiny Číny* (1992) kladie dôraz na dôležitosť skúmania zväzovania nôh, ktorý síce v súčasnosti predstavuje národnú hanbu, ale rovnako ako sa pozornosť venuje africkému otroctvu a obriezke, je potrebné nezanedbávať ani tento problém (Fairbank 1992, 299). Síce sa s jeho predstavením stretávame len v krátkej pasáži, môžeme jednoznačne vycítiť jeho postoj. Zväzovanie nôh pokladá nielen za zverstvo a hrubé ubližovanie na zdraví, ale aj za dôvod ekonomickej krízy. Ako sa sám vyjadruje: „[...] zväzovanie nôh ničilo život väčšine čínskych žien po niekoľko storočí a viedlo k takým spoločenským a psychologickým dôsledkom, že si žiadajú historické zdôvodnenie. Najočividnejšie z nich boli ekonomicke straty v dôsledku ochromenia fyzickej

---

²¹ Pearl S. Buck bola americkou spisovateľkou, ktorá časť detstva strávila v ťažkých podmienkach v Číne. Jej vrcholným dielom je román *The Good Earth* (Engar 2000, 55–56).

²² John King Fairbank je významným historikom, ktorý väčšinu svojho života zasvätil vyučovaniu a písaniu o Číne. Počas vypracovávania materiálov k dizertačnej práci dostal možnosť navštíviť Čínu a spracovať diplomatické archívy (Fairbank; Goldman 2006, xv).

a pracovnej sily žien v poľnohospodárstve (ibid, 296).“ Nesnaží sa nazerať do tradícií Číny, svoje závery vytvára len z informácií, ktoré mu boli doposiaľ poskytované západným svetom a krátkymi príležitostnými situáciami počas jeho pobytu v Číne. Opisuje svet, ktorý vnímal svojimi očami, a tým bola každá roľnícka žena nad tridsať rokov s obviazanými nohami a v malých črievičkách. Niet pochýb, že si vytvoril obraz, v ktorom žena vystupuje len ako produkt a materiál rodiny a je podriadená celému systému, od muža až po spoločnosť (ibid, 296). Polemizuje aj nad tým, či odôvodnenie tohto zvyku ako súčasť konfuciánskej kultúry je pravdivé, keďže naše telá by podľa konfucianizmu mali byť chrámami, ktoré neslobodno ničiť a deformovať (ibid, 298–299).

Protipól vytvárajú bádatelky, ktoré ku problematike pristupujú s „revizionistickým“ pohľadom. To znamená z perspektívy žien, pre ktoré znamenala praktika viac ako len bolesť a slzy. Vynaložili snahu, aby pochopili moc vplyvu, ktorý donútil ženy zväzovať si nohy do takej miery, že sa stal bežnou záležitosťou. Na základe denných záznamov a terénnych štúdií dokázali preniknúť do mysli čínskych žien a zistiť dôvody, ktoré ich viedli k zväzovaniu nôh. Vedkyne nám prinášajú odhalenia, príbehy a vlastné skúsenosti, ktoré získali vďaka ochotným ženám, ktoré sa nebáli povedať pravdu. Ako Dorothy Ko sama uvádza: „Tieto odhalenia sú písané ženami, ktoré nám otvorili oči pustením nás do svojich príbytkov, životov, praktík vyšívania, vyrábania topánok a ich rodín (Ko 2007, 18).“

Do skupiny „revizionistického“ pohľadu sa zaraďuje spomínaná autorka Dorothy Ko²³, ktorá vypracovala dve podrobné štúdie o problematike s názvami *Cinderella's sisters: a revisionist history of footbinding* (2007) a *Every step of lotus: footbinding in China* (2001). Jej snahou je západnému svetu objasniť zväzovanie nôh, vyvrátiť očiernenie i hanbu čínskeho národa a ukázať, že za týmto zvykom sa skrýva oveľa viac, ako je len ubližovanie na zdraví. Nevyvracia vysvetlenia, že žena bola obeťou krásy alebo že muži mali záľubu v malých nohách. Ale apeluje na čitateľa, aby sa usiloval hľadať hĺbku problému (2007, 19). Zároveň sa usiluje poprieť názor mnohých súčasných kritikov, že ženy v patriarchálnej spoločnosti nemali na výber a museli poslušne zvyk praktizovať. Ko z hľadiska čínskej kultúry tvrdí, že si ženy jeho vykonávaním mohli prejaviť úctu k sebe samej (228). Prináša nám aj mnoho zaujímavostí, príbehov, ukážky starých čínskych básní, ktoré vznikali pri príležitosti rozmachu zväzovania chodidiel. V knihe *Every step of lotus: footbinding in China* nám ukazuje obrázky niekoľkých druhov

---

²³ Dorothy Y. Ko je profesorkou na Barnard College, ktorá sa špecializuje na gender a koncepty tela v ranej modernej Číne, feministickú teóriu a históriu (Barnard College).

topánok charakteristických pre jednotlivé regióny, provincie i doby a zoznamuje nás s rôznymi technikami ich šitia a ich výrobou.

Z rovnakej perspektívy hľadá na zväzovanie chodidiel aj spisovateľka Wang Ping²⁴ v štúdií *Aching for beauty: Footbinding in China* (1999), ktorá do problematiky prináša svoj osobný pohľad. Praktiku porovnáva s inými zvykmi, ktoré boli vykonávané európskymi ženami nosiacimi korzety. Takisto ako Ko, Wang vychádza zo skutočných príbehov žien, a ich skúseností. Ako rodená Číňanka si sama procedúrou prešla, a preto čitateľa pomohla zasvätiť do tamojších tajov. Používa príbehy, básne, hry, eseje, ktorými sa snaží premostiť predstavy západného sveta s realitou ponúkanou svetom východným. Poukazuje na to, že ak chceme pochopiť dôvody, ktoré nútili ženy robiť veci takéhoto charakteru, musíme preniknúť do kultúry krajiny a započúvať sa do hlasov čínskych žien: „Zväzovanie nôh hovorí mnohými jazykmi. Je to šepot zvädzania, erotiky, cnosti, disciplíny a obete. Učí malé dievčatá o bolesti, o prichádzajúcej starobe, o ich mieste vo svete a o ich permanentnom spojení s matkou a ženskými predkami (Wang 2000, 4).“ Snaží sa čitateľovi vštepiť pochopenie zvyku ako prejavu materinskej lásky, ktorým sa snažia zabezpečiť pre svoju dcéru dobrú budúcnosť a ochranu pred celoživotným výsmechom.

Obe zmieňované spisovateľky nehľadajú na zväzovanie nôh ako na príšernú praktiku, ktorá ničila životy žien po dlhé stáročia, ale ako na súčasť každodenného života, ktorá vyplývala zo situácie a krajiny, v ktorej žili.

V tejto kapitole sme si prostredníctvom štúdií rôznych vedcov priblížili problematiku zväzovania nôh, v akom rozpätí rokov prebiehalo jej praktizovanie, pričom sme si ukázali jej hlboký význam v spoločnosti. Snažili sme sa tak hlbšie oboznámiť s témou, aby sme pri skúmaní vybraných diel dokázali spozorovať prípadné orientalistické prvky. Zároveň sme si predstavili, ako rôzni autori vnímali danú tradíciu. Získané poznatky o rôznych prístupoch nám pomôžu v neskoršej analýze, v ktorej sa budeme rovnako snažiť zistiť, akým pohľadom sa spisovateľky pozerali na skúmaný fenomén a ako sa im prostredníctvom jeho vykreslenia podarilo vyskladať obraz Číny.

---

²⁴ Wang Ping je autorka čínskeho pôvodu, ktorá sa po bakalárskom štúdiu presťahovala do Spojených štátov. Väčšinu svojho života prežila v zahraničí (Kerr 2007), preto sme si ju dovolili zaradiť medzi zahraničných bádateľov.

4 Predstavenie spisovateliek a ich vzťahu k Číne

V nasledujúcej časti sa v krátkosti pozrieme na biografiu troch spisovateliek, ktorých diela sú predmetom skúmania tejto diplomovej práce. Hlavný bod záujmu predstavuje ich vzťah k Číne, presnejšie povedané do akej miery sa dostali spisovateľky do kontaktu s čínskou kultúrou a ako veľmi ju poznali. Nadobudnuté poznatky nám môžu dopomôcť k pochopeniu zachytenia problematiky zväzovania nôh čínskych žien v ich dielach.

Uvedené autorky a ich diela sme vybrali na základe nasledujúcich kritérií: všetky tri spisovateľky sú ženy píšuce po anglicky, čím je dielo určené pre anglicky hovoriaceho čitateľa. Jednotlivé diela boli napísané približne v rovnakom čase (1999, 2000 a 2005)²⁵ a žánrovo sú zaradené do kategórie historických románov.

4.1 Lensey Namioka (1929–)

Pri počutí mena Lensey Namioka ľudia nenadobudnú pocit, že by spisovateľka bola v istom vzťahu s Čínou, no pravdou je, že sa narodila v roku 1929 v Pekingu 北京 otcovi lingvistovi Chao Yuanren 趙元任 a matke fyzičke i spisovateľke Buwei 步伟. Kvôli japonskej invázii a nepokojom v Nankingu 南京 bola celá jej rodina nútená sa odsťahovať a roku 1938 emigrovala do Spojených štátov, kde sa nakoniec usídlila v meste Cambridge. Hoci vyštudovala na Univerzite Berkeley matematiku, ktorá sa jej vzhľadom k počiatkovej jazykovej bariére zdala najjednoduchšia, časom sa vrátila k detskej záľube, a to k písaniu (Goodreads).

Lensey Namioka si vybrala historický román ako obľúbený žáner písania. V rozhovore so Suzanne Rahn uviedla za jeden z dôvodov jej lásku k histórii a k historickým románom. Nepoprela tak svoj čínsky pôvod, pretože daný žáner je preferovaný celou jej rodinou, či mnohými čínskymi čitateľmi (Rahn 1989, 1). Vplyv na jej tvorbu mal i jej manžel Japonec Isaac Namioka, s ktorým v sedemdesiatich rokoch navštívila Japonsko a zámok jeho rodiny. Táto návšteva v nej podnietila záujem o japonskú kultúru a samurajov, ktorý sa odrazil v jej začiatkovej tvorbe (Goodreads).

---

²⁵ Pôvodná verzia vydaná v anglickom jazyku pod názvom *Snow Flower and the Secret Fan* bola publikovaná v roku 2005. V diplomovej práci však vychádzame z verzie preloženej do slovenského jazyka, ktorá vyšla v roku 2011 po názvom *Tajný vejár*.

Jedným z dôvodov, prečo sa spisovateľka nevenovala čínskej problematike už od začiatku bola komplikovaná situácia jej zvyšnej rodiny po Kultúrnej revolúcii²⁶ v Číne (Rahn 1989, 1). Témy spojené s Čínou sa vyskytujú v jej neskorších dielach, v ktorých vystupuje americko-čínska rodina Yang, či mladé dievčatá a ženy riešiace ťažké životné situácie (Goodreads). Práve jednou zo série týchto kníh je nami skúmaný román *Ties That Bind, Ties That Break*, ktorý bol viacnásobne ocenený literárnymi cenami (Annenberg Learner). Inšpiráciou pre spracovanie problematiky zväzovania nôh sa stala jej mama s čínskym menom Buwei nesúce význam „Obrovské nohy“, ktorá bola jednou z prvých žien nepodstupujúcich zväzovanie nôh (Namioka 1999, 6).

Z internetových zdrojov a medailónkov sme sa dočítali, že spisovateľka Lensey Namioka je čínskeho pôvodu a v celých deväť rokov svojho detstva strávila v Číne, kde sa mohla dôkladne oboznámiť s čínskou tradíciou. Otázne však zostáva, či dlhé roky v Spojených štátoch ovplyvnili jej pohľad na čínsku kultúru a či sa nesnažila vo svojich dielach prispôbiť čínsku tradíciu americkému čitateľovi. Naopak bolo možno jej úsilím predstaviť americkému svetu skutočnú tvár Číny.

4.2 Kathryn Harrison (1961–)

Ďalšou spisovateľkou, ktorej dielo je predmetom nášho záujmu, je Američanka Kathryn Harrison narodená v Los Angeles v Californii v roku 1961. Neprežila ideálne detstvo, pretože vyrastala prakticky bez rodičov v opatere starých rodičov z matkinej strany, ktorí mali záľubu v rozprávaní príbehov zo svojho života. Tieto príhody spolu s udalosťami a skúsenosťami odohrávajúcimi sa počas jej dospievania sa stali námetmi jej neskoršej literárnej tvorby. Harrison vyštudovala umenie a jeho históriu na Univerzite Stanford, po ktorej sa venovala kariére spisovateľky (Underwood 2012). V súčasnosti žije spolu s manželom a troma jej deťmi v americkej metropole New York (Haber 2014).

Hoci je autorkou niekoľkých románov, memoárov a esejí, či antológií prispievajúcich do mnohých známych amerických magazínov,²⁷ historický román *The Binding Chair* je jediným dielom spojeným s témou Číny. Inšpiráciou k jeho napísaniu

---

²⁶ Kultúrna revolúcia sa odohrávala v Čínskej ľudovej republike v rokoch 1966–1976 vedená predsedom Komunistickej strany Číny Mao Zedongom 毛泽东 (1893–1976) a je považovaná za jeden z vrcholných hnutí KSC s cieľom „odstrániť všetko staré“, vrátiť sa k proletarizačným hodnotám a postaviť sa kapitalizmu (Fairbank 1992, 636–638).

²⁷ Kathryn Harrison sa preslávila hlavne vďaka memoáru z jej života s názvom *The Kiss* (1998), v ktorom odhalila desivú pravdu o svojom zneužívaní vlastným otcom (Underwood 2012).

boli zážitky, ktoré jej rozprávala stará mama židovského pôvodu z detstva prežitého v čínskom meste Shanghai 上海 (Underwood 2012).

Z vyššie uvedených informácií môžeme vidieť, že na rozdiel od spisovateľky Lensey Namioka, ktorá sama prežila určitú časť svojho detstva v Číne, Harrison vychádzala z poznatkov sprostredkovaných prostredníctvom jej starej mamy. Spisovateľka teda nečerpala z vlastnej skúsenosti s čínskou kultúrou a zvykom zväzovania nôh čínskych žien. Preto nastáva otázka, či osobné zážitky starej mamy mohli byť dostačujúce pre skutočné pochopenie čínskeho zvyku a či dielo *The Binding Chair* nebude obsahovať stereotypy a kliše asociované s touto tradíciou.

4.3 Lisa See (1955–)

Poslednou spisovateľkou, ktorej dielo budeme skúmať v diplomovej práci, je americká spisovateľka Lisa See, ktorá sa síce narodila v Paríži a väčšinu svojho života prežila v Spojených štátoch v Los Angeles, no je zároveň dcérou otca s čínskymi koreňmi. Spomienky a zážitky, ktoré získala počas pobytu u svojho otca v Čínskej štvrti, jej dali podnet k písaniu svojich neskorších diel (Databáze kníh). Práve zaujímavý život starého otca, Fonga See, bol námetom jej prvotiny *On Gold Mountain: The One Hundred Year Odyssey of My Chinese-American Family* (1995), ktorá okamžite po jej vydaní prerazila na knižný trh (Lisa See the Official Website of the Author [LSOWA]).

V Seeiných románoch môžeme pozorovať charakteristické rysy. Všetky jej diela sú venované problematike čínskej kultúry, pričom sa spisovateľka upriamila na témy, ktoré sú kontroverzné a v spoločnosti nespomínané, no zanechali v histórii dlhoročné stopy alebo sa v priebehu histórie na ne zabudlo. Spomínaná charakteristika platí aj pre nami skúmaný historický román *Tajomný vejár*, ktorého dej je zasadený do 19. storočia. Aby See pravdivo zachytila dlhoročný zvyk zväzovania nôh čínskych žien, podstúpila výskumnú cestu do Číny, kde prebádala miesta v tej dobe neznáme pre cudzincov (LSOWA) (Maslin 2011, 1). Počas trojmesačného pobytu v prefektúre Jiangyong 江永 provincie Hunan 湖南 v roku 1992 za pomoci čínskeho tlmočníka Chen Yichonga v sprievode úradníka navštívila múzeum a viedla rozhovory s miestnymi obyvateľmi o tajnom ženskom písme *nüshu* 女书²⁸, o praktike zväzovania nôh, o dohodnutých

---

²⁸ Podrobnejšie predstavenie problematiky *nüshu* v nasledujúcej časti.

manželstvách, ako aj o tradíciách na svadobných obradoch. Okrem terénneho výskumu pracovala autorka s materiálmi mnohých bádateľov, ktorí sa venovali tematike zväzovania nôh, čím sa snažila podložiť dielo o pravdivé akademické informácie (See 2011, 317–318).

Okrem písania úspešných románov a dlhoročného prispievania do významných amerických magazínov, sa Lisa See angažuje v projektoch rozvíjajúcich čínsko-americkú spoluprácu. Zaslúžila sa o propagáciu čínskej kultúry v rodnom meste Los Angeles, ako aj spoluorganizovala viaceré výstavy s čínskou tematikou, čím si vyslúžila mnohé ocenenia (LSOWA).

Internetové zdroje a portály nám ukázali, že spisovateľka Lisa See bola už od malička spätá s čínskou kultúrou a celý svoj život zasvätila sprístupňovaniu jej uchopenia v americkom svete. Dokonca sama navštívila Čínu a jej odľahlé oblasti, aby získala osobnú skúsenosť s problematikou zväzovania nôh čínskych žien. Z informácii o autorkinom živote preto môžeme usudzovať, že sa bude vo svojom románe usilovať podať realistický obraz o Číne a jej tradícii, čím sa mohla vyvarovať orientalistickým predstavám.

Všetky poznatky, ktoré sme nadobudli v tejto kapitole, nám pomohli si vytvoriť lepší obraz o živote troch spisovateliek skúmaných v našej diplomovej práci a ich vzťahu k čínskej kultúre. Mohli sme vidieť, že u každej jednej z nich došlo k istému kontaktu s Čínou, či už v menšej alebo väčšej miere, či už prostredníctvom vlastnej skúsenosti alebo druhej osoby. Predpokladáme, že všetky tieto faktory, mali vplyv na tvorbu spisovateliek, a tak ich poznanie zohráva dôležitú rolu pre neskoršiu analýzu zachytenia obrazu Číny prostredníctvom fenoménu zväzovanie nôh čínskych žien.

5 Analýza obrazu Číny v románoch *A Binding Chair*, *Tajomný vejár* a *Ties That Bind, Ties That Break*

Cieľom diplomovej práce je zistiť, aký obraz Číny ponúkajú čitateľovi romány *Ties That Bind*, *Ties That Break*, *The Binding Chair* a *Tajomný vejár* a či sa ich spisovateľky Lensey Namioka, Kathryn Harrison a Lisa See nechali ovplyvniť orientalistickými predstavami, ktoré sa následne v nich prejavili. Preto sa v nasledujúcej časti budeme venovať analýze románov a zachytávaných informácií. Na začiatok si v krátkosti predstavíme jednotlivé rozoberané diela od nami vybraných spisovateľiek, v ktorých načrtneme stručnú dejovú líniu spolu s použitou literárnou formou. Pokračovať budeme v popisovaní zobrazovaných tém, ktoré boli zmieňované v románoch a na základe zachytenia fenoménu zväzovania nôh čínskych žien ako mozaika vyskladali obraz Číny. Nadobudnuté poznatky budeme postupne skúmať pomocou orientalistického prístupu, aby sme zistili, či v dielach spisovateľiek sa vyskytovali orientalistické prvky.

5.1 Stručné predstavenie románu *Ties That Bind, Ties That Break* od Lensey Namioka

Román *Ties That Bind, Ties That Break* je sugestívnou výpoveďou mladého dievčaťa o ťažkostiach života s nezviazanými nohami v počiatočných rokoch premien čínskej tradičnej spoločnosti. Dej diela je situovaný do prostredia čínskeho mesta Nanjing 南京 na začiatku 20. storočia, konkrétne rozprávací čas zahŕňa rozpätie rokov 1911-1925. Zachytáva obdobie postupnej premeny z cisárstva na republiku, ktoré za pomoci prenikania západných myšlienok a západného životného štýlu prinášalo zásadné zmeny a zásahy do tradícií v patriarchálnom systéme. Dopad dobových zmien je v diele zobrazený na tradične usporiadanej rodine Tao z vyššej spoločenskej vrstvy, ktorá spoločne žije v jednej veľkej domácnosti s päťdesiatimi izbami.

Hlavnou postavou bola odvážna Tretia dcéra Ailin, ktorá sa ako silná hrdinka i na vzdory rodiny stavala proti dlhoročne zaužívaným tradíciám a odmietla si v mladosti zviazať nohy. Bola príliš živá, túžila sa slobodne a bez obmedzení pohybovať, čo by jej zviazané nohy nepovoľovali. Rodinné zázemie, z ktorého pochádzala, jej však kázalo podstúpiť danú praktiku, a tak jej stará mama s mamou sa z celých síl snažili o jej presvedčenie, dokonca jeden deň začali s obväzovaním jej nôh. Ailin sa však po prvých hodinách neznesiteľnej bolesti vzbúrila a obvazy z nôh strhla. Hlavný dôvod pre

zviazanie jej nôh spočíval v podmienke určenej rodičmi syna Hanweia z rodiny Liu, s ktorým pre Ailin naplánovali dohodnuté manželstvo. Bohatá rodina jej budúceho manžela mala pomôcť ich slabšej finančnej situácii, ktorá bola v úpadku dôsledkom peňažných strát v posledných rokoch. Jej otec inklinujúci k revolučnému mysleniu a podporujúci zmeny čínskeho systému sa postavil na stranu svojej dcéry a dovolil jej neobviazať nohy. Veril, že doba sa zmení a v budúcnosti nájdu pre Ailin vhodné riešenie pre jej životnú situáciu. Dohoda o manželstve s rodinou Liu padla pre nesplnenie základnej podmienky o nohách budúcej nevesty a rovnako ani ďalšie rodiny nechceli nevestu s veľkými nohami. Napokon sa jej otec rozhodol poskytnúť pre ňu kvalitné vzdelanie a prihlásil ju na verejnú školu vedenú misionármi,²⁹ kde mala možnosť naučiť sa anglický jazyk. Následné udalosti však donútili Ailin zo školy odísť a pracovať ako amah³⁰ pre dve deti amerických misionárov. Musela čeliť stretu s novou západnou kultúrou a postupne, hlavne po odchode do Ameriky, si ju aj osvojiť. Na svojej novej životnej ceste spoznáva svojho budúceho manžela, s ktorým sa rozhodne žiť v americkom meste San Francisco a pomáha mu pri zakladaní a prevádzkovaní novej vlastnej reštaurácie.

Autorka pre popis príbehu Tretej sestry Ailin vybrala retrospektívne rozprávanie. To znamená, že sa začiatok diela odohráva v dejovej prítomnosti v roku 1925, kedy Ailin dosiahla vek devätnásť rokov. V krátkosti sa zamýšľa nad ťažkosťami spôsobenými nosením topánok na vysokom podpätku a úzkym moderným oblečením, ktoré prišlo s dobovými zmenami, na čo uvádza čitateľa priamo do deja. Nečakané stretnutie po mnohých rokoch s jej prvým snúbencom Hanweiom a ich spoločný rozhovor ju núti k zamysleniu sa nad jej životnými cestami. Vtedy sa rozprávanie presúva do minulého času, v ktorom Ailin v ich-forme, to znamená v prvej osobe jednotného čísla a v roli osobného rozprávača podáva výpoveď o svojom živote, ktorý bol plný prekážok i neľahkých rozhodnutí. Prostredníctvom Ailin sa dozvedáme o jednotlivých postavách, o rodinných vzťahoch, o vývoji udalostí, ktoré sú ovplyvnené subjektívnym pohľadom hlavnej hrdinky. V závere sa znovu vráti k počiatočnému rozhovoru, teda do dejovej prítomnosti, ktorá príbeh ukončuje a ukazuje spokojnosť Ailin so svojím životom na „veľkých“ nohách.

---

²⁹ Kresťanskí misionári s cieľom eliminovať praktizovanie zväzovania nôh stanovili podmienku, že mohli byť prijaté len deti s prirodzenými a neobviazanými nohami (Wang 1999, 22).

³⁰ Amah je označenie pre čínsku pracovníčku v domácnosti (Constable 1996, 448).

Na záver venovala pozornosť teoretickému predstaveniu problematiky zväzovania nôh, v ktorom vysvetľovala čas a miesto jeho vzniku i komplikovanému zániku, ako aj dôvody, ktoré prinútili ženy podstúpiť dlhoročný proces bolesti. Nezabudla podtrhnúť, že čínske ženy nie sú jedinými ženami, ktoré kvôli mužskému chťiču, sa určitým spôsobom snažili upraviť proporcie tela dané prírodou, pretože fenomény podobného druhu môžeme nájsť v európskej, africkej aj americkej kultúre.

5.2 Stručné predstavenie románu *A Binding Chair* od Kathryn Harrison

Román predstavuje exotický svet plný nepochopiteľných zvykov, v ktorom ženy majú neľahké postavenie. Vykresľuje život s množstvom strastí a úskalí hlavnej hrdinky May, ktorá sa rozhodla opustiť tradičnú patriarchálnu spoločnosť a nájsť si svoje vlastné miesto v kozmopolitnom meste Shanghai. May si rovnako ako ostatné dievčatá nechala v detstve svojou starou mamou Yu Ying zviazať nohy tak, aby sa mohla pýšiť dokonalými malými päťkami. Stará mama je vštepovala do mysli, že nikdy nemôže plakať a musí poslušne znášať utrpenie, ktoré patrí každému dievčaťu a žene v Číne. May s vidinou sľubovaného budúceho šťastia nájdeného v dohodnutom manželstve znáša bolesti, ktoré prináša postupné lámanie a tvarovanie kostí chodidiel.

Keď však zistí, že manželstvo s obchodníkom s hodvábom nie je nič iné ako otroctvo a neustále ponižovanie, podplatí záhradníka, ktorý jej pomôže pri úteku do mesta Shanghai. Cestou sa nezabudne zastaviť v starom rodičovskom dome, kde plná hnevu a sklamaní hrozným spôsobom zničí drahocenné vyšívane topánky od starej mamy. V Shanghai sa zamestná ako prostitútky, pričom si osvojuje západnú kultúru a usilovne sa učí cudzie jazyky od zahraničných zákazníkov. Po čase sa vydá za chudobného Žida Arthura Cohena, ktorý spočiatku pôsobí v Spoločnosti za emancipáciu nôh, ale potom ako sa zaľúbi do May a jej drobných chodidiel, spoločnosť opúšťa. May ako Číňanka musí prekonávať odpor a neprijatie Arthurovej sestry, naopak si však získava veľkú priazeň jej dcéry Alice. S príchodom nových zmien a zákonov spoznáva ďalšie prekážky, ktoré jej spôsobujú zdeformované chodidlá. Navyše, nielenže v mladosti stratila svoju prvú dcéru, ale aj jej druhá dcéra zomrela za nešťastných okolností. Nakoniec jej zomiera aj milovaný manžel a z jej životného smútku ju nevytrhne ani odchod do francúzskeho mesta Nice, či inovatívne ortopedické topánky umožňujúce pohodlnejší presun. V beznádeji na zmenu sa necháva pohltiť morskou hladinou.

Pre využitie retrospektívnej kompozície sa rozhodla aj nami zvolená druhá spisovateľka Kathryn Harrison. Čitateľ v prvej kapitole vstupuje do príbehu hlavnej hrdinky May, ktorá bola už v pokročilom veku a žila vo francúzskom meste Nice. Pri skladaní jednotlivých kapitol príbehu však použila netradičnú formu tak, že postupné prerozprávanie Mayinho príbehu od jej detských rokov v Číne až po jej smrť dopĺňala príbehmi iných postáv, ktoré boli spojené s jej životom, alebo životom iných postáv. Spočiatku dejové presuny v čase a pravidelné zmeny postáv pôsobia zmätene, a až v priebehu čitateľ začína chápať jednotlivé súvislosti. Pre pásmo prehovoru rozprávača je charakteristické používanie minulého času a er-forma, čiže v tretej osobe jednotného čísla.

Rozprávačom je samotná autorka, takže sa jedná o vševediaceho rozprávača, ktorý má prehľad o všetkých postavách v diele, o ich motívoch konania, myšlienkach a citoch, ale ani s jednou postavou nesympatizuje. V pásme prehovoru postáv a rozprávača zároveň môžeme pozorovať emócie, ktorými sú hnev až nenávisť k hlavnému objektu pozorovaného diela, t.j. zväzovaniu nôh a ťažkému postaveniu žien v spoločnosti. Čas rozprávania sa začína v roku 1884 narodením hlavnej hrdinky May a končí v štyridsiatych rokoch 20. storočia jej utopením sa v mori. Dej preto zachytáva tradične usporiadanú spoločnosť, v ktorej musí May podstúpiť zväzovanie nôh, až prechádza do dobových zmien začiatkom 20. storočia, kde je praktikovanie spomínaného zvyku zakázané a malé nohy musí May tajne skrývať vo veľkých zahraničných topánkach.

5.3 Stručné predstavenie románu *Tajomný vejár od Lisa See*

Román *Tajomný vejár* pomáha odhaľovať skryté komnaty čínskych žien, ktoré boli spútané dlhoročnými tradovanými praktikami a zakorenenou konfuciánskou morálkou. Je plný úspechov a prehier, radostí i bolestí, utrpenia a nešťastí, ktoré prinášal život ženám v 19. storočí v čínskej patriarchálnej spoločnosti. Rovnako však poukazuje na ich skrytú silu, vďaka ktorej i napriek prísnyh spoločenským obmedzeniam dokázali nájsť cestu k vlastnému naplneniu, potešeniu sa a prekonaniu prekážok. Prostredníctvom hlavnej hrdinky Lalie poukazuje na dôležitosť ženy, ktorá je síce podľa konfuciánskej morálky navonok bezcenná, ale v skutočnosti má veľkú hodnotu a dokáže zachrániť rodinu pred finančnými problémami.

Príbeh sa odohráva v malých dedinkách Puwei 浦围 a Tongkou 同口 v odľahlej oblasti provincie Hunan obývaná národnostnou menšinou Yao 瑶族, do ktorej patrila

Lalia. Hoci Lalia pochádzala z chudobnej rodiny roľníkov, narodila sa s ideálnymi nohami, o ktorých sa predpokladalo, že po správnom obviazaní, budú patriť medzi najmenšie a najkrajšie nohy v celej provincii. Za prísneho dohľadu a dôkladného prístupu Laliinej matky sa predpoklady naplnili a mohli ju vydať do bohatej a najvýznamnejšej rodiny Lu v regióne. Motív zväzovaniach nôh sa v knihe prelína s ďalšími dvoma hlavnými témami, ktorými sú tajné ženské písmo *nüshu* a hlboký spečatený vzťah dvoch spriaznených dievčat pomenovaný ako *laotong* 老同. Jedná sa o špecifickú sféru ženskej problematiky, ktorá je charakteristická hlavne pre danú oblasť a miestnu kultúru. Lalia tak už v mladosti spoznáva svoju „dvojičku“ Snežnú ružu, s ktorou zaznamenávajú svoje významné životné udalosti na tajnom vejári. Spoločne prežívajú obdobie zväzovania nôh, učenie sa byť správnou cnostnou ženou podľa konfuciánskej morálky, vstup do dohodnutých manželstiev, obdobie materstva, nečakaných nepokojov spôsobených Taipingským povstaním až posledných chvíľ pred smrťou Snežnej ruže. Zatiaľ čo Lalia po spoločnom odlúčení mohla viesť lepší a kvalitnejší život, Snežná ruža sa dostala do komplikovanej situácie a musela čeliť opovrhovaniu spoločnosťou. Zničená a zoslabnutá zomiera na následky ťažkých životných podmienok a Lalia zostáva sama bez svojej *laotong*.

Spisovateľka Lisa See sa rovnako ako Lensey Namioka rozhodla zvoliť formu retrospektívnej kompozície, ktorá začala dielo naratívnu prítomnosťou. Čitateľ sa v úvode stretne s predstavením hlavnej postavy románu Lalie, ktorá dosiahla vysokého veku osemdesiatych rokov. Úvodná úvaha nad vlastným životom čitateľovi oznamuje, že príbehom, ktorý nasleduje, by chcela ešte pred smrťou vysvetliť a ospravedlniť svoje činy a životné rozhodnutia. Preto prítomnosť prechádza do naratívu v minulom čase, ktorého rozprávačom je samotná hlavná postava – Lalia. Jedná sa o teda osobného rozprávača v ich-forme, to znamená v prvej osobe jednotného čísla, pretože v diele vystupuje ako aktívna postava zasahujúca do deja, ktorá naratív a opisy zafarbuje svojimi vlastnými pocitmi a vnímaním okolností.

Rozprávací čas deja je zasadený prevažne do 19. storočia a datuje sa od narodenia Lalie v roku 1823 až po jej roky staroby. Román je rozdelený do štyroch častí, ktoré odpovedajú priebehu štyroch významných období života čínskych žien – Dcérske roky, Roky vypínania vlasov, Roky ryže a soli a Roky čakania, pričom obdobie Rokov čakania uvádza aj uzatvára celý príbeh, a tak v závere dej opäť prechádza do naratívnej prítomnosti.

Hoci bolo dielo pôvodne napísané v anglickom jazyku pre anglicky hovoriacich čitateľov, v texte sa nachádzajú čínske výrazy napísané v *pinyin*³¹, ktoré boli vždy pri prvom ich výskyte patrične vysvetlené. Ako sme sa tiež z krátkeho predstavenia spisovateľky dozvedeli, Lisa See zasvätila svoj život sprístupňovaniu čínskej kultúry západnému svetu. Preto i podrobné opisy čínskych zvykov a praktík počas slávenia rôznych tradičných obradov môžeme považovať za snahu predstaviť istý aspekt čínskej kultúry západnému čitateľovi. Navyše v doslove sa snaží fakticky zaradiť a priblížiť zmieňovanú oblasť s národnosťou menšinou Yao, ktorá bola miestom jej terénneho výskumu, čím jasne objasnila pôvod informácií v knihe a ich pravdivý základ.

5.4 Zhrnutie obsahu rozoberaných románov

Oľga Lomová (1957–) v úvode knihy *Touha, opatrnosť* od Eileen Chang 张爱玲 (1920–1995) hovorí, že v európskych kníhkupectvách môžeme nájsť mnoho kníh, ktoré ukazujú Čínu s dvoma tvármi. Na jednej strane ju opisujú ako krajinu plnú krás a tajov, na druhej strane jej nehumánne a tvrdé zaobchádzanie s človekom núti čitateľa premýšľať o probléme s porušovaním ľudských práv. Na základe opisov zachytávajúcich rôzne historické obdobia, problematiky a aspekty kultúry si môžeme vytvárať obraz o krajine, ktorá je i v dnešnej dobe zahalená tajomstvom. Sú to práve spisovatelia, ktorí môžu určovať naše vnímanie o Číne, čo predstavujú tento neznámy svet a odpovedajú na naše otázky (Chang 2012, 7). Rovnako i všetky tri nami vybrané spisovateľky si za nosný objekt svojich diel vybrali exotický, nezvyčajný, ale aj krutý fenomén zväzovania nôh čínskych žien, ktorého zámerom bolo podať výklad o jeho praktike a neľahkom postavení ženy v čínskej tradičnej spoločnosti.

Autorky sa totožne rozhodli zvoliť si za časové pásmo príbehu obdobie okolo 19. a začiatku 20. storočia, o ktorom sme sa dozvedeli, že došlo k najväčšiemu rozkvetu zväzovaniu nôh medzi čínskymi ženami. Zároveň sme u Namioky a Harrison mohli pozorovať zachytenie obdobia, v ktorom na následky prenikania myšlienok zahraničných mocností a čínskych revolucionárov dochádzalo k postupnému zákazu praktiky. Zámerom oboch spisovateľiek mohla byť potreba ukázať zahraničnému čitateľovi, že daná problematika je už ukončená a bolestivé procedúry so ženskými nohami sa netýkajú dnešnej Číny. Dejisko príbehu sa vo všetkých prípadoch odlišovalo, čím mohla byť

---

³¹ *Pinyin* je štandardný zápis zvukovej formy čínskeho jazyka, ktorý požíva písmená latinky a diakritické značky na zaznamenanie tónov jednotlivých slabík (Lin a kol. 2010, 3).

tematika prezentovaná ako v dedinskom prostredí u národnostnej menšiny Yao, tak i vo veľkomestách akými sú Shanghai a Nanjing. Rodinné zázemie hlavných hrdiniek sa rovnako nezhodovalo, pretože ženské postavy pochádzali i z nižšie postavených chudobných rodín u Lalie, zo strednej vrstvy u May, ako aj z privilegovanej bohatej vrstvy v prípade Ailin.

Využitie retrospektívnej kompozície vo všetkých troch prípadoch môžeme chápať ako snahu o zaujímavejšiu formu rozprávania pre čitateľa obľúbenú v západnej literatúre, ale taktiež mu mohla dopomôcť k lepšiemu vcíteniu sa do vtedajšej doby a pomerov.³²

Aký obraz na základe vybranej doby románu, miesta dejiska a spoločenského postavenia ponúkli spisovateľky Lisa See, Lensey Namioka a Kathryn Harrison o Číne prostredníctvom fenoménu zväzovania nôh čínskych žien si rozoberieme v nasledujúcej časti.

5.5 Zachytené témy

V nasledujúcej pasáži si predstavíme témy, ktoré sa nachádzali v nami rozoberaných románoch a pomáhali predstaviť čínsku patriarchálnu spoločnosť spolu s problematickým postavením ženy.³³ Niektoré z tém sme mohli pozorovať u všetkých troch spisovateľiek, iné sa vyskytli len v konkrétnych dielach, pričom najväčšiu a osobitnú pozornosť budeme venovať hlavnému predmetu nášho záujmu, ktorou je praktika zväzovania nôh. Na základe získaných poznatkov si budeme môcť vytvoriť obraz, ktorým jednotlivé spisovateľky zachytili Čínu prostredníctvom spomínaného fenoménu a výsledné informácie následne skúmať z orientalistického hľadiska.

5.5.1 Prísazné puto *laotong* a tajné písmo *nüshu*

V románe *Tajný vejár* sme sa mohli stretnúť so zaujímavou a netradičnou problematikou prísazného puta dvoch čínskych žien *laotong* a ženského písma *nüshu*, o ktorých existencii sa v Číne stále polemizuje. Mnoho bádateľov sa rozhodlo skúmať danú tematiku, preto v súčasnosti môžeme nájsť niekoľko štúdií venujúcich sa spomínaného

---

³² Andrea Shenke Wyile tvrdí, že retrospektívne rozprávanie v porovnaní s priamym vzhľadom autora na situáciu umožňuje čitateľovi lepšie navodiť emócie vyplývajúce z chvíle daného času (Wyile 2003, 116).

³³ V tradičnej čínskej spoločnosti funguje rodina na základe troch princípov, ktoré sú označené ako patriarchát, patrilinearita a patrilokácia. Patriarchát priradzuje mužovi vedúcu úlohu ako v rodine, tak i v spoločnosti. Patrilinearita zas udeľuje dedičné právo v oblasti majetku a rodovej línie mužskému potomkovi a patrilokácia odkazuje na príľnutie novomanželského páru k manželovej rodine, čo znamená že žena sa prisťahuje do domu manželovho otca (Liu 2011, 50).

subjektu, pričom niektoré z nich odkazujú práve na dielo Lisy See. Samotná autorka v doslove vysvetlila, že zmieňované fakty získala z rozprávania pôvodných obyvateľov praktizujúcich spomínané zvyky.

Tematiku *laotong* (v preklade doslova „starý a rovnaký“, čo značí perfektnú zhodu) sme mohli pozorovať v celom diele *Tajný vejár*, ktorá bola vykreslená na vzťahu hlavnej hrdinky Ľalie a jej vybranej spriaznenej duše Snežnej Ruže. Lisa See tak čitateľovi odhalila tajomstvá ženských izieb, v ktorých sa ženy venovali ženským činnostiam, zväzovaniu nôh a procesu učenia sa byť správnymi cnostnými ženami. Podáva životné príbehy dievčat, ktoré sa narodili v ten istý deň aj rok v rovnakom znamení Koňa³⁴ a spĺňali ďalších sedem charakteristík umožňujúcich im uzavrieť celoživotný vzťah dôležitejší ako manželstvo (2011, 52). O spoločné nájdenie sa postarala dohadzovačka, ktorá rovnako zabezpečila Ľalii manželský zväzok, čím spojila dievča z chudobného zázemia s dievčaťom uznávanej bohatej rodiny. Obe si dobrovoľne sľúbili bezhraničnú vernosť a citovú podporu, ktorú si mohli sprostredkovať pomocou tajného ženského písma *nüshu* spečateného na vejári:

Sľubujeme si pevné puto. Desaťtisíc li budeme ako dva potoky, čo sa zlievajú do jednej rieky. Desaťtisíc rokov budeme ako dve kvetinky v jednej záhradke. Nikdy sa neodlúčime, nikdy si nepovieme zlé slovo. Budeme dvojníčky, až pokým nezomrieme.
(See 2011, 67)

Ani manželstvo nemohlo zrušiť posvätný sviatok, ktorý dievčatá uzavreli. V procese nadväzovania priateľstva si rodiny vzájomne posielali dary v podobe vejáru, či topánok na obväzované nohy práve tak ako pri vymieňaní darov v predsvadbových oficialitách (See 2011, 59). Dokonca aj po uzavretí manželského zväzku mohli pri vzájomnej návšteve spoločne spať v jednej miestnosti bez alebo s ich manželmi, čím spisovateľka jasne poukázala na rovnakú dôležitosť „sesterstva“ ako manželstva (ibid, 231-232). Preto by sme mohli tvrdiť, že v problematike *laotong* dochádza k istému narušeniu patriarchálneho systému, v ktorom je postavenie ženy kladené na rovnakú, alebo aj vyššiu úroveň, ako je postavenie muža.

Pravidlá zároveň vylučovali možnosť vstupu inej ženy, a tak keď si Snežná Ruža našla nové priateľky, Ľalia jej akt chápala ako porušenie zmluvy a ich vzájomný vzťah ukončila. Douglas vo svojej štúdii *Reviewed Work: White Snakes and Secret Fans*:

---

³⁴ Kôň je jedno z dvanástich znamení čínskeho horoskopu (Wu 2005, 93).

Chinese Women in Fiction poznamenala, že medzi Ľaliou a Snežnou Ružou nebolo len priateľstvo, ale jednalo sa o romantický homosexuálny vzťah, a preto podľa jej názoru, Ľaliino nepochopenie nadväzovania nových priateľstiev Snežnej Ruže bolo prejavom žiarlivosti (Douglas 2006, 87). Z tohto uhla pohľadu by sa román Tajný vejár mohol chápať ako romantický príbeh dvoch žien spojených putom *laotong*, ktoré si v čase odlúčenia posielali ľúbostné listy na tajnom vejári.

Štúdie ukazujú, že vzťah *laotong* existoval v určitých dedinách v troch formách, z ktorých práve jedna zodpovedala vzťahu „perfektnej zhody“ medzi Ľaliou a Snežnou Ružou. Seeino vykreslenie a popísanie okolností vzniku a fungovania žien v sesterskom pute je totožné s vysvetlením problematiky u Kesarevy. Tá navyše uvádza, že ich vzájomný vzťah je možné chápať ako „emocionálne manželstvo“ so ženským partnerom, ktorý poskytuje emocionálnu podporu chýbajúcu v reálnom manželstve. Manželský vzťah medzi mužom a ženou totižto vo vtedajšej patriarchálnej spoločnosti neponúkal priestor pre prejavenie pocitov a emócií (Kesareva 2012, 147). Preto *laotong* je možné chápať ako špecifický rys čínskej kultúry, ktorý vznikol ako dôsledok nedostatku socializačnej potreby žien vyplývajúcimi z čínskej filozofie konfuciánstva (ibid, 148).

Ženské písmo *nüshu* (v preklade doslova „žena“ a „písmo“) predstavuje Ľalia v diele ako fonetické znaky, ktoré sa podobajú na komárie nohy, či vtáacie stopy v prachu, pričom jeden znak zodpovedá všetkým rovnako znejúcim slovám (See 2011, 30).³⁵ Písmo sa už dlhé roky tradovalo z generácie na generáciu prostredníctvom ženských potomkov, a tak sa ho i Ľalia mohla naučiť používať od svojej tety:

Teta ma naučila pravidlá, podľa ktorých sa ženské písmo riadi. Používa sa na písanie listov, piesní, životopisov, poučiek o povinnostiach ženy, modlitieb k bohyni a pravdaže, aj na písanie populárnych príbehov. Dá sa písať štetcom a tušom na papier alebo vejár, môže sa vyšívať na vreckovku alebo vtkať do plátna. Môže a malo by sa

---

³⁵ Odborné štúdie ponúkajú niektoré dôkazy o existencii *nüshu*. Už v roku 1982 čínsky učiteľ Gong Zhebing 宮哲兵(1949–) odhalil tajné písmo, ktoré sa už dlhé roky používalo na komunikáciu a zdieľanie radostí i utrpenia medzi ženami v údolí rieky Xiaojiang 小江 v prefektúre Jianyong na juhovýchode provincie Hunan (Gong 2003, 40). Ďalšie dôkazy boli odhalené v roku 1987, kedy komunisti z podozrenia zo špionáže preverovali papiere s divným písmom pani Yang, ktoré Gong identifikoval ako nedávno objavené písmo *nüshu* (Clark 2013, 2) (Zhao 1998, 127). Evidencie ukazujú, že posledná používateľka ženského písma, Yang Yueqing 杨乐清 zomrela v roku 2004 (1), čím sa preukázala, že tradícia sa odovzdávala zo ženy na ženu ešte aj v 20. storočí, pričom jeho pôvod sa datuje už do dôb pred dynastie Song (McLaren 1996, 382) (Zhao 1998, 127). Ako See v románe uviedla, jednalo sa o fonetickú abecedu, ktorá podľa doterajších údajov obsahuje viac ako tisíc znakov podobajúcich sa na „komáre, či mravce“ vyšívané na oblečení, vejároch, alebo knihách (Clark 2013,2) (Zhao 1998, 127). Štúdie rovnako zmieňujú fakty, že muži nerozumeli, alebo sa nezaujímal o ženské písmo (ibid, 127).

čítať len v prítomnosti iných žien a dievčat, ale takisto sa dá čítať osamotene. Dve najdôležitejšie pravidlá sú však tieto: Muži nesmú vedieť, že existuje, a nesmú sa ho v akejkolvek forme dotknúť. (See 2011, 30)

Nüshu tak pomohlo dievčatám, neskôr ženám, posielat' si správy, v ktorých vyjadrovali svoje túžby, obavy i prežívané problémy, pričom mali istotu, že sa muži o tom nedozvedia (See 2011, 196). Navyše, hoci muži vedeli o existencii ženského písma, pretože jednotlivé znaky tvorili okrasné vzory na ich vyšívaných topánkach, či boli zaznamenané v svadobných knihách, pokladali ho za podradné (ibid, 188). Tak sa L'alia mohla dozvedieť o ťažkých podmienkach Snežnej Ruže v novom manželstve s mäsiarom, či hrozným zaobchádzaním od jej svokry. Tajné znaky im ponúkali možnosť vyžalovať sa jedna druhej, i napriek tomu, že podľa konfuciánskej morálky sa nemohli sťažovať a mali poslušne prijímať svoj údel. Rovnako ich schopnosť písania v tajných znakoch vypovedala o istej miere gramotnosti a odlišovala ich od ostatných žien, ktoré písmo neovládali (ibid, 30).

V zacytení problematiky *laotong* a *nüshu* môžeme vidieť autorkinu snahu o predstavenie netradičných aspektov čínskej kultúry, ktorými mohla vyvolať u západného čitateľa ešte väčší záujem. Zároveň ukázala možnosti, ktorými ženy istým spôsobom mohli obísť konfuciánsky kánon a nájsť emocionálne, i mentálne naplnenie aj v patriarchálnom systéme.

5.5.2 Vzdelanie a ženy

V nasledujúcej pasáži sa budeme venovať ďalšiemu aspektu čínskej kultúry, ktorým bola problematika vzdelania žien. Všetky tri romány spoločne vytvárajú istý obraz o situácii žien v spoločnosti a ich možnostiach štúdia, pričom sme mohli pozorovať aj obdobie cisárstva, i postupné premeny systému a vývoj podmienok vzdelávania na konci dynastie Qing.³⁶

---

³⁶ Na konci dynastie Qing prebiehali reformné hnutia, ktoré spolu s misionárskymi snahami a ženským aktivizmom priniesli zlepšenie podmienok pre ženské vzdelávanie, a to v podobe začiatku zakladania dievčenských škôl prvého a druhého stupňa (Xia 2004, 4–58). Westernizácia dokonca umožnila niektorým dievčatám štúdium na zahraničných školách (ibid, 58). Rovnoprávnosť vo vzdelaní však nebola úplná a terčom zástancov ženských práv sa stala limitácia žien vo vyššom vzdelaní. Hoci koedukácia bola oficiálne vyhlásená v roku 1920, počet vysokých škôl pre ženy bol minimálny a väčšina žien bola univerzitami určenými pre mužov odmietnutá (Ma 2004, 110). Ekonomický, sociálny a politický vývoj bol ďalším spomaľujúcim elementom v prospech situácie, ktorá sa rapídne zlepšila až po nastolení Čínskej ľudovej republiky roku 1949 (ibid, 110). Viac informácií o vývoji ženského vzdelávania poskytuje publikácia *Holdng Up Half the Sky: Chinese Women Past, Present, and Future* (Tao, Zheng & Mow 2004).

Mohli sme sa stretnúť s konfuciánskymi výroky z úst mužov, ktorí vzdelávanie žien nepokladali za dôležité ako „žena bez vedomosti je lepšia ako žena so vzdelaním“ (See 2012, 311).³⁷ Samotné používanie a učenie sa písať v *nüshu* v románe *Tajomný vejár* vypovedalo o potrebe žien sa vzdelávať a byť gramotnými.³⁸ Jednotlivé diela ukázali, že úlohou žien v patriarchálnom systéme sa bolo naučiť, ako byť správnymi manželkami a dcérami, ako zodpovedne spravovať domácnosť, ako vykonávať ženské činnosti, pod ktorými si môžeme predstaviť vyšívanie a výrobu oblečenia, a v neposlednom rade ako správne zviazať sebe i svojim dcéram nohy. Ako Ľalia poznamenala, vzdelanie predstavovalo ďalšiu odlišnosť muža a ženy, pretože muži sa mohli priučať čítať i písať v čínskych znakoch a debatovať o situácii v krajine. I v románe bola Ľalia manželom napomenutá, keď sa so záujmom pýtala na Taipingské povstanie, že to nepatrí medzi jej starosti a má sa starať len o deti, či blaho manžela (ibid, 214). Hoci sme v diele nepozorovali otvorenú nespokojnosť Ľalie so systémom neposkytujúcim možnosť prijatia vzdelania pre ženy, učenie sa písať v *nüshu* a čítanie starých príbehov bolo spôsobom, ktorým prejavila svoju túžbu a potrebu získavania vedomostí. Hoci navonok vystupovala Ľalia podľa konfuciánskej morálky ako prototyp cnostnej ženy, dokázala nájsť spôsob, ako potajme obísť pravidlá a konať podľa svojich potrieb.

Rovnako hlavná ženská postava románu *The Binding Chair*, May, sa mohla v mladosti oboznámiť len s výchovou na príkladnú ženu, ktorá vie ako sa má správne starať o svoje zviazané nohy, ako vyrobiť malé ľaliové topánky a ako byť poslušnou, podriadenou manželkou. Až moderné kozmopolitné mesto Shanghai a povolanie prostitútky jej ponúklo možnosť prostredníctvom svojich západných zákazníkov získavať vedomosti z iných oblastí, pretože jej prinášali zahraničné publikácie a poskytovali lekcie cudzích jazykov. Spisovateľka nám tak ukázala nové príležitosti pre ženy, ktoré najskôr začínali v čínskych veľkomestách.

V románe *Ties that Bind, Ties that Break* bolo predstavené postupné sprístupňovanie vzdelávania pre dievčatá v Číne. Namioka zobrazila obdobie, kedy

---

³⁷ Konfuciánsky kánon po celé storočia nepovoľoval ženám prístup ku vzdelaniu, pretože možnosť zastávať úradnícke pozície bola poskytovaná len mužom. Preto z mužského hľadiska nebolo potrebné poskytnúť žene vzdelanie. So základnými znalosťami boli oboznámené len ženy stredných a vyšších vrstiev v čase dospievania a niektorí z nich mohli byť neskôr vyučované domácim tútorom písať a čítať. Podrobnejšie informácie s problematikou vzdelania v patriarchálnom systéme v článku „The Life of a Girl in China“ (Tsao 1912, 64–65).

³⁸ Príbeh napísaný v ženskom písme pochádzajúci z dynastie Song dešifrovaný vyššie spomínaným učiteľom Gong, hovorí o žene z cisárskeho dvora, ktorá založila písmo *nüshu* a sťažovala sa svojim rodičom pre nedostatok výučby pre ženy (Clark 2012, 2).

dievčatá stále nemali povolené navštevovať verejné čínske školy spolu s chlapcami, ale mohli získať základné všeobecné vedomosti spolu so znalosťou anglického jazyka prostredníctvom misionárskych škôl vedených Američanmi. I v prípade tejto možnosti však existovala selekcia a len dievčatá ako Ailin, čiže z lepších rodín, ktoré v mladosti získali základy písania poskytovaného domácou výučbou, si mohli dovoliť zaplatiť školné a spĺňať podmienky prijatia. Pri zachycovaní problematiky autorka ukázala dva pohľady mužov na ženy a vzdelanie. Prvý pohľad bol vykreslený cez postavu otca Ailin, ktorého revolučné myslenie verilo v zmenu tradičného systému a lepšej situácie pre ženy. Veril, že jeho dcéra môže vyštudovať a stať sa učiteľkou angličtiny, aj keď to vtedajšia doba ešte nepovoľovala. V kontraste vystupoval jeho brat, Ailinín strýko, ktorý zastával názor, že ženy majú zostať nevzdelané, zavreté vo vnútorných dvoroch venujúc sa ženským činnostiam a záležitosti vonkajšieho sveta nechať na mužov. Na bratove reči o zmene reagoval nasledovne:

„Stále hovoríš o zmenách. Príroda sa nikdy nezmení! Naozaj očakávaš, že muži sa zmenia v ženy a narastú im prsia? Alebo že ženám narastú fúzy?“ (Namioka 1999,130–131)

Môžeme vidieť, že v strýkovi bolo pevne zacytené konfuciánske myslenie a nemohol prijať myšlienku, že by sa Ailin stala učiteľkou, lebo by tak zasahovala do záležitostí vonkajšieho sveta (Namioka 1999, 130). V patriarchálnej spoločnosti bolo totiž nepredstaviteľné, aby sa žena zaujímala o vyššie vzdelanie, maximálne prijateľné bolo jej štúdium písania a čítania (Tsao 1914, 51). V kontraste s revolučnou Ailin vystupovali zvyšné ženy z jej rodiny, ktoré poslušne prijali svoj údel, venovali sa len ženským činnostiam a starali sa iba o záležitosti vnútorného dvora.

Vybraným spisovateľkám sa vo svojich dielach podarilo pravdivo vystihnúť mužský pohľad na vzdelávanie žien a ich minimálne možnosti, ktorými mohli obohatiť svoje vedomosti. Poukázali na ženské túžby byť vzdelané a mať možnosť angažovať sa aj mimo domácnosti, ktoré nemohli byť naplnené vzhľadom na kánon zakorený v patriarchálnom systéme. Nezabudli načrtnúť vyvíjajúcu sa situáciu v prospech ženského vzdelávania na začiatku 20. storočia, a preto čitateľ mohol získať celistvejší obraz.

5.5.3 Vzťah nevesty so svokrou

Ďalším problémom spomenutým vo všetkých troch dielach, ktorému museli čeliť ženy v čínskej tradičnej spoločnosti, bola svokra a jej vzťah s nevestou.³⁹ Nevesta po príchode do manželskej rodiny nemusela byť podriadená iba svojmu mužovi, ale rovnako i jeho matke. Ich vzájomný vzťah bol komplikovaný, vyžadoval si mnohé obete z nevestinej strany, ktorá častokrát poslušne prijímala svokrino ponižovanie a šikanovanie. V románoch sme mohli pozorovať prvok juxtapozície, kedy sa nevesty museli rozhodovať medzi príkazmi svokry a vlastnými túžbami. V diele *The Binding Chair* bola v úvode vykreslená situácia, kedy matka May nechcela dcére začať zväzovať nohy, pretože si sama pamätala bolesť, ktorú pociťovala pri procedúre. Do opozície sa jej postavila svokra Youying, ktorá trvala na stanovení vhodného dňa a nasledovnom začatí. Matka nakoniec pokorne prijala jej rozhodnutie, uklonila sa a nechala svokru vykonať jej vôľu (Harrison 2000, 23–24).

Rovnako bola do pozície rozhodovania sa postavená Ailin v diele *Ties That Bind, Ties That Break*, ktorá však na rozdiel od May konala na základne svojich vlastných túžob a neuposlúchla príkaz jej budúcej svokry. Matka jej vybraného manžela stanovila podmienku, že Ailin môže byť do rodiny prijatá, iba keď podstúpi zväzovanie nôh. Jej potreba slobody a neobmedzovaného pohybu bola silnejšia ako pravidlá určené tradíciou a odhodlala sa aj napriek zrušeniu dohodnutého manželstva neprejsť procedúrou.

Najpodrobnejšie bol vzťah nevesty a svokry vykreslený v románe *Tajomný vejár*. Na vzdory drobných neuposlúchnutí, o ktorých svokra nevedela, bola Ľalia príkladnou nevestou. Ako vyššie spomínané hrdinky i Ľalia stála pred voľbou, či uposlúchnuť svokru a pretrhnúť pevné puto so Snežnou ružou, alebo svoj vnútorný hlas a neopustiť svoju vzácnu priateľku. Spočiatku uposlúchla svokru, nepozvala Snežnú Ružu na oslavu prvého mesiaca svojho synčeka, i keď to znamenalo pre ňu obetovať potrebu po prítomnosti priateľky. Svokra jej prízvukovala:

„Matky si vždy musia dávať pozor, koho si nechávajú vstúpiť do života. Matka tvojho syna sa nesmie stýkať s mäsiarovou ženou. Iba slušná žena vychová slušného syna a my očakávame, že sa podriadiš nášmu želaniu.“ (See 2012, 187)

Vtedy si Ľalia uvedomila, že sa svokrino želanie netýka len oslavy jej syna, ale že sa už vôbec nemôže stýkať so Snežnou Ružou. Prežívala vnútorný boj, v ktorom zvíťazilo

---

³⁹ Podrobné informácie o problematike vzťahu svokry a nevesty v patriarchálnej spoločnosti je možné nájsť v publikácii *Women, the Family and Peasant Revolution in China* (Johnson 1983, 7–27).

priateľstvo nad tradíciou, takže navonok rešpektovala svokru a jej príkazy, no potajme sa stretávala so svojou priateľkou. Za jej konanie bola zodpovedná aj samotná svokra, ktorá ju naučila zásade: „Poslúchaj, poslúchaj, poslúchaj a potom si urob po svojom (See 2011, 193).“

Uvedomovala si však, že v manželstve je najdôležitejšie pracovať na vzťahu so svokrou. Pod jej kontrolou sa snažila vykonávať všetky príslušné domáce práce tak, aby s ňou mohla byť spokojná. Musela prijímať neúctivé správanie, za ktoré si nevyslúžila ani slová vďačnosti, či pozdrav, ako môžeme vidieť aj v nasledujúcej ukážke:

Svokra mi vo všetkom rozkazovala. „Melón pokrájaj na menšie kocky,“ nariadila, keď som varila melónovú polievku. „Kocky, čo si nakrájala, sú akurát tak pre prasce.“ Alebo: „Pri mesačnom krvácaní som zašpinila plachtu. Musíš ju poriadne vydrhnúť, aby z nej škvrny zišli.“ Pri jedle, ktoré som doniesla z domu, pokrčila nosom a skonštatovala: Nabudúce prines niečo menej smradľavé. Zápach z tvojich jedál ničí môjmu manželovi a synom chuť jedla.“ (See 2012, 172–173)

Vľúdneho chovania sa dočkala až po pôrode prvého vytúženého syna (See 2012, 185). Jej situácia však nebola zďaleka taká ťažká ako v prípade Tretej manželky, či Snežnej Ruže. Tretie manželka bola pre svokru bezcenná, označovala ju za smradľavú sviňu, ktorá ničí rodinu a bolo by najlepšie, keby zomrela (ibid, 221). I Snežná Ruža trpela šikanovanie od manželovej matky, neustále prijímala nadávky a kritizovanie jej práce, dokonca jej i v čase choroby zmenšila prísun jedla. Rovnako pre ňu neznamenal žiadnu hodnotu, keďže nebola schopná poriadne donosiť dieťa a nepotratiť (ibid, 204). Pomocou pejoratív a vyhrotených situácií zvýraznila spisovateľka kruté zaobchádzanie svokier s nevestami, ktoré kládli ženám v čínskej tradičnej spoločnosti ďalšie prekážky.

Spisovateľky nám pomohli odhaliť ďalšiu problematiku oblasti konfuciánskej spoločnosti, ktorá predstavovala jednu z charakteristík dynastického obdobia. Čitateľovi ukázali, že nielen muži, ale i samé ženské zástupkyne si vzájomne komplikovali životy a znepríjemňovali situáciu v patriarchálnej rodine.

5.5.4 Dôležitosť rodenia mužských potomkov

Už z doterajších informácií sme mohli zistiť, že pohlavie zohrávalo v čínskej tradičnej spoločnosti podstatnú úlohu. Výnimka nenastala ani v problematike rodenia detí

zachytenej v románoch, od ktorého sa odvíjala hodnota ženy.⁴⁰ Priniesť na svet nového potomka a pokračovateľa rodu bolo jej hlavnou povinnosťou, vďaka čomu si mohla vyslúžiť významné postavenie v rodine. Jasne sme dôležitosť porodenia syna mohli sledovať v *Tajnom vejári*. Ľalia si na základe privedenia na svet prvého syna zabezpečila svoje miesto a nemusela sa báť, že by ju po smrti svojho manžela predali do inej rodiny. Nielenže jej poskytoval ochranu, ale zdôraznil jej dôstojnosť, identitu, dokonca vďaka nemu nadobudla aj ekonomickú hodnotu. Vedela, že prvé manželky, ktoré majú syna, zvíťazia a po smrti svokry budú mať hlavné slovo v domácnosti, a preto sa stal jej životným cieľom (See 2011, 200). Ako sa sama vyjadrila: „[...] synovia sú korunnou slávou každej ženy (ibid, 185).” Materstvo totiž predstavovalo jedinou oblasť, ktorú si muži nedokázali zabezpečiť sami a potrebovali ženu, ktorá ich spojila so svojimi predkami.

Dôležitosť privedenia na svet mužského potomka bola v krátkosti zachytená aj v románe *Ties That Bind, Ties That Break*. Keď si rodina nevedela rady, čo s Ailin, dievčaťom s neobviazanými nohami, strýko našiel riešenie. Rodina Feng bola ochotná prijať nevestu s veľkými nohami ako konkubínu, aby mohli zabezpečiť pokračovateľa rodu. Prvé dve manželky totižto dokázali rodiť iba dcéry, a preto vkladali nádej do novej konkubíny, ktorá by zachránila rodovú líniu (Namioka 1999, 171).

Román *The Binding Chair* dokonca odhaľoval rôzne praktiky a úsilie, ktoré ženy museli vynaložiť, aby sa uistili, že sa im narodí chlapec. Mayina matka bola ochotná vypiť čaj vyrobený jej svokrou zo spálených šnúrok z ukradnutých topánok z oltára bohyne Ah Tai⁴¹, ktorej socha pri nohách mala množstvo malých topánok. Jej obeta však nedosiahla očakávaných výsledkov, pretože sa jej narodila dcéra May, čím Harrison podčiarkla nezmyselnosť vykonávaných zvykov. Totožne i May, potom ako sa vydala, sa snažila zlepšiť svoje mizerné a nešťastné manželstvo porodením syna. Dúfala, že potom bude v rodine konečne niečo znamenať, skončí sa ponižovanie zo strany ostatných manželiek a vystúpi v očiach svojho muža. Vkladala do syna nádeje pre lepšiu budúcnosť, ktorý jej po smrti mohol dokonca prinášať obeť. Preto robila všetko, čo jej stará mama odporučila. Jedla minimálne množstvá a užívala preháňadlá. Počatie mužského potomka

---

⁴⁰ Viac informácií o problematike žene ako matky a dôležitosti mužského potomka v knihe *Women, the Family, and Peasant Revolution in China* (Johnson 2009).

⁴¹ Bohyňa Ah Tai, ktorej socha stelesňuje starú pani so zviazanými nohami, je najuctievanejším božstvom v chráme Sheng Yuan 生源. Mnoho zbožných žien jej pri návšteve prináša nové topánky. Tehotné ženy veria, že keď si zoberú jeden pár topánok a spália z neho šnúrky, zabezpečia si mužské pohlavie potomka. Potom ženy vytvoria nový pár topánok, ktorý vrátia bohyni. Každá žena, ktorá skutočne porodí syna, sa prídu poďakovať bohyni za priazeň (Hsu 1971, 78).

bolo pre ňu až tak dôležité, že po neúspešných pokusoch premýšľala o samovražde (Harrison 2000, 48–50). S podobnou problematikou sme sa mohli stretnúť aj v románe *Tajný vejár*. Tisícky žien v oblasti Yongming 永明 prinášalo obeť, páliło vonné tyčinky a modlilo sa každý desiaty deň piateho mesiaca za narodenie syna k bohyni Gupo 姑婆 (See 2012, 61). V iné dni navštevovali chrám, z ktorého oltáru bohyně potajme zobrali topánky, aby mali zdravé dieťa. Po jeho narodení ako prejav vďaky za vypočítanú prosbu, doniesli na oltár nový pár topánok (ibid, 179).⁴²

V románoch bolo viackrát poukázané, prečo je zlé porodiť dcéru. Pre manžela Snežnej Ruže mal dokonca pes väčšiu cenu (See 2011, 201). Dcéry boli totiž pre rodičov investíciou, ktorá sa rodine patrične nevrátila, pretože vychovali dcéru pre rodinu jej budúceho manžela (116). Otec Lalii sa pri prvých komplikáciách vyjadril: „Prečo sme ju len nehodili do rieky, keď sa narodila (See 2012, 24)?“ Aby mohli mať rodičia úžitok z dcéry, museli ju dobre vydat' a získať finančný dar od manželovej rodiny, pretože ako príslovie hovorí: „Ak sa dcéra nevydá, je bezcenná (ibid, 99).“ S touto problematikou sme sa mohli stretnúť u všetkých hlavných hrdiniek našich rozoberaných románov, kde spisovateľky poukázali, že dcéra s krásne zviazanými drobnými nohami mohla vydajom pomôcť zachrániť rodinu z finančnej tiesne. See na rozdiel od zvyšných dvoch spisovateliek zdôrazňuje, že hoci je dcéra bremenom, ani samotní rodičia nedokážu nemilovať bytosť, ktorej dali život (ibid, 116). Tvrdenie potvrdzuje i Dorothy Ko, ktorá sa zmieňuje, že rodičovská láska nie je rozdielna v závislosti na pohlaví, rozdiel nastáva iba v prikladaní vyššej hodnoty chlapcovi (Ko 2001, 50).

Spisovateľky nám prostredníctvom zmieňovanej problematiky znovu potvrdili, že v čínskej tradičnej spoločnosti bolo mužské pohlavie vyzdvihované nad ženské. Vyzdvihli však myšlienku, že hoci sa dcéra zdá na prvý pohľad bezcenná, môže pomôcť rodine s finančnými problémami.

5.5.5 Moderná žena vs. cnostná žena

Spisovateľky nám vykreslením hlavných ženských postáv ponúkli obraz medzi dvoma typmi žien. See a v prvej polovici príbehu i Harrison vyobrazili ženu, ktorá sa z celých síl snaží vyhovieť požiadavkám spoločnosti a vypestovať v sebe vyžadované vlastnosti cnostnej ženy. Naopak Namioka a Harrison v druhej časti románu ukázali prototyp modernej ženy, ktorá sa stavia proti tradícii a odmieta sa podriaďovať. V prípade Ailin aj

---

⁴² Tradícia má opodstatnenie v rovnakej výslovnosti slova dieťa a topánky (See 2012, 179).

May sme mohli vidieť, že postavenie ženy „rebelky“ nebolo jednoduché, ich správanie a rozhodnutie nebolo spoločnosťou prijaté a obe sa ocitli na medzníku medzi čínskou a zahraničnou kultúrou. Stratili akúsi identitu, pretože Číňanmi boli vnímané ako západniarky, no zahraničnými boli stále videné ako Číňanky.

Hlavným rozdielom medzi dvomi typmi žien bola poslušnosť. Podľa konfuciánskej morálky jedine poslušnosťou sa žena môže vyhnúť neblahému osudu a dosiahnuť šťastnú budúcnosť. V románoch sme mohli pozorovať, že neposlušnosť žien bola vždy patrične potrestaná. Žena, ktorá mala predmanželský sex, bola verejne popravená (Harrison 2000, 38). Snežná Ruža, ktorá spala so svojim manželom v čase šestonedelia, potratila. Ailin si nezviazala nohy, prišla o budúceho manžela, musela opustiť svoju rodinu a stála na okraji spoločnosti. Protiklad tvorila Lalia, ktorá sa riadila tromi pravidlami poslušnosti: „Ako dievča poslúchaj otca, ako manželka poslúchaj manžela a ako vdova poslúchaj syna (See 2012, 29).“ Rovnako ovládala štyri cnosti charakterizujúce cnostnú ženu: „Bud' cudná a poddajná, pokojná a čestná vo vzťahoch, tichá a príjemná pri reči, maj rezervované a ladné pohyby a bud' dokonalá v ručných prácach a vyšívaní (ibid, 29).“ Preto si už v mladosti poslušne nechala zviazať nohy a znášala bolesť, rešpektovala svokru i rodinu budúceho manžela. Porodila syna, ktorému poskytla všetko, čo mohla, a tak si vyslúžila život v bohatej, uznávanej rodine. Neustále mala na pamäti slová, aby rešpektovala pravidlá a rovnako ich vštepovala svojej priateľke s vidinou jej lepšej budúcnosti (ibid, 271).

Rozdielny osud postretol May. Napriek tomu, že sa od malička usilovala byť poslušnou dcérou, nechala si zviazať nohy, nikdy nekričala, ako jej kázala stará mama a podriadila sa aj svojmu manželovi po svadbe, v manželstve ju nečakalo nič iné ako ponižovanie. Rozhodla sa preto postaviť proti tradícii, ujsť od svojho manžela a žiť nezávislým životom vo veľkomeste. Rozhodla sa byť nezávislá na mužovi a zarábať si sama ako prostitútka pre zahraničných klientov. Nakoniec sa rozhodla vydat' za muža zo zahraničia, zabudnúť na čínsku kultúru a čoraz viac sa prispôbiť západnému svetu.

Najviac sa moderná žena prejavila v postave Ailin. Práve problematika zväzovania nôh slúžila v románe na vykreslenie kontrastu medzi starým a novým, medzi tradičnou patriarchálnou spoločnosťou a novodobými zmenami. Ailin svojím vzoprením sa voči tradícii a túžbe po slobode pohybu bojkotovala myšlienku „*nan zhu wai, nü zhu nie*“ 男

主外女主内, tzv. muži panujú vonku, ženy panujú vo vnútri.⁴³ Nechcela byť zavretá vo vnútorných komnatách, a tak ju prihlásili na verejnú školu pre dievčatá, kde by sa nemusela učiť tradičným činnostiam určeným pre ženy, akými bolo vyšívanie. Z nasledujúceho úryvku môžeme vidieť postoj Ailin k ženským činnostiam:

Napokon pani Liu povedala: „Tetuška Tao, raz, keď budú dievčenské nohy zviazané, prestane behať po okolí. Bude mať čas na činnosti pre ženy ako je vyšívanie.“

Vyšívanie! Nemôžem si predstaviť nič horšie než celé hodiny sedieť na stoličke ako moje sestry a prevliekať ihlu cez kus látky. Aby ma zastavili pred utekaním po okolí... (Namioka 1999, 28)

Radšej sa zaujímala o geografiu, históriu, či anglický jazyk vyučovaný v škole a chcela využiť svoj talent na jazyky, aby sa raz mohla stať učiteľkou angličtiny. Ailin teda predstavuje modernú ženu, ktorá v sebe nachádza odvahu neposlúchnuť matku a postaviť sa na odpor. Jej protikladom v danom diele sú zvyšné ženy domácnosti Tao, ktoré zväzovanie nôh podstúpili, poslušne prijali rolu ženy podľa konfuciánskej morálky, podriadili sa mužovi a venovali sa vyšívaniu vo vnútorných izbách. Okrem ponechania si veľkých nôh a navštevovania verejnej školy sa Ailinina modernosť prejavila v nosení západných šiat, do ktorých sa začala obliekať po príchode do americkej rodiny.

Videli sme, že sa spisovateľky rozhodli pre rozličný prístup k problematike cnostnej ženy a jej poslušnosti. Jedine See sa podarilo podať obraz o ženskej sebaobeti, poslušnosti a podriadenosti mužovi, ktorý odpovedal k charakteristikám žien vtedajšieho obdobia. Ostatné dve autorky si vybrali variantu vykreslenia hrdinky, ktorá odmieta slepo nasledovať tradície a poslúchla hlas svojho vnútra. Ich vyobrazenie neodpovedalo patriarchálne usporiadanej spoločnosti, ale odkazovalo na postupné premeny systému a povstávanie moderných žien.

5.5.6 Tradície

Téma zväzovania nôh, ktorá bola hlavným predmetom románov nami vybraných spisovateľiek, spadá do problematiky postavenia žien v čínskej tradičnej spoločnosti. Preto doteraz rozoberané zobrazené témy spadali do rovnakej kategórie a určitým spôsobom sa vždy spájali so ženou. V skúmaných románoch sa však okrem ženskej

---

⁴³ Podrobnejšie informácie o norme „*nan zhu wai, nü zhu nei*“, o jej význame v čínskom kontexte, o historickom vývoji a zmenách v 20. storočí je možné nájsť v knihe *The Subject of Gender: Daughters and Mothers in Urban China* (Ewans 2007, 101–124).

tematiky nachádzali mnohé ďalšie aspekty, ktoré zoznamovali čitateľa s čínskou kultúrou. Spisovateľky podrobne opísali rôzne zvyky a obyčaje, sviatky a obradné udalosti, svadby, či pohreby.

U mnohých postáv sme mohli pozorovať poverčivosť, ktorá sa prejavila v kladení veľkého dôrazu na správne vykonávanie praktík počas sviatkov a oslavných obradov. Ľudia sa báli, že nesprávny postup, či ignorovanie zvykov im prinesie nešťastie. S poverčivosťou sa spájal aj čínsky zodiak. Pri opise postáv bolo spomenutých niekoľko znamení, ktoré zodpovedali za ich charakteristické vlastnosti. Matka Lalie bola narodená v roku Opice, ktorej sa priradzuje zákernosť a prefikanosť, čo podľa Lalie zodpovedalo jej charakteru. Lalia a Snežná Ruža sa zas narodili v roku Koňa. Dozvedeli sme sa, že žena v znamení Koňa je schopná pomôcť manželovi v ťažkostiach a napravuje jeho chyby (See 2011, 124). Stratu svojej dcéry zas odôvodnili narušením rovnováhy vo vesmíre, pretože prevýšili počet svadiieb povolených pre jednu domácnosť, čo odkazovalo na princíp *yin* a *yang* 阴阳.⁴⁴ Aby veci mohli byť v rovnováhe, musí sa striedať život so smrťou, čo bohovia vyriešili ukončením života Tretej sestry (ibid, 120).

Opomenutá nezostala ani problematika „tváre“, ktorá bola a stále je v spoločnosti nesmierne dôležitá.⁴⁵ Aby ju človek nestratil alebo ju získal, je ochotný konať i proti svojej vôli, či vlastnému úsudku. Laliin otec nechcel pristúpiť na dohodnuté manželstvo s vyššie postaveným mužom, pretože to pre neho značilo ešte viac práce, aby bol schopný zabezpečiť vhodné veno. Odmietnutie však na druhej strane znamenalo stratu tváre, takže sa nakoniec prispôbil (See 2011, 28). Rovnakému problému musela čeliť i rodina Ailin, pretože mohli tvár stratiť, ak si ich dcéra nenechá zviazať nohy. Strachovali sa o jej reputáciu, ktorá by i na rodinu vrhala zlé svetlo, a zhoršovala jej možnosť nájsť si muža (Namioka 1999, 102).

I dátumy zohrávali dôležitú rolu. V každom románe bolo poznamenané, že matky dávali veľký dôraz na stanovenie vhodného dňa, kedy začnú s obväzovaním nôh svojich dcér. Pre rady si chodili k miestnym astrológom a veštcom (Harrison 2000, 23), ktorý okrem stanovenia dátumu určovali aj budúci tvar zviazaných chodidiel (See 2011, 25). Ďalšou dôležitou osobou bola dohadzovačka, ktorá okrem dozerania na správne

---

⁴⁴ Ďalšie informácie o čínskom zodiaku a astrológii, či korelatívnej kozmológii *yin* a *yang* je možné nájsť v publikácii *Chinese Astrology: Exploring Eastern Zodiac* (Wu 2005).

⁴⁵ S problematikou konceptu „tváre“ v čínskej kultúre je možné sa oboznámiť v štúdiu „Two Studies on Prototype Semantics: Xiao 'Filial Piety' and Mei Mianzi 'Loss of Face' / 基型意义之研究: “孝”与“面子”“ (Huang 1987).

zväzovanie chodidiel, mala na starosti nájsť podľa daných kritérií pre dievčatá vhodných manželov.

Spomenutý bol zvyk „*buluo fujia*“ 不落夫家, tzv. neusadiť sa v manželovom dome, ktorý nepovoľoval žene sa natrvalo presťahovať k manželovi, pokiaľ nepočala dieťa (See 2011, 47).⁴⁶ Predstavená bola aj teória o dvoch zložkách ľudskej duše, ktorej jedna zložka zotrva na zemi u rodiny a druhá zložka putuje do záhrobia (ibid, 118). Čitateľ sa mohol oboznámiť i s významom čínskych symbolov. Medzi povinnosti ženy patrila výroba topánok, či papučiek, na ktoré vyšívali vzory. Tak sme sa mohli dozvedieť, že netopier a jeleň symbolizujú dlhý život, lotosový kvet nepretržitosť a rebrík stúpanie do výšky (ibid, 298).⁴⁷

Postoj k tradíciám hlavných ženských postáv bol však rozdielny. Namioka sa rozhodla neponúknuť čitateľovi predstavenie mnohých tradícií, avšak Ailin sa nikdy nesnažila z vlastnej iniciatívy zabudnúť na čínsku kultúru a aj v San Franciscu rada navštevovala čínsku štvrť. Ľalia v románe *Tajný vejár* dôkladne praktizovala všetky zvyky a prechovávala v sebe úctu k čínskej kultúre na rozdiel od May, ktorá sa snažila úplne ignorovať všetky tradície a nahradiť ich zvykmi z európskej kultúry. To znamenalo, že jedla toast a marmeládu namiesto knedlíkov a fazuľovej pasty a zelený čaj nahradili čiernym čajom. Nechcela sa zúčastňovať ani čínskych sviatkov, pretože udalosti z minulosti v nej spôsobili nechť ku všetkým veciam spojeným s Čínou (Harrison 2000, 80), dokonca sa za čudesné čínske zvyky hanbila (ibid, 135).

Z toho vyplýva, že z hľadiska tradícií, sa z románu *Ties That Bind, Ties That Break* veľa nedozvedáme. Ostatné dve publikácie však prostredníctvom podrobných popisov ponúkajú čitateľovi prehľad o mnohých rôznych duchovných a materiálnych aspektoch, a tak okrem postavenia žien v spoločnosti predstavujú spisovateľky exotickú čínsku kultúru. Kým dielo *Tajomný vejár* vyznieva ako jej oslava, román *The Binding Chair* naopak vyzdvihuje európsku vyspelosť nad primitívnymi zvykmi a poverami v Číne, čo si bližšie priblížime aj v nasledujúcej podkapitole.

---

⁴⁶ Uvedený zvyk približuje vo svojej štúdií „Language, Gender, and Chinese Culture“ bádatelka Carol C. Fan (1996).

⁴⁷ Viac poznatkov o čínskych symboloch v knihe *Čínske symboly* (Obuchová 2002).

5.5.7 Západ a Čína v románoch

Už v predchádzajúcej časti sme spomenuli komparáciu čínskej a západnej kultúry, v ktorej bol naznačené civilizačné rozdiely. Lisa See v *Tajnom vejári* posadila dej do odľahlej oblasti Číny, ktorá bola pre cudzincov neznáma, preto sa zmiňovaná problematika nevzťahuje na jej román. Ostatné dve spisovateľky si však za dejisko príbehu vybrali veľkomestá v blízkosti východného pobrežia, v ktorých sa už hlavné hrdinky stretávali s postavami zo zahraničia. Preto sme mohli v spisovateľkiných románoch pozorovať vykreslený obraz západného sveta o Číne a jej obyvateľoch.

Najviac sme sa s uvedenou témou mohli stretnúť v románe *The Binding Chair*, kde boli definovaní Číňania na mnohých miestach. Už na prvých stránkach ponúkla Harrison opis čínskych pomocníkov odetých v tradičnom mandarínskom vyšívanom kabáte s vyčnievajúcimi hodvábnymi topánkami (Harrison 2000, 4). Neskôr ich charakterizovala ako ignorantov a divochov, pretože boli nehygienickí, umývali sa vlastným močom a ryžové polia využívali ako toaletu (ibid, 17). Rovnako autorka demonštrovala myšlienku, ktorá hovorila, že by správny Brit mal pristupovať k Číne s opovrhovaním a pokladať ju za menejcennú. Nielenže by ich mal vidieť ako pohanov a nečistých barbarov, ktorí sú schopní zjesť práve narodené myši, opičie mozočky, prasacie uši, pijavice, uhory, či dokonca psy, ale aj ako pravý opak toho, čo sa človeku patrí (ibid, 131). Kvôli odlišnej kultúre si nechceli brať čínske ženy za manželky, hoci boli nesmierne krásne (ibid, 81). Jedine Arthur bol výnimkou, keďže sa oženil s May, za čo si však vyslúžil nepochopenie a osočovanie zo strany svojej rodiny.

Ďalšie stereotypy boli zobrazené prostredníctvom dievčat na internáte, kde študovala Alice. Žili v domnienke, že všetci muži v Číne majú zapletený dlhý vrkoč a každej žene prináležia malé nohy, ktoré sú skrátene ako chrtí chvost. Navyše narážali na nedostatočné hygienické návyky a skromné podmienky v domácnosti patriace k čínskych pomerom (Harrison 2000, 141).

Namioka priniesla stret čínskej a západnej kultúry z inej perspektívy. Postavila do kontrastu dvoch názorovo odlišných bratov, z ktorých jeden bol typickým čínskym vzdelancom stojacich na starých tradíciách a druhý revolucionár veriaci v pokrok Číny pomocou prevzatia systému západných mocností. Kým Ailinin strýko boli proti nezviazaniu jej nôh a jej umiestnením do americkej misionárskej školy, pretože zastával

názor o poslušnej žene podľa konfuciánskej morálky, otec ju vo viere v budúce zmeny plne podporoval.

Problematické vnímanie čínskej kultúry bolo zachytené aj po jej príchode ako opatrovateľky detí do americkej rodiny Wagnerovcov. Hoci Ailin preukázala svoje vynikajúce schopnosti v oblasti anglického jazyka, považovali ju za necivilizovanú a stále v nej pristupovali ako k Číňanke. Keď zistili, že učí deti písať čínske znaky, alebo im rozpráva staré čínske mýty a príbehy, pokarhali ju a nedovolili jej v tom pokračovať. Nechceli, aby sa primitívna čínska kultúra dostávala do hláv ich detí a aby sa radšej plne venovali americkej kultúre. Videli konfucianizmus ako pohanské náboženstvo, ktorého veriaci nasledujú barbarské a neosvietené učenie. Navrhli jej, aby miesto tradičného čínskeho oblečenia nosila západné oblečenie akou bola napríklad sukňa (Namioka 1999, 201–214).

Mohli sme vidieť, že obe spisovateľky pri zachytení stretu dvoch kultúr, ukázali predsudky, ktoré boli typickými príkladmi orientalistických myšlienok Okcidentu. Teda, nerozvinutá Čína v kontraste s civilizovaným Západom, ktorý sa jej podáva pomocnú ruku. Spomenuli aj niektoré stereotypy, ktoré vychádzali z vnímania Číny ako iného a barbarského národa dotýkajúcich sa napríklad náboženstva, jedenia všetkých druhov zvierat, zväzovanie nôh a mnohých ďalších aspektov.

5.5.8 Zhrnutie

V tejto kapitole sme si s výnimkou skúmaného fenoménu zväzovania nôh predstavili rôzne témy, ktoré spisovateľky spoločne zahrnuli do svojich románov. Mohli sme pozorovať, že väčšina tém sa pohybovala v oblasti postavenia ženy v spoločnosti a usporiadania patriarchálneho systému. Spisovateľky tak ponúkli obraz o konfuciánskej morálke, o problematike cnostných žien, ich poslušnosti a postaveniu do juxtapozície, čo znamenalo, že sa museli rozhodovať medzi splnením vlastných túžob, či potrieb a uzákoneným kánonom. Vykreslili ich ďalšie problematické oblasti a limitácie, akými boli nemožnosť vzdelávania sa, obmedzené pôsobenie v ženských izbách a vykonávanie ženských činností, požiadavky rodenia synov, či podriadený vzťah k manželovi i jeho matke. Obraz spoločnosti doplnili poznatkami o čínskej poverčivosti, o ich dôkladnom vykonávaní obradov a slávení sviatkov, ktorým predstavili ďalšie zvláštnosti exotickkej kultúry. Navyše Lisa See odhalila záhadné témy sesterského puta *laotong* a tajného ženského písma *nüshu*, o ktorých skutočnej existencii sa stále pojednáva i v súčasnej Číne. Okrem tradičnej čínskej spoločnosti sa nám spisovateľky Kathryn Harrison a Lensey

Namioka snažili zachytiť stret Orientu a Okcidentu, v ktorom sme mohli pozorovať stereotypné predstavy západného sveta o čínskej kultúre, či jeho postupné prechádzanie na územie Číny. Obsahová analýza skúmaných diel nám teda pomohla vytvoriť priebežný zachytený obraz Číny všetkými trom spisovateľkami, pričom v nasledujúcej kapitole obraz skompletizujeme rozoberaním ich hlavného predmetu záujmu, ktorým je skúmaný fenomén zväzovania nôh.

6 Fenomén zväzovania nôh čínskych žien

Doposiaľ sme si na základe obsahovej analýzy jednotlivých románov predstavili obraz čínskej spoločnosti s výnimkou skúmaného fenoménu. Zistili sme, že nadobudnuté poznatky sa vo veľkej miere dotýkajú patriarchálneho systému so zameraním sa na ženské obmedzené postavenie. Aby sme obraz skompletizovali, budeme sa v nasledujúcej časti usilovať vykresliť problematiku zväzovania nôh na základe informácií, ktoré romány obsahovali. Keďže spomínaná tradícia bola ústrednou témou všetkých troch diel, podarilo sa spisovateľkám predstaviť širokú škálu aspektov, ktoré s ňou súviseli.

6.1 Procedúra zväzovania nôh

Nami skúmané romány boli písané v anglickom jazyku, z čoho vyplýva, že boli určené pre západného čitateľa. Keďže mnohí z nich nemajú veľa poznatkov o fenoméne zväzovania nôh čínskych žien, autorky si za jednu z úloh kládli bližšie priblížiť danú tému spolu s postupom formovania dokonalých ľalií a príslušných praktík. Hoci sa množstvo informácií u jednotlivých spisovateľiek od seba líši, čitateľovi bol poskytnutý celistvý obraz o postupoch i metódach zväzovania nôh a sprievodných tradíciách.

Najmenej informácií sme mohli nájsť v románe *Ties that Bind, Ties that Break*, v ktorom nás Namioka s procedúrou oboznámila len v krátkosti. Nezachádzala do detailov a spomenula len, že jej matka pevne stiahla obvazy tak, že všetky prsty okrem palca boli skrútené k päte (1999, 82–83). Prekvapujúco nám Harrison ako čisto americká spisovateľka dokázala podať podrobnejšie popisy celej procedúry ako Namioka, ktorá bola pôvodom z Číny. Uviedla najdôležitejšie kritéria pre dokonalé ľalie, čím sme sa dočítali, že chodidlá musia byť oblé, drobné a mäkké (Harrison 2000, 23), a že do vzniknutej ryhy na chodidle by sa malo vopchať niekoľko mincí (ibid, 41). Upozornila na zaujímavý obyčaj otláčenia chodidla dcéry do hlíny ešte pred začatím, aby mohla mať mama pamiatku na jej detstvo (ibid, 24). Popísala celý postup praktiky, od posadenia do špeciálne vybranej stoličky, cez použitie všetkých potrebných nástrojov ako ihly, noža, kamenca a obväzov, po techniku správneho zviazania a zošitia. Neostala len pri procedúre, ale pokračovala aj v predstavovaní v starostlivosti o už zviazané chodidlá a potrebe častej chôdze po miestnosti (ibid, 26–28). Tak sme zistili, že si May musela pravidelne čistiť chodidlá v umývadle určenom len na nohy s boraxom a kamencom, aby predchádzala infekcii a zápachu, či odrezávať pľuzgiere a otlaky, ktoré sa vytvorili po chodení (ibid, 41). Najviac podrobností však o procese ponúkla Lisa See. Vďaka

uskutočnenému terénnemu výskumu mohla zozbierať veľké množstvo informácií, ktoré sme v ďalších dvoch románoch nenašli. Okrem vyššie zmieňovaných poznatkov o procedúre formovania chodidiel u predchádzajúcich dvoch spisovateliek poukázala na poverčivosť ženských postáv a ich úctu k božstvám, ktorou si chceli zabezpečiť bezpečné a úspešné zviazanie nôh. Zobrazila matku Lalie, ktorá nevynechala návštevu astrológa určujúceho vhodný deň začatia s procedúrou. Zaznamenala úlohu dohadzovačky, ktorá prichádza zhodnotiť a skontrolovať Laliine chodidlá. Nevynechala Laliinu modlitbu a obeť v podobe ryžových gulôčok a šitých topánok k Panne s malými nohami, ktorá mala dbať na jej správne tvarovanie kostí (See 2011, 31). Rovnako spomenula ľudové zvyky jedenia knedličiek z červenej fazule a čili papričiek, či hryzenie kaligrafického pera, ktoré mali zaručiť vytúženú mäkkosť a dĺžku nohy (ibid, 37).

Zachytenie presných postupov a tradícií, ktoré sa zhodovali s poznatkami z odborných štúdií uvedených v prvej časti našej diplomovej práce, vypovedajú o dôkladnom oboznámení sa spisovateliek s danou témou. Rozdielne množstvo informácií o procedúrach a príslušných praktikách hovorí zas o stanovení cieľa jednotlivých autoriek. V ich predstavovaní sme zistili, že Lisa See zasvätila svoju kariéru k sprístupňovaniu čínskej kultúry v americkom prostredí, čo odkazuje na podrobné zachytenie problematiky. Kým Lensey Namioka nepokladala za podstatné popisovať tradície spájajúce sa s praktikou, pretože sa usilovala o zobrazenie čínskych žien v ťažkých životných situáciách, ktorou zväzovanie nôh určite bolo. Pri Harrison sa môžeme domnievať, že detailnejšie vykreslenie bolo podobne ako u See snahou o predstavenie exotického a zaujímavého zvyku vychádzajúceho z odlišnej čínskej kultúry.

6.2 Spoločenské postavenie

V teoretickej časti sme si vysvetlili, že jeden z dôvodov, prečo boli ženy ochotné podstúpiť toľko bolesti pri zväzovaní nôh, bolo spoločenské postavenie. I našim autorkám sa podarilo prostredníctvom jednotlivých postáv demonštrovať aké závažné dôsledky, ale i výhody môže predstavovať uposlúchnutie a neuposlúchnutie tradície, čo si ukážeme v nasledujúcej časti.

V diele *Tajný vejár* sme si mohli všimnúť, že Lisa See dbala na to, aby pri opise zachytených ženských postáv bola spomenutá veľkosť ich nohy. Na základe ich popisu sme sa mohli dozvedieť, či sa jednalo o ženu z nižšej, strednej alebo vyššej triedy. Kým slúžky boli vždy vyobrazené ako ženy s veľkými škaredými nohami, ženy s najlepším

postavením sa mohli pýšiť dokonalými ľaliami, ktoré spĺňali sedem charakteristík. Ľalia opisala svoju slúžku nasledovne: „[...] z desaťročného dievčatka vyrástla na mladú dvadsaťštyriročnú ženu s hrubými kosťami a veľkými nohami. Pripadala mi škaredá ako prasacie genitálie [...] (See 2011, 223).“ Z jej výpovede nie je jednoznačne jasné, či Ľalii pripadala slúžka nepekná kvôli celkovému vzhľadu alebo len kvôli nohám. Ale keď zoberieme do úvahy informácie získané v predchádzajúcich kapitolách, v ktorých bol pár dokonale zviazaných nôh cennejší ako krásna tvár, môžeme usúdiť, že jej nepríťažlivý vzhľad bol spôsobený prirodzenými nohami. Mohli sme sa tak dozvedieť, že veľké „odpuďujúce“ chodidlá boli spájané s najnižšou vrstvou. Dokonca, v úvode by Ľalia svoju slúžku ani nespoznala, keby sa nepozrela na jej neobviazané nohy (ibid, 140). Lise See sa prostredníctvom opisov podarilo ukázať, že veľkosť nôh skutočne rozhodovala o spoločenskom postavení, pričom podtrhla, že nie je dôležité len podstúpiť zväzovanie nôh, ale aj procedúru správne praktikovať. Zatiaľ čo Ľalia vďaka dokonalému vzhľadu nôh o veľkosti 7 cm postúpila do vyššej spoločenskej vrstvy, jej teta, ktorej zviazanie nebolo dôkladne prevedené a jej chodidlá merali 14 cm, zostúpila o triedu nižšie.

Vo všetkých troch románoch spisovateľky demonštrovali, že dokonalé ľalie neznamenujú len priaznivú budúcnosť pre nevestu, ale samotná rodina získava benefity. Ako dohadzovačka Wangová v *Tajnom vejári* povedala: „Dievčatko je ináč pekné, ale zlaté ľalie sú v živote oveľa dôležitejšie ako pekná tvárička. Tvár je darom nebies, ale maličké nôžky môžu zlepšiť spoločenské postavenie (See 2011, 25).“ Dohadzovačka zdôrazňovala Ľaliinej rodine, ako vydaj dcéry do dobrej rodiny im môže zabezpečiť ekonomickú ochranu, finančný zárobok a získanie lepších vzťahov.

I rodina Tao, hoci patrila do vyššej bohatej vrstvy, zaznamenala v poslednej dobe finančné straty, a preto vkladala nádeje do manželského zväzku Ailin a s ním súvisiacej ekonomickej záchrane (Namioka 1999, 42). Do tretice aj May sa stala štvrtou ženou bohatého obchodníka s hodvábom, ktorý jej rodine za dcéru poskytol finančnú odmenu.

Problematika spoločenského postavenia bola vo veľkej miere z inej perspektívy riešená v románe *Ties That Bind, Ties That Break*. Celá rodina sa bála o budúcnosť Ailin, ktorá si v detstve odmietla dať zviazať nohy. Už v predstavení románu sme si spomenuli, že dohodnuté manželstvo s rodinou Liu bolo kvôli jej prirodzeným veľkým nohám zrušené. Hoci rodiny navzájom viedli priateľské vzťahy a ich syn mal rád Ailin, nedokázali upustiť od tradície. Rodičia sa obávali, že by ich syn Hanwei nezískal status dobrého manžela, ktorý vie zabezpečiť nepracujúcu ženu, keby jeho manželka nemala zviazané nohy. Zároveň sa obávali o stratu tváre, ktorú by spôsobila nevesta

s prirodzenými chodidlami. Nakoniec, vzopretie sa tradícii odkazovala na Ailininu neposlušnosť, ktorá nepatrila k vlastnostiam cnostnej ženy. Rodičia ju v mladosti upozorňovali, že za svoje správanie bude jedného dňa platiť veľkú cenu a že si následky rozhodnutia bude niesť po celý život (Namioka 1999, 72).

Ailin ako dievča z rodiny vysokého postavenia sa tak zároveň pripravila o možnosť manželského zväzku s mužom z rovnakej spoločenskej triedy a mohla sa stať len konkubínou rodiny Feng, ktorá do nej vkladala nádej pre počatie mužského potomka. Navyše, alternatívy pre ženy s prirodzenými nohami v patriarchálnom systéme vtedajšej doby boli minimálne, a preto okrem spomínanej konkubíny sa Ailin mohla stať už iba mníškou alebo manželkou roľníka. Namioka jasne ukázala, že akej komplikovanej situácii musela žena čeliť v čínskej tradičnej spoločnosti, ak sa rozhodla vzoprieť tradícii. Rovnako vyjadrila svoj názor o nezmyselnosti tradície tak, že vykreslila Ailin ako jednu z prvých rebeliek:

Generácie dievčat museli trpieť neznesiteľnú bolesť, pretože niekto neznámy nariadil, že veľké nohy boli neakceptovateľné vo vyššej spoločnosti. Bol najvyšší čas, aby niekto zastavil túto nezmyselnú praktiku. (Namioka 1999, 145)

Hoci sa Ailin dostala na okraj spoločnosti, vysmievali sa jej a ohovárali ju jej spolužiačky, odmietli ju ako nevestu, neľutovala svoje rozhodnutie a v závere dokonca vyjadruje pocit hrdosti, že mohla prežiť život na veľkých nohách.

6.3 Úskalia zväzovania

Všetky tri romány upozorňovali na bolesť, ktorou si hlavné hrdinky museli prejsť. Samému čitateľovi mohli na tele miestami prebiehať zimomriavky, keď prechádzal pasážami, v ktorých im postupne lámali nohy. Dievčatá popisovali ostrú bolesť, ktorá im pulzovala do celého tela, vyvolávala závrate, spôsobovala žalúdočnú nevoľnosť a tlačila slzy do očí. Ako L'alia povedala: „Nohy nás pálili, akoby ležali medzi žeravými uhlíkmi, a po celej izbe sa ozývalo bolestivé kňučanie (See 2011, 36).“ Ženy v domácnosti ich nútili neustále kráčať, aj napriek tomu, že zviazané obvazy zastavili cirkuláciu krvi v chodidlách a dievčatá na nich nevedeli od bolesti balansovať. Navyše, stará mama May neustále opakovala, že nesmie plakať, musí bolesť potichu pretrpieť, aby mohla byť raz krásna (Harrison 2000, 26–27).

V románoch sa ženy v domácnosti dievčatám snažili narozprávať rôzne sľuby, pričom vymýšľali presvedčovacie taktiky, aby sa nevzpierali a bolesť vydržali. Ailin matka presviedčala, že zväzovanie nôh je súčasťou života každej ženy, je to časť vyrastania, ktorou si musela prejsť každá žena. Snažila sa ju oklamať, že jej chodidlá nebude lámať, len ich zabalí do látky (Namioka 1999, 65–66). Stará mama Youying bola k May úprimná, povedala jej pravdu, že ju nohy budú bolieť ešte celý rok, ale jedného dňa sa premenia na motýlie krídla, ktoré nebudú cítiť žiadnu bolesť. (Harrison 2000, 26). Ľalii bolo vstevované, že keď znesie všetku bolesť, bude jej odmenou šťastie. Bude o krok bližšie k najväčšej láske a potešeniu, ktorým bude jej syn, tým, že sa vďaka dokonalým ľaliám bude môcť vydať (See 2011, 32).

Okrem bolesti, ktorou si musela prejsť takmer každá žena, odhalili spisovateľky aj ďalšie negatívne stránky zväzovania nôh. Samotná procedúra je náročnou záťažou pre organizmus a nie každé dievčenské telo ju zvládne. Práve zmieňovaný aspekt zachytila See u Ľaliinej Tretej sestry. Obe sestry spolu s Mesačným svitom začali s procedúrou v rovnaký deň, no Tretia sestra sa pri tom z celej sily bránila, a preto jej mama narýchlo uväzovala obvazy. Za niekoľko dní zistili, že nohy Tretej sestry sa odlišujú a ich pokožka zružovela. Jej zdravotný stav sa deň odo dňa zhoršoval, prichádzali horúčky, nohy jej stále hnisali, až nakoniec prišla smrť (See 2011, 32–43). Z románu *Tajný vejár* sme sa na príklade Tretej sestry mohli dozvedieť, že smrť na následky zväzovania nôh bola realitou približne pre každé desiate dievča (ibid, 32).

Menej závažnejším problémom, ktorý spôsoboval i spoločenské, aj fyzické poškodenie, bolo nesprávne zviazanie chodidiel. Ženy nielenže stratili mobilitu a užitočnosť, ešte ani nedosiahli vytúženú krásu a príťažlivosť, ako sme mohli vidieť pri popise Ľaliinej matky:

„Mame jej matka zle pozväzovala nohy. Namiesto zlatých ľalií mala škaredé kýpte, a keď kráčala, nekývala sa, ale sťažka sa opierala o palicu. Keď palicu odložila, obidve končatiny sa jej ohli, ako sa usilovala udržať rovnováhu. Mama stála tak nestabilne, že ju nikto nemohol ani objasť či pobozkať (See 2011, 17).“

Mama sa vydala za muža rovnakého nízkeho postavenia, takže jej chybné zviazanie nenieslo spoločenské následky, ale musela čeliť ťažkým životným podmienkam a chôdzou o paličke.

Jednou s nepríjemnosťí spájanou s praktikou, bol aj nepríjemný zápach z potu zriasenej pokožky, ktorý bol spôsobený hlavne v letnom období nepriedušným zviazaním

obväzov (Namioka 1999, 59), či odpudzujúci vzhľad odviazaného chodidla spomenutý u Namioky i Harrison. I keď odhaliť malé ľalie pred mužskými očami bolo tabu, May ich odkryla pred Arthurom, v ktorom pohľad na zdeformované, zlomené a ostré nohy vyvolal ľútosť a zhnusenie (Harrison 2000, 108–113). Bližší popis poškodených chodidiel nám podala Ailin, ktorej sestra chcela ukázať, čo ju čaká. Dozvedeli sme sa, že jediným neporušeným prstom zostáva palec, pričom zvyšné štyri sú zlomené a vtlačené pod podošvu chodidla (Namioka 1999, 60–61). Nechýbali ani detaily o odkrytých chodidlách po niekoľkých rokoch, kedy sme zistili, že dlhoročné prenášanie váhy na drobné ľalie spôsobilo, že May ich mala pokryté vredmi, opuchlinami, pľuzgiermi a chrastami (Harrison 2000, 282).

Ďalším úskalím praktiky bolo celoživotné obmedzenie pohybu. Spisovateľky v románoch poukázali na to, ako matky dávali dcéram dostatočný priestor pre pohybovanie sa vonku pred začatím procedúry, pretože vedeli, že už nikdy potom nebudú schopné sa slobodne a bez problémov rozbehnúť. Ľaliina teta apelovala na jej matku, aby pustila svoje dcéry spoznávať dedinu a jej zákutia: „Majú už len pár mesiacov,“ zdôvodňovala. [...]. „Nechajme ich behať, kým ešte môžu (See 2011, 17).“ Z vlastnej skúsenosti vedela, že za krátky čas budú schopné hľadiť na okolie len z poza okna ich ženskej izby. V prípade Ailin v románe od Namioky naopak matka nechcela, aby jej dcéra slobodne behala po okolí ako všetci chlapci z ich domácnosti. I preto videla potrebu čo najskôr zviazať svojej dcére nohy, aby si začala osvojovať ženské povinnosti a prestala sa správať ako chlapec (Namioka 1999, 41). Ailin si nedokázala predstaviť, že celý život bude schopná sa len kolísať a nebude môcť behať po dvore, a tak sa jej obmedzenie pohybu stalo najväčšou prekážkou pre uposlúchnutie tradície (ibid, 84).

Neschopnosť slobodnej mobility bola vyobrazená aj po ukončení procesu počas ich dospievania a dospelosti, kedy boli ženské hrdinky odkázané len na svojich sluhov a ich presun na nosidlách (See 2011, 67–68). Zmieňovaná problematika bola výrazne vyhrotená v románe *The Binding Chair*. May počas jej cestovania po Európe sprevádzali dvaja čínski sluhovia, ktorý ju prenášali na jednotlivé miesta. Európania neprijali „zotročovanie“ sluhov, zakázali May využívať ich služby počas pobytu v zahraničí, a tak zostala uväznená v hotelovej izbe a neskôr sa musela obhajovať pred súdom (Harrison 2000, 170–171). Najväčší problém s pohybom mali ženy so zviazanými nohami počas Taipingského povstania zachytenom v *Tajnom vejári*. Ženy museli prekonať vzdialenosti,

ktoré dokopy neprešli na malých nohách za celý život. Ich chodidlá krvácali, neznesiteľne boleli a spomaľovali ich pri úteku. Ľalia pri popisoch okolia uviedla:

„Videla som ženy v mojom veku, aj mladšie, v Rokoch ryže a soli, ktorým sa nohy polámali pri toľkej námahe z chôdze alebo sa roztrieštili o skaly. Hoci od členkov nahor ich mali celé, prakticky boli neschopné chodiť. Zostali ležať na zemi, nehýbali sa, len plakali a čakali, kedy zomrú od smädu, hladu či zimy. [...] Bola neskorá jeseň, obdobie, keď začína obväzovanie nôh, preto sme videli mnoho dievčatiek s nedávno polámanými kostičkami, ktoré nechali na ceste tak ako jedlo, šaty, vodu [...].“ (See 2011, 237–238)

See pomocou témy Taipingského povstania zobrazila do extrému konkrétny problém pohybu, ktorý so sebou niesla tradícia zväzovania nôh.

Posledným negatívnym aspektom zväzovania nôh, ktoré spisovateľky v dielach podtrhli, bola ich neúčinnosť. See v krátkosti predstavila problematiku chudobných rodín, ktoré si nemohli dovoliť prísť o pracovnú silu, alebo o zárobok, ktorí získali za jej predaj ako neviestky. V menej chudobných rodinách sa snažili hľadať kompromis, využívali dcéru na prácu do trinástich rokov, potom začali ich nohy obväzovať, ale nie lámať. Spravili dcéru atraktívnejšiu pre budúceho manžela, ktorá sa po vydaji mohla venovať práci na poli (See 2011, 19–20). Namioka vložila do románu pohľad moderného mladého Číňana žijúceho v Amerike, ktorý si spolu s jeho otcom uvedomoval, že nechce neúčinnú manželku:

„Mimochodom, ženy s obviazanými nohami musia celý deň zostať doma,“ pokračoval James. „Otec nechcel ženu, ktorá strávi svoj čas pitím čaju, jedením melónových semiačok a hraním mahjongu.“ (Namioka 1999, 274–275)

Namioka vykreslila ženy s malými nohami ako márnотratné, ktoré celý život premárnia zavreté vo vnútri nič nerobením. Iný pohľad nám prináša See, ktorá vykreslila Ľaliu ako pracovitú ženu, ktorá po smrti svojej svokry mala na starosti záležitosti celého vnútorného dvora a spravovanie domácnosti. Síce nemohla so svojimi ľaliami pracovať na poli, ale mohla sa starať o deti a pomáhať ľuďom v okolí.

6.4 Materinská láska

V románoch sa v mnohých pasážach riešila kontroverzná téma materinskej lásky, na ktorú sa Východ a Západ pozerajú z odlišných uhl'ov pohľadu. Už v úvode diplomovej práce sme si uviedli, že bez hlbšieho pochopenia kultúrnych pomerov vtedajšej doby môžu západní predstavitelia vnímať počínanie čínskych matiek negatívne

a neakceptovateľné. Nami skúmané spisovateľky skúsili preklenúť kultúrnu bariéru, nahliadnuť pod povrch a prísť na pravé motívy, ktoré matky nútili k prizeraniu sa na slzy svojich dcér. I napriek tomu, sme mohli pozorovať prejavenie sa západného myslenia v zachytení danej problematiky.

Práve Kathryn Harrison zobrazila materinskú lásku z pohľadu západného predstaviteľa, to znamená, že Mayina matka nebola schopná ublížiť svojej dcére a lámať jej nohy. Nechcela sa prizerať ako trpí, lebo sama poznala bolesť, ktorá ju čakala. Oddaľovala deň, kedy sa malo začať s procedúrou, na čo najvzdialenejší dátum. Presviedčala starú mamu May, aby počkali, že aj o rok budú jej nohy stále tvarovateľné. I keď jej Youying dala na výber medzi láskou k svojej dcére a jej nohám, nedokázala pripraviť dcéru o úsmev na tvári. Keby sa Youying nechýtila iniciatívy, kvôli materinskej láske by Mayina matka nikdy nezačala zväzovať svojej dcére nohy (Harrison 2000, 23–24). Z toho vyplýva, že Harrison pravdepodobne nepochopila, že v čínskej patriarchálnej spoločnosti bolo prejavom najväčšej materinskej lásky práve postaranie sa o formovanie krásneho páru ľalií svojej dcéry.

Naopak svoju materskú úlohu pochopila matka Ailin, ktorú vykreslila Lensey Namioka. Pokúsila sa až dvakrát uskutočniť dcérine zväzovanie nôh, aj napriek tomu, že sa Ailin z celých síl bránila. Ailin nechápala, prečo práve jej matka a stará mama ju nútili nechať si zviazať nohy, keď ako ženy mali chápať, že nechce stratiť slobodu pohybu a zažívať muky. Spočiatku mala pocit, že matky zväzujú nohy svojim dcéram preto, že chcú, aby si oni samé prešli tou istou bolesťou (Namioka 1999, 143–144). Až neskôr pochopila, že každá matka sa cítila povinná pomôcť dcére dosiahnuť krásne ľalie, že nestačí len pekná tvár, aby sa mohla vydať a byť v budúcnosti šťastná.⁴⁸ Keď jej Ailin oznámila, že sa sťahuje s rodinou Wagnerovcom do Ameriky, rozplakala sa, vyčítala si svoje zlyhanie a nesplnenie materskej povinnosti, ktorým spôsobila svojej dcére hrozný osud v krajine zahraničných diablov (ibid, 247–248). V porovnaní s Harrison, Namioka porozumela čínskemu kontextu materinskej lásky. Hoci jej Namioka nedala priestor pre dokončenie úlohy, nebolo to preto, že by nepochopila svoju povinnosť, ale že v diele zachytávala meniacu sa dobu, v ktorej sa situácia pre dievčatá mení k lepšiemu.

---

⁴⁸ Wang vo svojej práci uvádza, že matky sa formovaním krásneho páru ľalií nielenže snažili zabezpečiť vydaj, ale aj zachovať dcérinu tvár. Zároveň vysvetľuje jeden z dôvodov, prečo bola krása zviazaných chodidiel dôležitejšia ako pekná tvár. Čínske ženy si totiž uvedomovali, že v starobe tvár zvráskavie a telo stratí svoju pevnosť i štíhlosť, ale čaro malých nôh pretrvá (Wang 1999, 48–51).

Do tretice vysvetľuje materinskú lásku Lisa See. Už v úvode románu sa dozvedáme s jej označeným *teng ai* 疼爱, čo v preklade znamená bolesť a láska. Čitateľom sa snažila objasniť, že aby matky pripravili svoje dcéry na život a naučili ich byť silnými, museli im spôsobiť bolesť. Pretože práve zväzovanie nôh budovalo v dcérach pevný charakter, vďaka ktorému dokázali byť poslušnými silnými ženami vykonávajúcimi veci bez reptania (See 2011, 6–7). Neskôr názorne demonštrovala definíciu cez samotnú Laliu, ktorá vedela pochopiť matkino konanie: „Mama mi odťahovala uvoľnené kosti od chodidla a pritláčala k nemu. Nikdy inokedy som materinskú lásku nevnímala tak jasne (ibid, 38).“ Vedela, že dôkladnou starostlivosťou o vyformovanie dokonalých ľalií pre ňu spravila to najviac, čo mohla. Keď sa z nej samej stala matka, rovnako vedela, čo je jej povinnosť: „Osobne som jej obväzovala nohy. Poskytla som jej toľko materskej lásky, koľko som len mohla, keď som ju nútila chodiť po hornej izbe v rodičovskom dome (ibid, 311).“

V románoch *Tajný vejár* a *Ties that Bind, Ties that Break* sme mohli na životných príbehoch a konaní hlavných ženských postáv preniknúť do skutočného vzťahu dcéry a matky v čínskej rodine a pochopiť, že čínske matky nie sú bezcitné matky, ktoré neľúbia svoje dcéry, len ich prejavenie lásky sa v porovnaní so západným svetom líši.

6.5 Zmeny, Západ a zväzovanie nôh

Príbehy našich románov zasahujú do obdobia na začiatku 20. storočia, v ktorom tradičná patriarchálna spoločnosť musela čeliť moderným zmenám a stretu so Západom. Zásadná premena nastala vo vnímaní problematiky zväzovania nôh, ktorú nám názorne priblížili Namioka a Harrison prostredníctvom hlavných hrdiniek. Ailin sme si už predstavili ako rebelku doby, ktorá bola jednou z prvých žien odmietajúcou podstúpiť procedúru. Nebola však jediná, pretože v triede sa zoznámila s ďalšími dvoma spolužiačkami, ktoré si ponechali prirodzené nohy. Mohli sme pozorovať revolučné myslenie jednej z nich, keď vysvetľovala Ailin, že nemusí mať drobné ľalie, pretože sa netúži vydať, ale stať sa doktorkou schopnou uživiť sa sama. Hoci ich toto rozhodnutie stálo v mladosti mnoho nepochopenia, urážok a výsmechu, videli sme, že nakoniec urobili správne. Ailin bola konfrontovaná s americkou kultúrou, kde okrem manželiek bohatých biznismenov, nemal nikto zviazané nohy. Ženy pohupujúce sa malými krokmi z jednej strany na druhú boli pre Američanov na posmech, a tak sa snažili zamaskovať svoje chodidlá veľkými západnými topánkami, ktoré vpredu vyplňali vatou (Namioka 1999, 274–276). Namioka

tak postavila zväzovanie nôh do kontrastu s americkou kultúrou, pričom bolo cítiť jej sympatizáciu so západným myslením, ktoré považovalo skúmanú praktiku za nezmyselný výmysel čínskych mužov snažiacich sa udržať svoje manželky bez moci vo vnútri domácnosti. Už len samotný spôsob a námet príbehu, ktorými sa rozhodla spracovať problematiku, vypovedajú o jej postoji.

V románe *Ties that Bind, Ties that Break* sme navyše mohli pozorovať diškurz slabého čínskeho národa potrebujúceho pomoc zo západu. Namioka použila americkú rodinu Wagnerovcov, aby poskytlí Ailin, čínskej žene s veľkými nohami, prácu a možnosť lepšieho života. Bez ich pomoci by v čínskej tradičnej spoločnosti nemala veľa možností a bola by neustále odsudzovaná za svoje rozhodnutie. Uvedomelí a pokrokoví Wagnerovci tak podali pomocnú ruku čínskemu dievčaťu, ktorá bola národom so zaostalým myslením postavená na kraj spoločnosti.

Najväčší kontrast medzi vnímaním skúmaného fenoménu sme mohli postrehnúť v diele *The Binding Chair*. Harrison sa v úvode usilovala zachytiť tradíciu zväzovania nôh v patriarchálnom systéme a vysvetliť jej dôležitosť v spoločnosti, no väčšina príbehu však ukazovala na situácie, v ktorých sa drobné ľalie stávali dôvodom všetkých problémov. Zhýralé mesto Shanghai nekládlo dôraz na hodnoty, ktoré vychádzali z konfuciánskej morálky a navyše sa May dostávala do kontaktu prevažne s cudzincami. Harrison prostredníctvom May, žene s drobnými nohami závislej na ópiu, vykreslila všetko zlé, čo západ videl na Číne. Zviazané nohy boli totiž spolu s ďalšími kultúrnymi aspektami, ako boli napríklad dlhé vrkoče u mužov, v zahraničí chápané ako symbol zaostalosti a utlačovania (Harrison 2000, 144). Dlhoročný atribút krásy sa vo chvíli zmenil na národnú hanbu, za ktorú ženy museli platiť dane. Aby sa May vyhla daňovým poplatkom za svoje chodidlá, maskovala ich veľkými topánkami vypchatými vatou rovnako, ako sme zmieňovali vyššie u žien žijúcich v Amerike v románe od Namioky. Spočiatku sa jej západné topánky zdali neznesiteľné, ale konečne mohla chodiť ako nikdy predtým (ibid, 145).

Harrison zachytila i ďalší spôsob, ktorým sa západ snažil napraviť absurdný čínsky zvyk, a to výrobu ortopedických topánok. Mayina neter Alice v záujme potešiť svoju tetu, ale aj zo znechutenia jej pomalým tempom chôdze, sa rozhodla dohodnúť termín u doktora, ktorý jej mohol na základe röntgenu na mieru vyhotoviť špeciálne topánky na chodidlá umožňujúce bezproblémovú chôdzu (Harrison 2000, 279). Ako sa May o Alice vyjadrila: „Verila, že nové topánky ma vylepšia (ibid, 282).“ Doktor ostal pri pohľade na Mayine nohy šokovaný, pretože sa prvýkrát stretol s tak deformovanými nohami. May

mu pripadala, akoby pochádzala z inej planéty, akoby jej nohy patrili zvláštnemu druhu a nie človeku. Jej zničené chodidlá v ňom vyvolávali obdiv, ale zároveň aj ľútosť nad jej bolesťou.

Posledným spôsobom pomoci západu spomenutým v románe bola Spoločnosť za emancipáciu nôh, ktorej jedným zo zástupcov bol jej budúci manžel Arthur. Jeho úloha spočívala v pomoci ženám so zviazanými nohami, ktoré sa snažil presvedčiť, aby odstránili z chodidiel obvazy a nechali ich slobodné. Apeloval na ňu, že sa jedná o nemorálny prečin, ktorý spôsobil, že je v porovnaní so západnými ženami chromá a neschopná ani tancovať, či podskočiť (Harrison 2000, 106).

Môžeme zhodnotiť, že román *The Binding Chair* nám odhalil spôsoby, ktorými sa civilizovaný západný svet snažil napraviť chyby v podobe zdeformovaných nôh spôsobené zaostalým čínskym národom. Či už nový režim, manžel Arthur, alebo neter Alice za pomoci doktora sa usilovali May vylepšiť, či dokonca z nej vytvoriť nového človeka schopného prirodzene kráčať.

Harrison okrem pohľadu západných predstaviteľov zobrazila aj myšlienky a emócie, ktoré v nich vyvolávali malé ľalie, a to ľútosť, zdesenie, nechúť, nešťastie, odpor a neestetickosť. Pre Číňanov vábivé čaro sa ľuďom zo zahraničia javilo úplne inak. Jedine Arthur bol vykreslený ako cudzinec, ktorý videl Mayine nohy v pozitívnom svetle. Ani on však nedokázal uchytiť aspekt krásy videnej Číňanmi, pretože kým čínskym mužom sa hnusil pohľad na nahé zdeformované chodidlá a vzrušovali ich len obuté v malých topánočkách, Arthur ich potreboval vidieť odkryté a dolámané. To znamenalo, že sa do nich nezamiloval preto, žeby sa mu zdali príťažlivo krásne, ale že zmocňovali bolesť a utrpenie, ktorým si musela May prejsť (Harrison 2000, 108–113). Naopak, výrazne negatívny postoj zastávala jeho sestra Dolly, pre ktorú boli Mayine drobné ľalie asociované so všetkým rodinným nešťastím:

„Ty...Ty si to priniesla so svojimi chodidlami. So svojimi otrávenými, neprirodzenými nohami. [...] V mojich snoch sú tvoje nohy pokryté šupinami. Ako... had. Jedovaté zuby...a... Zomrieme, ak tu zostaneš!“ (Harrison 2000, 223)

Z jej uhla pohľadu bola May nositeľkou čudnej čínskej kultúry, ktorá spôsobila všetky zlé veci odohrávajúce sa v ich rodine ako pleseň, smrť, či neposlušnosť jej dcéry. Pretože ako sme si už v predchádzajúcej časti ukázali, Briti chápali Číňanov ako nečistých. Samotná May zdieľala rovnaký názor, keď sa vyjadrila, že sú to práve jej nohy, ktoré jej nedovoľujú patriť do šťastného západného sveta a držia ju v nešťastnej Číne

(Harrison 2000, 83). Vinila ich za svoju samotu, pretože sa nenašiel žiadny cudzinec, ktorý by miloval takúto čudnú ženu (ibid, 103).

6.6 Zvolenie témy

Po predstavení si nadobudnutých faktov o zachytení praktiky je dôležité si položiť otázku, prečo si zvyk zväzovania nôh autorky nami skúmaných románov vybrali práve za ich hlavný opisovaný predmet. Pri zodpovedaní na otázku si zoberieme pre komparáciu čínsku spisovateľku Zhang Ailing 张爱玲 (1920–1995)⁴⁹, ktorá vo svojich poviedkach podobne ako nami skúmané spisovateľky zachytila obdobie v prvej polovici 20. storočia vo veľkomestách Shanghai a Hongkong. V jej zbierke poviedok vydaných pod názvom *Touha, opatrnosť* („Se, Jie“ 《色, 戒》, 2012) zachytáva postupné upadávanie tradičných hodnôt vyzdvihovaných konfuciánskou morálkou, kedy sa hlavné postavy musia prispôbiť novému spôsobu života a nájsť si svoje miesto v modernej spoločnosti. Hoci sme krátku zmienku o problematike zväzovania nôh mohli postrehnúť i v jednej autorkinej poviedke, konkrétne v *Zlaté kleci* („Jinsuoji“ 《金锁记》) (Zhang 2012, 91), bola len z jednou z vymenovaných hodnôt, na ktorých úpadok autorka upozorňovala a nie nosnou myšlienkou všetkých poviedok. Navyše Zhang Ailing popisovala dobu, v ktorej vyrastala a žila. Inšpiráciou sa jej stali udalosti odohrávajúce sa v jej okolí, pričom poukazovala na vtedajšie problematické miesta čínskeho národa. Namioka, Harrison a See sa však sústredili na subjekt, ktorý sa v americkej kultúre nenachádza a nepatrí medzi problémy americkej spoločnosti.

Už v úvode sme spomenuli, že americký orientalizmus sa zameriava na exotickosť, feminizmus a gender, čo zväzovanie nôh vo všetkých troch prípadoch spĺňa. Navyše, ústrednými postavami všetkých troch románov boli ženy, na ktorých životoch boli poukazané všetky limitácie pochádzajúce z konfuciánskej morálky. Spisovateľky skúmaných románov vyzdvihli problematické miesta, ktoré obmedzovali ženské práva a slobodu, pričom stavali ženy do ťažkého vnútorného boja medzi tradíciami a vlastnými túžbami. Zhang Ailing rovnako zobrazila rôzne ženské charaktery, z ktorých niektoré museli zápoliť s prežitými hodnotami konfuciánskej morálky, avšak ich rozhodnutia sa

---

⁴⁹ Zhang Ailing, známa aj pod menom Eileen Chang, je označená za jednu z najlepších spisovateľiek modernej čínskej literatúry, ktorá sa väčšinu života venovala písaniu. Študovala na najlepšej dievčenskej škole v Číne, kde prijala vzdelanie západného typu, po ktorom sa rozhodla študovať anglickú literatúru na univerzite v Hongkongu. Prvú polovicu svojho života prežila v Číne, prevažne v mestách Shanghai a Hongkong, no kvôli politickým zmenám bola nútená roku 1955 emigrovať do USA, kde žila až do svojej smrti (Li 2012, 187–190).

vzopriet' tradíciám neniesli vážne následky.⁵⁰ Preto kým postavy v románoch vyvolávajú u západného čitateľa súcit, hrdinky v novelách aj vďaka vykresleniu neduhov a negatívnych vlastností nepôsobia poľutovania hodne.

Môžeme preto zhodnotiť, že už pri výbere témy sa u každej spisovateľky prejavilo orientalistické myslenie, pretože si za nositeľa príbehu zvolili exotický prvok čínskej kultúry. Prostredníctvom fenoménu mohli zachytiť vzdialenú krajinu, ktorá sa svojou odlišnosťou stáva zaujímavou pre amerického čitateľa. Zároveň sa sústredili na vyobrazenie spoločnosti, ktorá po dlhé roky obmedzovala ženské práva a túžby.

Navyše, Namioka a Harrison aj na základe skúmaného fenoménu pri styku so západnou kultúrou postavili do kontrastu civilizovaný a barborský svet, čím znázornili rovnaký obraz Číny, aký vyformovali západní predstavitelia ako Hegel, či Herder spomenutí v úvodných kapitolách. Čína tak prostredníctvom tradície zväzovania nôh pôsobí zaostalo a slabo, a preto potrebuje pomoc od rozvinutých a silných západných mocností, ktorá bola v románoch poskytnutá napríklad v podobe Spoločnosti na emancipáciu nôh, doktorom schopným vyrobiť ortopedické topánky, alebo americkou rodinou Wagnerovcov.

6.7 Zhodnotenie prístupu a zobrazenia fenoménu zväzovania nôh vybranými spisovateľkami

Obsahovou analýzou skúmaného fenoménu v predchádzajúcej časti sme si mohli vytvoriť obraz o tom, ako jednotlivé romány odzrkadľovali problematiku zväzovania nôh, ktorý nám spolu z informáciami z odbornej literatúry pomôže pri nasledujúcom zhodnotení prístupu ich spisovateľiek k skúmanej problematike.

Po analýze románu *The Binding Chair* môžeme skonštatovať, že Harrison pristupovala k zvyku obväzovania nôh tradičným prístupom západného bádateľa, čo znamená, že sa nesnažila preniknúť do hĺbky fenoménu zväzovania nôh čínskych žien, ale ako mnohí, zobrazila zvyk ako ich preklatie, ktoré im strpčuje celý život, ako jedno z ich ďalších utrpení asociovaných s čínskou tradičnou spoločnosťou. V románe síce naznačila, akú dôležitosť znamenala krása v podobe dokonalých ľalií, ako ženy do nich vkladali všetky nádeje na šťastnú budúcnosť a ako boli schopné obetovať bezstarostné roky svojej mladosti, ale neukázala, aký veľký význam mali zviazané nohy pre život

---

⁵⁰ Za príklad môžeme uviesť Bai Liusu 白流苏 z novely *Láska v padlém městě* (*Qingcheng zhilian* 《倾城之恋》), ktorá sa rozhodla žiť v neposlušnosti a snažila sa získať bohatého donchuana Fan Liuyuana 范柳原. Alebo Zhao Qiqiao 曹七巧 zo *Zlatej klece*, ktorá bola opakom príkladnej cnostnej ženy a kvôli nedosiahnutiu šťastia žila intrigami, zlobou, či túžbou po pomste (Li 2012, 184–185).

každej ženy, že boli ich pýchou. Autorka správne neuchopila ani koncept materinskej lásky v čínskom kontexte a zobrazila matku, ktorá nedokázala z ľútosti zviazať svojej dcére nohy. Poprela i fakt o budúcom šťastí, keď vykreslila May každodenne utláčanú v novom manželstve, ktoré ju donútilo ujsť a vzbudilo v nej nenávisť k svojim malým nohám. Demonštrovala ľalie ako symbol neslobody, z ktorého sa May snažila uniknúť znehodnotením a roztrhaním drobných topánok v rodnom dome. Prinesením problematiky do styku s európskou kultúrou len zdôraznila kontrast medzi necivilizovaným a barbarským svetom, ktorý sa západ snažil zmierniť svojimi revolučnými myšlienkami a vedomosťami. A tak šťastie, ktoré mali priniesť dokonalé ľalie, bolo spisovateľkinými očami zobrazené ako znak zla a nešťastia pre západný svet, čo bolo možné pozorovať počas celého príbehu. Informácie o zvyku zväzovanie nôh zachytené v knihe vypovedajú, že spisovateľka Kathryn Harrison sa pred napísaným románom zoznámila s problematikou pomocou odborných štúdií, ale ani nadobudnuté vedomosti, či prerozprávané spomienok jej starej mamy neboli dostačujúce na to, aby sa vyhla orientalistickým prvkom a nezobrazila niektoré predstavy o fenoméne západných predstaviteľov.

Čo sa týka románu *The Ties That Bind, the Ties That Break*, už len samotný názov ponúka nápovedu k autorkinmu postoju. Namioka v celom diele naznačovala, že skúmaná praktika bola po mnohé roky tradíciou, ktorá robila z čínskych žien neslobodné a neužitočné ozdoby patriarchálnych domácností, a preto jej zrušenie bolo nevyhnutné. Totožne ako Harrison, postavila problematiku do súvislosti s americkým prostredím, v ktorom v čínskom kontexte vnímaná krása znamenala hanbu a praktickosť. Čínske manželky s drobnými ľaliami tak vyzneli ako neprospešné ženy, ktoré nielenže musia v Amerike skrývať svoje chodidlá, ale môžu byť zavreté len vo vnútri a nie sú schopné svojou kolísavou chôdzou poskytnúť mužovi žiadnu pomoc. Zobrazovala všetky negatíva, ktoré zväzovanie nôh so sebou prinášalo, ako obmedzenie pohybu, bolesť, smrad, škaredý výzor odhalených chodidiel. Jedinou oblasťou, ku ktorej autorka pristupovala s revizionistickým postojom, bol diškurz materinskej lásky. Správne uchopila povinnosť vykonania praktiky pre budúci prospech svojej dcéry a celej rodiny, ktorá prináležala každej matke v tradičnej Číne. Hoci sa Lensey Namioka narodila v Číne a niekoľko rokov svojho detstva v nej aj strávila, nedokázala plne uchopiť význam tradície zväzovania nôh. Prevažná časť života v zahraničí sa odzrkadlila na jej spôsobe videnia, a tak v románe predstavila niektoré pohľady a predsudky Západu v oblasti skúmanej témy. I keď nám v záverečných poznámkach poskytla stručné informácie o zväzovaní nôh a dôvodoch

praktizovania, v porovnaní s Harrison sme sa o problematike nedozvedeli mnoho, pričom ani nepodala vedomosti o sprevádzajúcich zvykoch.

Posledná skúmaná spisovateľka Lisa See sa výrazne odlišovala od svojich kolegýň. Celý príbeh vyznieva ako oslava čínskej kultúry so špeciálnym zameraním na skúmanú tradíciu, ktorá síce bola bolestivá a vyžadovala od čínskych žien mnoho obetí, no znamenala pre ne hrdosť, krásu a ženskosť. Vykreslila zväzovanie nôh ako odkaz, ktorý sa po celé storočia tradoval z matky na dcéru, či ako neverbálnu komunikáciu, ktorou matky prejavovali lásku k svojim dcéram. Zároveň ukázala, že pár dokonalých ľalií dáva žene hodnotu, ktorou môže zmeniť osud sebe i celej rodiny. Pretvára z nich ženy, ktoré sa naučili poslúchať, ale súčasne nadobudli silu zvládať ťažké životné situácie. Autorka nezabudla spomenúť aj negatívne stránky zvyku, akými bola možnosť úmrtia pri procedúre, či problematické pohybovanie, ale nekládla na ne prílišný dôraz. Už z predchádzajúcej analýzy sme mohli vidieť, že autorka podávala najviac informácii o procedúre, o tradíciách, o praktikách nasledujúcich po zviazaní nôh, či význame v patriarchálnom systéme. Za dôvod bohatých znalostí uvedených v románe môžeme označiť osobný terénny výskum a hlboké obsiahnutie vedomostí v danej oblasti. V analyzovaných pasážach sme navyše mohli nájsť mnoho paralel s odbornými štúdiami, ktoré spracovali vyššie spomínané bádatelky ako Dorothy Ko a Wang Ping. V teoretickej časti sme zhodnotili ich prístup za „revizionistický“ a vzhľadom k tomu, že See čerpala z ich výskumu, nebolo inak ani v jej prípade. Podarilo sa jej oprostíť od západného vnímania problematiky, nezahrnúť do románu s ňou súvisiace predsudky, či stereotypy a predstaviť ju očami čínskych žien. Nesnažila sa o zviditeľnenie kontrastu medzi čínskou a západnou kultúrou a ani neukázala fenomén zväzovania nôh ako praktiku hovoriacu o zaostalosti národa. Nezamerala sa na zachytenie ukončenia zvyku zväzovania nôh, na ktorom svoj veľký podiel mali práve západné mocnosti.

Z analýzy skúmaných románov a množstva detailov, či poznatkov sme mohli vidieť, že všetky tri spisovateľky sa pred napísaním príbehov hlbšie zoznámili s problematikou zväzovania nôh. Spoločne nám podali celkový obraz o danom fenoméne, takže sme sa mohli oboznámiť ako so správnym časom a spôsobom začatia, či s procedúrou a príslušnými zvykmi i praktikami, i s jeho funkciou a veľkou váhou v čínskej tradičnej spoločnosti, alebo s jeho úskaliami v ženskom živote, tak i s komplikovaným procesom jeho ukončenia. Spozorovali sme, že množstvo poznatkov sa u jednotlivých spisovateliek líši, takže kým Namioka sa kvôli sledovaniu hlavnej dejovej línie nestarala o priblíženie tradícií a zvykov, Harrison a See sa spolu s dejom snažili bližšie predstaviť západnému

čitateľovi čínsku kultúru a jej konkrétny aspekt. Napriek ich nadobudnutým informáciám, a v prípade Namioky aj pôvodu, sa však nepodarilo všetkým spisovateľkám uchopiť danú tradíciu bez nazerania sa na ňu západnými očami a pristupovania k nej bez istých predsudkov. V románoch *The Binding Chair* a *Ties That Bind, Ties That Break* sme mohli pozorovať orientalistické prvky, hlavne pri strete oboch kultúr, a tak môžeme zhodnotiť, že o najpresnejšie a najautentickejšie zobrazenie fenoménu zväzovania nôh sa postarala spisovateľka Lisa See v románe *Tajný vejár*, ktorá ako jediná k nemu pristupovala revizionistickým spôsobom. Videli sme, že prerozprávanie skúseností starej mamy v prípade Harrison a Namiokine detstvo strávené v Číne nebolo dostačujúce na preklopenie kultúrnej bariéry, čím sme potvrdili hypotézu našej diplomovej práce. Dôkladnou analýzou nami vybraných románov sme dokázali, že dva z troch románov pri zachytávaní fenoménu zväzovania nôh čínskych žien obsahovali orientalistické prvky a predsudky Západu.

7 Záver

Na základe predchádzajúcej analýzy zachytených tém spisovateľkami nami skúmaných románov, informácií z odbornej literatúry i medailónkoch o živote spisovateľiek a porovnania s autorkou Zhang Ailing sme došli k záveru, že vykonštruovaný obraz Číny a prejav orientalistických prvkov bol nasledujúci:

Fenomén zväzovania nôh čínskych žien, ktorý bol hlavným subjektom románov, bol súčasne zvykom spájajúcim sa s patriarchálnym systémom. Preto obraz, ktorý sa spisovateľky rozhodli zobrazit', do veľkej miery vypovedal o ťažkom postavení ženy v čínskej tradičnej spoločnosti v dynastickom období. Keďže bola zmieňovaná praktika úzko poprepájaná s ďalšími limitáciami a prekážkami vychádzajúcimi z konfuciánskej morálky, spomenuli autorky aj ostatné základné problematické oblasti. Odhalili svet žien, ktoré boli vďaka zviazaniu nôh uzavreté vo vnútorných izbách a odkázané len na činnosti patriace k riadeniu domácnosti ako vyšívanie, vyrábanie oblečenia, či starostlivosti o deti. Ukázali, že stanovené konvencie im nedovoľovali sa angažovať do vonkajších záležitostí prináležiacich mužom, nedávali im priestor k seberealizácii a vzdelaniu. Vykreslením poslušných a podriadených ženských postáv vysvetlili, čo to znamená byť podľa konfuciánskeho kánonu cnostnou ženou. Upozornili, že nielen muži, ale i svokry boli negatívnym faktorom v životoch nevesty, keď im rozkazovaním a nadávaním strpčovali pobyt v manželovej domácnosti. Nezabudli spomenúť ani systém vyvíjajúci na ženy tlak, aby porodili mužských potomkov, pretože dievčatá nemali vysokú hodnotu, ale naopak znamenali záťaž.

Takto vykreslený obraz o Číne pôsobí na prvý pohľad negatívne – zaostala patriarchálna spoločnosť, ktorá limituje ženám práva na slobodný život a núti ich k drastickému poškodzovaniu vlastných chodidiel. Snahou našich autoriek bolo však aj poukázať na pozitívne stránky a ukázať rôzne možnosti, ktorými si ženy kompenzovali svoje obmedzenia. Vyobrazenie sa u jednotlivých spisovateľiek v istých momentoch líši, pretože každá pristupuje k subjektu z inej perspektívy. Lisa See odhalila ďalšie dva fenomény v čínskej kultúre, ktoré aj pre Čínu zostávajú pod rúskom tajomstva, a to tajné ženské písmo *nüshu* a sesterské puto *laotong*. Ukázala, že prostredníctvom *nüshu* si mohli ženy istým spôsobom splniť túžbu po vzdelaní a pomocou *laotong* získať emocionálnu podporu, čím naznačila, že aj v prísne obmedzenom systéme existovali alternatívy, ktorými mohli ženy obísť kánon. Rovnako zdôraznila, že i dcéry sú rodičmi milované podobne ako synovia. Autorka si už v tak odlišnej kultúre vybrala ešte výnimočnejšiu

čínsku menšinu Yao, čím ponúkla západnému čitateľovi ešte zaujímavejší a exotickjší svet. Celkovo môžeme zhodnotiť, že najviac informácií o tom, ako fungovala spoločnosť v cisárskej Číne, nám poskytla práve See. S jasným zámerom predstaviť čínsku kultúru západnému čitateľovi zahrnula do románu podrobné popisy čínskych tradícií, obradov, konfuciánskeho myslenia, slávenia sviatkov, čím dielo miestami pripomína antropologickú príručku o čínskej kultúre. Zároveň sa jej však ako jedinej podarilo podať pravdivý, a pritom pozitívne vyznievajúci obraz o Číne, patriarchálnom systéme a fenoménu zväzovania nôh bez podtónu odsúdenia a predsudkov.

Zvyšné dve spisovateľky obraz zaostalého čínskeho národa zlepšili tak, že zachytili obdobie zmien, v ktorom sa z tradičného systému buduje moderná spoločnosť. Zastarané tradície ako zväzovanie nôh brzdiace Čínu vo vývoji, či obmedzujúce práva žien sa strácajú a nastávajú pre ne lepšie časy. Snahou Namioky bolo zároveň zdôrazniť, že proces premeny bol komplikovaný, pretože tradičné myslenie bolo hlboko zakorenené v mysliach Číňanov a novodobé premeny neprijímali ľahko. Zamerala sa predstavenie prvých odvážnych žien, ktoré sa rozhodli postaviť tradícii, a preto nekladla prílišnú pozornosť na zmieňovanie čínskych zvykov a praktík, ako sme si mohli všimnúť u See a Harrison. Zachytením odlišného prístupu Číny a Ameriky k skúmanému fenoménu a k iným aspektom čínskej kultúry, zobrazila nedostatky vtedajšej Číny a rozdiely oboch národov, čím celkový jej obraz pôsobí v porovnaní so See negatívnejšie. O najviac negatívne vykreslenie Číny sa však postarala Harrison, ktorá v celom románe naznačuje, aké nešťastie znamenalo narodiť sa ako čínska žena. Odhalila mnoho nástrah a problémov, ktorým museli čeliť aj kvôli zväzovaniu nôh, či už v tradičnej čínskej spoločnosti, či v novom režime, alebo aj v západnom svete. Rovnako ako Namioka postavila Čínu do stretu so Západom, ale nevynechala ani predstavenie niektorých tradícií a obyčajov odlišnej čínskej kultúry.

Prejav orientalistického myslenia sa vyskytol vo viacerých oblastiach. Ústredná téma fenoménu zväzovania nôh čínskych žien zvolená spisovateľkami Lensey Namioka, Kathryn Harrison a Lisa See ukazuje, že všetky tri spisovateľky sa rozhodli zachytiť neznámu exotickú kultúru, ktorá sa v mnohých aspektoch odlišuje od západného sveta. Neupozorňovali na problémy vlastnej spoločnosti, ale zamerali sa na patriarchálny systém tradičnej Číny, ktorý celé storočia vyzdvihoval do popredia nezvyčajnú prax formovania malých ľalí. Pri jej zobrazení nevynechali predstavenie mnohých ďalších exotických prvkov a tradícií čínskej kultúry, či ostatných limitácií čínskych žien, ktoré prezentujú čínsky národ ako dlhoročného obmedzovateľa ženských práv.

Postavením Číny do stretu so Západom v románoch *Ties that Bind, Ties that Break* a *The Binding Chair* vykreslili spisovateľky Namioka a Harrison jeden z predsudkov o civilizovanom Okcidente podávajúcom záchranú ruku zaostalému národu, v ktorom si ženy kvôli ideálu krásy deformovali chodidlá. Zobrazili západných predstaviteľov prichádzajúcich na pomoc čínskym ženám, ktorí sa rôznymi spôsobmi snažili napraviť škody vzniknuté barbarským zvykom. Obe navyše zahrnuli niektoré stereotypy, ktorými sa západný svet pozeral na Čínu, ako napríklad predstava o pohanskom nečistom národe, ktorý vloží do úst všetko, čo mu príde pod ruku, má nedostatočnú hygienu a zvláštne náboženstvo.

Posledným bodom, v ktorom sme spozorovali orientalistické myslenie, bol postoj spisovateľiek Namioky a Harrison a ich vyobrazenie skúmaného fenoménu zväzovania nôh čínskych žien v románoch *Ties that Bind, Ties that Break* a *The Binding Chair*. Jedine Lisa See dokázala plne uchopiť význam praktiky v živote žien bez odsúdenia, či predsudkov a pozeráť sa na problematiku ich očami, zachytiť koncept materinskej lásky, či ženskej hrdosti. Zvyšné dve autorky pochopili dôležitý význam tradície v spoločnosti, alebo Namioka aj prejav lásky matiek k dcéram, ale v súhrne k nej pristupovali západným pohľadom. Namioka zdôraznila hlavne nezmyselnosť praktiky, ktorá obmedzila ženám pohyb a spravila z nich neužitočné ženy zavreté v domácnosti. Harrison zas znázornila malé ľalie ako preklatie, ktoré ženám a ich okoliu spôsobovalo nešťastie a bolo porušením ich práva na slobodný pohyb.

8 Resume

The goal of the diploma thesis is to reveal an image of China presented by the novels *Ties That Bind*, *Ties That Break*, *The Binding Chair* and *Snow Flower and the Secret Fan* focusing on the footbinding phenomenon in China. It also examines if the authors Lensey Namioka, Kathryn Harrison and Lisa See avoided using Orientalist elements. The first, theoretical part, introduces orientalism, defines key concepts related to the Orient, seeks to bring the footbinding phenomenon closer to its readers and provides information on the lives of the authors. The second part is dedicated to content analysis of topics depicted by the novels with the intention of capturing the image of China, and focusing on the footbinding practice in particular. The obtained material is examined using the information from the theoretical part. The outcome of the thesis projects a profound image of China as depicted by Western novels written in English revealing the authors' Orientalist thinking.

Key words:

Novel, footbinding, China, image, Orientalism, woman

9 Bibliografia

9.1 Primárna bibliografia

1. HARRISON, Kathryn (2000). *The Binding Chair*. Londýn: Fourth Estate.
2. NAMIOKA, Lensey (1999). *Ties That Bind, Ties That Break*. Londýn: Puffin Books.
3. SEE, Lisa (2005). *Tajný vejár*. Bratislava: TRIO Publishing.

9.2 Sekundárna bibliografia

1. ABRAMS, M.H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. Forth Worth: Harcourt Brace.
2. ADLER, Hans (1994). „Johann Gottfried Herder's Concept of Humanity.“ In *Studies in Eighteenth-Century Culture*, Volume 23, pp. 55–74.
3. AL-DABBAGH, Abdulla (2010). *Literary Orientalism, Postcolonialism, and Universalism*. New York: Peter Lang.
4. ARAVAMUDAN, Srinivas (2011). *Enlightenment Orientalism: Resisting the Rise of the Novel*. Chicago: University of Chicago Press.
5. BLAKE, Fred C. (1994). „Foot-Binding in Neo-Confucian China and the Appropriation of Female Labor.“ In *Signs*, Vol. 19, No. 3, pp. 676–712
6. BLAKE, Fred C. (1994). „The Three-Inch Golden Lotus.“ In *China Review International*, Volume 1, Number 2, Fall 1994, pp. 108–111.
7. BUCK, Pearl S. (1932). *The Good Earth*. Leipzig: Tauchnitz.
8. CLARK, Zoila (2013). „Masks, Fans, and Nu Shu in Chinese-American Female Love Relationships.“ In *Gender Forum: An Internet Journal for Gender Studies*, Issue 46, pp. 1–7.
9. CONSTABLE, Nicole (1996). „Jealousy, Chastity, and Abuse: Chinese Maids and Foreign Helpers in Hong Kong.“ In *Modern China*, Vol. 22, No. 4, pp. 448–479.
10. DE GRUCHY, John Walter (2003). *Orienting Arthur Waley : japonism, orientalism, and the creation of Japanese literature in English*. Honolulu University of Hawaii Press.
11. DOUGLAS, Carol A. (2006). „White Snakes and Secret Fans: Chinese Women in Literature.“ In *Off Our Backs*, Vol. 36, No. 3, pp. 86–88.

12. ENGAR, Ann W. (2000). „Pearl S. Buck.“ In *American Women Writers, 1900–1945: A Bio-bibliographical Critical Sourcebook*. Portsmouth: Greenwood Publishing Group.
13. FAIRBANK, John K. (1992). *Dějiny Číny*. Nakladatelství Lidové noviny.
14. FAIRBANK, John K.; GOLDMAN, Merle (2006). *China: A New History, Second Enlarged Edition*. Cambridge: Harvard University Press.
15. FAN, Carol C. (1996). „Language, Gender, and Chinese Culture“. In *International Journal of Politics, Culture, and Society*, Vol. 10, No. 1, pp. 95–114.
16. FAN, Chengda; HARGETT, James M. (2010). *Gui Hai Yu Heng Zhi*. Seattle: University of Washington Press.
17. FRANTZIS, Bruce (2008). *The Chi Revolution: Harness the Healing Power of Your Life Force*. Berkeley: Blue Snake Books
18. FÜRST, Rudolf (2005). „Politické vnímání Číny v Čechách: mezi věčností a nevěčností, orientalismem a okcidentalismem.“ In *Mezinárodní vztahy*, Vol. 40, No. 3, pp. 24–43.
19. GAMBLE, Sidney D. (1943). „The Disappearance of Foot-Binding in Tingsien“. In *American Journal of Sociology*, Vol. 49, No. 2, pp. 181–183.
20. HE, Qi (2012). *The changing other: footbinding, china, and the west, 1300–1911*. Singapur, 99 s. Diplomová práce na Fakultě filozofické a sociálních věd Národnej univerzity v Singapure na Ústave anglického jazyka a literatury.
21. HONG, Fan (1997). *Footbinding, Feminism, and Freedom: The Liberation of Women's Bodies in Modern China*. Oxford: Psychology Press.
22. HORNIAKOVÁ, Barbora (2014). *Obraz Číny v Čechách z cestopisov z 30. rokov 20. storočia*. Brno, 52 s. Bakalárska práca na Fakultě filozofické Masarykově univerzity na Ústave religionistiky. Vedúci bakalárskej práce: Vedúci práce: Mgr. Táňa Dluhošová, Ph.D.
23. HSU, Francis L. K. (1971). *Under the Ancestors' Shadow: Kinship, Personality, and Social Mobility in China*. Palo Alto: Stanford University Press.
24. HUANG, Pei (1990). „New Light on the Origins of the Manchus.“ In *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 50, No. 1, pp. 239–282.

25. HUANG, Shuanfan (1987). „Two Studies on Prototype Semantics: Xiao 'Filial Piety' and Mei Mianzi 'Loss of Face' / 基型意义之研究：“孝”与“面子”“. In *Journal of Chinese Linguistics*, Vol. 15, No. 1, pp. 55–89.
26. CHANG, Eileen (2012). *Touha, opatrnost*. Praha: Verzone.
27. JOHNSON, Sarah L. (2005). *Historical Fiction: A Guide to the Genre*. Westport, CT: Libraries Unlimited.
28. KERR, Euan (2007). „Wang Ping's long journey.“ In *MPR News*, May 1.
29. KESAREVA, O.V. (2012). „Chinese «laotong» tradition as a concept of sacral women relations.“ In *Sbornik naučnyh statej studentov, magistrantov, aspirantov*. Minsk: Izdatelstvo „Četyre četverti“, stud. II k. BGU, nauč. ruk. st. prep. Ladik N. A., Vyp. 9, pp. 146–147.
30. KO, Dorothy (2007). *Cinderella's sisters: a revisionist history of footbinding*. Berkeley Los Angeles London: University of California Press.
31. KO, Dorothy (2001). *Every step of lotus: footbinding in China*. Berkeley Los Angeles London: University of California Press.
32. LEONG, Karen J (2005). *The China Mystique: Pearl S. Buck, Anna May Wong, Mayling Soong, and the Transformation of American Orientalism*. Oakland: University of California Press.
33. LI, Zuzana (2012). „Bájná Eileen Chang“. In *Touha, opatrnost*, Praha: Verzone.
34. LIN, D., McBRIDE-CHANG, C., SHU, S., ZHANG, Y., LI, H., ZHANG, J., ARAM, D. & LEVIN, I. (2010). „Small wins big: Analytic Pinyin skills promote Chinese word reading.“ In *Psychological Science*, 21, 1117–1122.
35. LIU, Jieyue. „Gender and Sexuality.“ In *Understanding Chinese Society*. Milton Park: Routledge, 2011, s. 50.
36. MA, Shirley S. Y. (2009). *Footbinding: A Jungian Engagement with Chinese Culture and Psychology*. New York: Routledge.
37. MA, Wanhua (2004). „The Readjustment of Chinas Higher Education Structure and Womens Higher Education.“ In TAO, Jie; ZHENG, Bijun & MOW, Shirley L. (ed.). (2004). *Holding Up Half the Sky: Chinese Women Past, Present, and Future*. New York: Feminist Press at The City University of New York, 109–122.
38. MARTÍNEZ-ROBLES, David (2008). „The Western Representation of Modern China: Orientalism, Culturalism and Historiographical Criticism“. In *Digithum*, No. 10. UOC, pp. 7–16.

39. McLAREN, Anne (1996). „Women's Voices and Textuality: Chastity and Abduction in Chinese Nüshu Writing.“ In *Modern China*. Vol. 22, No. 4, pp. 382–416.
40. NODELMAN, Perry (1992). „The Other: Orientalism, Colonialism, and Children's Literature.“ In *Children's Literature Association Quarterly*. Vol. 17, No. 1, pp. 29–35.
41. OBUCHOVÁ, Lubica (2002). *Čínske symboly*. Praha: Grada.
42. OLSEN, Mark (1999). *Michel Foucault: Materialism and Education*. London: Greenwood Publishing Group.
43. PLANT, Raymond (1997). *Hegel*. London: Psychology Press.
44. RAHN, Suzanne (1989). „An Interview with Lensey Namioka.“ In *The Lion and the Unicorn*, Vol. 13, No. 1, pp. 74–81.
45. ROZEHNALOVÁ, Jana (2007). *Obrazy Východu ve středověkých cestopisech K proměnám evropského vztahu k „jinému“*. Brno, 151 s. Dizertačná práca na Fakulte filozofickej na Ústave religionistiky. Vedúci dizertačnej práce: Prof. PhDr. Pavel Spunar, CSc.
46. SAID, Edward (2008). *Orientalismus. Západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka.
47. SAKMÁROVÁ, Dominika (2012). *Činnost křesťanských misii v Číně, 1860-1900*. Praha, 56 s. Bakalárska práca na Fakulte filozofickej Karlovej univerzity na Ústavu dálneho východu. Vedúci bakalárskej práce: PhDr. Vladimír Liščák, CSc.
48. SCHLEMMER, Martin. *Edward Said: Orientalismus* [online]. 2004. [cit. 2016-01-01]. Dostupné na: <<http://glosy.info/texty/edward-said-orientalismus/>>
49. SMITH, Joseph; DAVIS, Simon (2005). *The A to Z of the Cold War*. Lanham: Scarecrow Press.
50. TANG, Degang 唐德刚 (2006). *Shu yuan yu ren yuan 书缘与人缘 (Knižná obriezka a popularita)*. Guilin 桂林: Guangxi shibandaxue chubanshe 广西师范大学出版社.
51. TSAO, Li Y. (1912). „The Life of a Girl in China“. In *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 39, China: Social and Economic Conditions, pp. 62–70.
52. VUKOVICH, Daniel (2013). *China and Orientalism: Western Knowledge Production and the PRC*. New York: Routledge.

53. WANG, Ping (2000). *Aching for beauty: Footbinding in China*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
54. WENZEL, Jakub (2014). *Orientalismus v tvorbě Julia Zeyera*. Olomouc, 72 s. Bakalárska práca na Fakulte filozofickej Palackého univerzity v Olomouci na Katedre bohemistiky. Vedúci bakalárskej práce: Mgr. Jana Vrajová, Ph.D.
55. WU, Shelly (2005). *Chinese Astrology: Exploring the Eastern Zodiac*. Wayne: Career Press.
56. WYILE, Andrea S. (2003). „The Value of Singularity in First- and Restricted Third-Person Engaging Narration.“ In *Children's Literature*, Volume 31, pp. 116–141.
57. XIA, Xiaohong (2004). „New Meaning in a Classic: Differing Interpretations of Ban Zhao and Her *Admonitions for Women* in the Late Qing Dynasty.“ In TAO, Jie; ZHENG, Bijun & MOW, Shirley L., ed. (2004). *Holding Up Half the Sky: Chinese Women Past, Present, and Future*. New York: Feminist Press at The City University of New York, 3–15.
58. ZELENYJ, Alexander (2006). *Marco Polo: Overland to China*. St. Catharines: Crabtree Publishing Company.
59. ZHANG, Longxi (2007). „The Myth of the Other: China in the Eyes of the West.“ In *Critical Inquiry*, Vol. 15, No. 1, pp. 108–131.
60. ZHAO, Liming (1998). „Nüshu: Chinese women's characters.“ In *International Journal of the Sociology of Language*. Volume 129, Issue 1, Pages 127–138.

9.2.1 Internetové rozhovory so spisovateľkami:

61. HABER, Leigh. *Why Author Kathryn Harrison Wants Her Writing to "Destroy Your Equilibrium"* [online]. 2014 [cit. 2016-01-03]. Dostupné z: <<http://www.oprah.com/omagazine/Joan-of-Arc-Book-Kathryn-Harrison-Interview>>
1. KOLTON, Mary A. *Kathryn Harrison: I Want to Destroy Your Equilibrium* [online]. 2012 [cit. 2016-01-03]. Dostupné z: <<http://www.kathrynharrison.com/author>>
2. MASLIN, Janet. *A Comrade by Accident, a Seeker by Design* [online]. 2011 [cit. 2016-01-02]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2011/06/10/books/lisa-sees-dreams-of-joy-book-review.html?_r=0>

3. UNDERWOOD, Kassi. *The Days of Yore* [online]. 2012 [cit. 2016-01-03]. Dostupné z: <<http://thedaysofyore.com/2012/kathryn-harrison/>>

9.2.2 Internetové servre:

1. ANNENBERG LEARNER. *Workshop 1: Engagement and Dialogue. Julia Alvarez, James McBride, Lensey Namioka, and more* [online]. [cit. 2016-01-02]. Dostupné z: <<https://www.learner.org/workshops/tml/workshop1/authors6.html>>
2. BARNARD COLLEGE. *Dorothy Y. Ko* [online]. [cit. 2016-03-05] Dostupné z: <<https://barnard.edu/profiles/dorothy-y-ko>>
3. DATABÁZE KNÍH. *Lisa See* [online]. [cit. 2016-01-02] Dostupné z: <<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/lisa-see-4326>>
4. GOODREADS. *Lensey Namioka* [online]. [cit. 2016-01-02] Dostupné z: <http://www.goodreads.com/author/show/26612.Lensey_Namioka>

9.2.3 Osobný blog spisovatel'ky:

1. LISA SEE THE OFFICIAL WEBSITE OF THE AUTHOR: *About Lisa See*. [online]. 2014 [cit. 2016-01-03]. Dostupné z: <<http://www.lisasee.com/about-lisa-see/>>